

Pedagogiska institutionen
Stockholms universitet
Forskningsrapport,
skriven för och i samarbete med Skolverket

Studera på distans

Gymnasieelever berättar om erbjudanden och utmaningar
i distansutbildning.

Jutta Balldin, fil. mag och doktorand

Abstract

Syftet med rapporten är att lyfta fram och analysera gymnasieelevers erfarenheter av att studera på distans. Rapporten ingår i Skolverkets utvärdering av en pågående försöksverksamhet med distansundervisning i gymnasieskolan och bygger på fem separata studier i fem olika skolor, som bedriver någon form av distansutbildning. De medverkande skolorna är Mobila gymnasiet (Stockholm), Värmdö distans (Stockholm), Rönninge gymnasium (Rönninge), Torsås korrespondensgymnasium (Torsås) och Den seglande gymnasieskolan (Öckerö). Berättelser från elever har samlats in via brevväxling och intervjuer och sammanlagt medverkar ca 45 elever i studien. I datamaterialet finns också 90 enkäter som samlats in på Mobila gymnasiet. Data har analyserats med hjälp av teoretiska begrepp som zoomar in centrala villkor, såsom eleverna själva identifierar och formulerar dem. I en ”friläggande” och datanära analysdel presenteras de olika delstudierna var och en för sig med utdrag från brev och intervjuer, som analyseras med hjälp av begreppen ”utvecklingsuppgift” (utmaningar som individen identifierar och försöker lösa på olika sätt), ”meningserbjudande” (erbjudanden som individen identifierar i sin omgivning och omsätter till handling) och ”positionering” (individens sätt att vara och förhålla sig till omgivningen). En ”tilldelande” analysdel lyfter fram det centrala och unika i alla delstudier och relaterar resultaten till existerande teorier. Rapporten avslutas med en blick framåt och diskuterar möjligheter och villkor för elevers studier på distans, utifrån deras egna berättelser och studiens möjliga förklaringar.

Nyckelord: tid, rum, frihet, avstånd, sociala villkor

Innehåll

Förord	4
1 Inledning	5
<i>Del 1: teoretisk bakgrund</i>	
2 Att studera på distans	7
Distansutbildning	8
Distansutbildning	9
Distansundervisning	9
Studier på distans	10
Spatial distans	11
Temporal distans	12
Transaktionell distans	12
3 Den här studien	13
Syfte, upplägg och genomförande	13
4 Fem skolor	15
Mobila gymnasiet	15
Värmdö distans	16
Rönninge gymnasium	17
Torsås korrespondensgymnasium	18
Den seglande gymnasieskolan	19
Närundervisning, förlängda klassrum eller distansundervisning?	21
5 Datainsamling	22
Ett varierat datamaterial	22
6 En pedagogiskt öppnande analys	25
Vad är en berättelse?	25
Öppnande begrepp	27
Utvecklingsuppgifter – utmaningar att hantera	27
Meningserbjudanden – invitation till handling	28
Positionering (i tid) – sätt att vara i och med tiden	28
Att sammansmälta snarare än sammanställa	29
<i>Del 2: friläggande analys</i>	
7 Elever i ett ostyckat tidsrum	30
Erbjudanden och utmaningar i en ostyckad tid	32
Vem bestämmer över tiden?	35
Att studera ensam eller självständigt	38
Elever i ett ostyckat tidsrum	42

8 I samma skola, i hela världen	44
När man inte vill eller kan ”gå till skolan”	47
All tid till förfogande	49
På distans från alla andra	53
I samma skola, i hela världen	56
9 Läraren på en skärm – en social utmaning?	57
Att se och höra, men ändå inte nå	59
Ansvar – ett erbjudande som förkastas	60
Sändningen, tekniken och ämnet	64
Läraren på en skärm – en social utmaning?	66
10 Självförverkligande i det egna tidsrummet	67
Ett eget rum för studier	70
<i>Frihet till</i> en egen tid	71
Att välja sig själv – och vara ensam	74
Självförverkligande i det egna tidsrummet	76
11 Med världen som klassrum	77
Att segla ut i världen – med skolan	79
Ansvar och egen tid – på resande fot	81
Att möta världen – och lära <i>om</i> livet	82
Med världen som klassrum	84
12 3 berättelser, 3 personer, 3 olika sätt	85
Kajsa från Mobila gymnasiet	85
Albin från Värmdö distans	90
Vera från Värmdö distans	93
<i>Del 3: tilldelande analys</i>	
13 Slutanalys	95
”Skolan” som fenomen	96
Ett nytt och svårkontrollerat tidsrum	99
Att studera på distans?	101
Ett eget rum	101
I en annan tid	103
På avstånd	103
14 Distansutbildning – en blick framåt	107
Sammanfattning	110
Referenser	117

Förord

Under arbetet med föreliggande rapport har fyra personer utgjort en så kallad projektgrupp som träffats regelbundet och diskuterat rapportens framväxande. Denna grupp består av Birgitta Qvarsell, professor på Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, tillika min handledare, John Evertsson, företrädare för Skolverket och ansvarig för pågående utvärdering av försöksverksamhet med distansundervisning i gymnasieskolan, Bodil Andersson, Multimediautbildningen i Tumba, som också är en del av Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, och jag själv. Bodil Andersson har som en del i arbetet med sin c-uppsats i pedagogik samlat in och analyserat data i två av rapportens delstudier.

Rapporten bygger på brev och muntliga berättelser av gymnasieelever som på olika sätt har erfarenhet av att studera på distans *från* lärare och i vissa fall också klasskamrater. Deras berättelser om sina upplevelser utgör en viktig informationskälla i den pågående försöksverksamheten med distansundervisning i gymnasieskolan, men också i samtida forskning om barns och ungas villkor för utveckling i dagens skola och samhälle. Deras berättelser innehåller mycket mer än uttalanden kring distansutbildning och tillsammans utgör de en värdefull samling historier om hur det är att vara ung i dagens Sverige. Deras tankar om tid, kunskap, sociala relationer och framtid säger en hel del om samhälleliga värderingar och ideal, samt vilka villkor dessa skapar för ungas positionering i det vardagliga livet. Jag vill i detta förord rikta ett tack till alla elever som aktivt deltagit i den här studien, som tagit sig tid att skriva långa och uttömmande brev och delgett sina tankar i olika intervjusituationer. Utan deras medverkan hade denna rapport inte kunnat bli en källa till ökad förståelse för hur det är att studera på distans.

Jutta Balldin

1. Inledning

Den här rapporten är ett bidrag till Skolverkets utvärdering av en pågående försöksverksamhet med distansundervisning i gymnasieskolan (SFS 2000:158). Förordningen fastställdes av regeringen i april 2000 och utgör ett första ramverk till författningsstyrd distansundervisning i gymnasieskolan. Förordningens definition av distansundervisning är snäv och innefattar egentligen bara undervisning med stöd av informations- och kommunikationsteknik i den egna gymnasieskolan av en lärare som är anställd i en annan kommun eller i en fristående gymnasieskola. Förutom denna form av distansundervisning pågår en hel del andra projekt och variationer av distansutbildning på gymnasieskolor runt om i Sverige. Ett flexibelt, i betydelsen föränderligt eller varierat, sätt att bedriva både undervisning och studier är följden av en lång och samtidigt explosionsartad utveckling i skolan. Distansutbildning i betydelsen korrespondensstudier har förekommit i Sverige sedan slutet av 1800-talet men det är framför allt under 1990-talet som studier på distans har fått bärkraft i gymnasieskolan och idag utvecklas distansutbildningens former utifrån helt andra grunder och förutsättningar än under förra seklet. Att studera på distans *från* lärare och skolhus behöver idag inte innebära att man varken talar med eller ser sin lärare. Informations- och kommunikationsteknik och dess utveckling medför nya möjligheter att bedriva undervisning oberoende av tid och rum, men utan att utesluta dialoger och möten i ”andra” rum.

Teknik och samtida ideal om individuella livsprojekt och livslångt lärande har tillsammans bildat grund för en förändring av skolans former som än så länge bara står på tröskeln till de nya rum för studier, och kommunikation mellan elever och lärare som till exempel distansutbildningen förverkligar. Elevers inflytande och ansvar får allt större utrymme och betydelse i skolans läroplaner och frihet, snarare än tids- och rumsstruktur, används i diskussioner om hur skolan ska lösa skolpedagogikens centrala problem kring disciplinering och elevers motivation (Österlind 1998). I regeringens proposition ”Gymnasieskola i utveckling – kvalitet och likvärdighet” (1997/98:169) betonas vikten av att minska skolans fokus på tid och tidsbundenhet, till förmån för det sammantagna kursinnehållet eller uppgiften. Gymnasiepoäng bör inte längre vara ett mått på den faktiska undervisningstiden för en kurs utan snarare dess omfattning eller elevens beräknade arbetsinsats. Ett ställningstagande som uppvisar en vändning mot *elevens perspektiv* och fokus på elevens frihet och individuella studiepreferenser. Gymnasieskolan har på bara ett tiotal år ändrat riktning från att erbjuda utbildning åt en begränsad ”elit”, till att inrymma i stort sett *alla* ungdomar som gått ut grundskolan. Den är numera indirekt obligatorisk

eftersom en förändrad arbetsmarknad och förändrade kunskapskrav näst intill utesluter möjligheten att komma in på arbetsmarknaden utan vare sig gymnasie- eller högskoleexamen. ”Det som produceras kommer i framtiden i allt större utsträckning att bygga på kunskap, effektivitet och kreativitet” (Proposition 1997/98:169). Denna utveckling innebär att gymnasieskolan tvingas ändra sina former för att passa elever med olika behov och bakgrund. Man måste finna nya, eller kanske snarare en variation av nya sätt att motivera alla elever till vidare studier. Genom att erbjuda studier på distans kan elever disponera sina studier oberoende av tid och rum, de kan ta del av kurser som ges på en annan studieort och kombinera dessa med hemkommunens. Genom att studera på distans kan elever med skilda erfarenhet och studiesätt tillgodogöra sig samma gymnasieprogram, men på olika sätt.

Det har skrivits en hel del rapporter om distansutbildningens olika former och hur lärarnas uppgifter förändras genom dessa. Det har skrivits mindre om elevens nya förutsättningar att studera på distans från lärare, ibland skolhus och klasskamrater. Distansutbildningen för med sig nya pedagogiska och sociala utmaningar varav det kanske mest centrala men minst utforskade är *hur* man kan överbrygga fysiska avstånd mellan elever och lärare - ur elevens perspektiv (SOU 1998:83). Den här rapporten bygger på fem studier i fem olika gymnasieskolor vars elever på olika sätt och i olika utsträckning bedriver studier på distans. Syftet med dessa studier är att lyfta fram elevernas erfarenheter av olika former av distansutbildning. Deras egna berättelser om distansutbildningens erbjudanden och utmaningar är det centrala nav kring vilket denna rapport kretsar. Elevernas berättelser har främst samlats in via elektroniska brev, men dessa brev har i vissa fall kompletterats med intervjuer. Valet av brevväxling som datainsamlingsteknik grundar sig delvis i ett initiativ från Skolverket, som har god erfarenhet av denna metod i tidigare rapporter (se till exempel Lundahl & Öquist, 1999), men det föll sig också som ett naturligt val av dialog med elever som i huvudsak använder sig av det skrivna mediet i sina studier och i kommunikationen med sina lärare.

Syftet med rapporten är att fånga och beskriva det centrala fenomenet *att studera på distans* utifrån elevernas brev och uttalanden. Vad betyder det att studera på distans utifrån ett elevperspektiv? Vilka erbjudanden och utmaningar innebär distansstudier och hur hanterar eleverna de nya villkor som själva ”avståndet” innebär? Kortare teoretiska diskussioner har fått lämna plats för gymnasieungdomars egna röster och insikter. Rapporten är en del av en utvärdering men också ett inslag i forskningen om ungas sätt att vara och förhålla sig till skola, tid och omvärld. Gymnasieskolan är deras

arbetsplats, oavsett om undervisningen sker i det fysiska eller i det virtuella rummet. För att de ska trivas och kunna utvecklas genom sina studier/sitt arbete borde deras berättelser och erfarenheter ha en självklar plats i utformningen och utvecklingen av skolan.

Del 1: teoretisk bakgrund

2. Att studera på distans

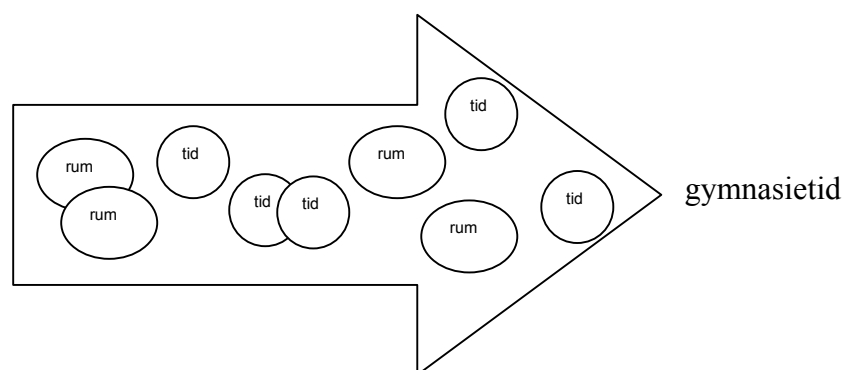
Distansutbildning är inte ett nytt fenomen i skolans historia. Däremot har formerna för studierna, tillika orsakerna till att man väljer studier på distans, förändrats. De första formerna för distansutbildning i Sverige innebar att de studerande fick ta del av skrivna lektioner, men utan handledning eller kontakt med lärare. Detta var i mitten av 1800-talet. Under senare delen av detta sekel introducerade Hans Hermod korrespondensstudier som innefattade skrivna studiehandledningar till kursmaterialet samt stöd av lärare via brev. Centrala aspekter av korrespondensstudier som lyftes fram var oberoendet av tid och rum, men också idén om massutbildning. Via korrespondensstudier kunde många människor som av geografiska skäl inte hade möjlighet att ta sig till en skola (stad) tillgodoräkna sig utbildning (SOU 1998:83). Ursprunget till fokuseringen av fysiska avstånd i karaktäriseringen av distansutbildning har alltså sin grund i 1800-talets korrespondensutbildning. Idag är fortfarande det fysiska avståndet en bidragande orsak till studier på distans. Idén om att kunna nå så många som möjligt finns kvar men med en något annorlunda betoning. Dagens distansutbildning fokuserar mer på individens behov av flexibla studier och utgör en möjlighet att tillgodogöra sig utbildning på ett annorlunda, mer effektivt eller individanpassat sätt, snarare än att vara det *enda* alternativet.

Formerna för distansutbildningen har också förändrats. Informations- och kommunikationsteknik möjliggör andra sätt att kommunicera och att vidarebefordra utbildningsmaterial. Via tekniken har ytterligare ett rum för studier utformats; det virtuella klassrummet. Det virtuella rummet utgör en brygga mellan eleven och läraren vilket innebär att begrepp som distans visavi närhet antar andra skepnader. Teknikens utveckling har parallellt med samhällets ökade behov av en välutbildad och flexibel arbetskraft resulterat i en mängd olika former för undervisning och studier. Betoningen på "livslångt lärande" sammanfaller med ett önskemål om mer flexibla studier, både från elevers och organisationers perspektiv. Fenomenet *livslångt lärande* bygger på antagandet att alla har förmågan att lära och att alla bör

bli uppmuntrade att lära under hela livet, vare sig lärandet sker i formella undervisningsorganisationer eller i de informella; i hemmet, på arbetet eller i andra sammanhang. Betoningen på livslångt lärande innefattar förutom begreppets direkta betydelse även en förskjutning i ansvar från samhälle och skola till den enskilda individen. Genom att tala om lärande istället för utbildning reduceras ett traditionellt fokus på struktur och organisation och vänder sig istället till individen. Individen är hjärtat i det här sammanhanget och förverkligandet av det livslånga lärandet beror i stor utsträckning på individens förmåga och motivation att ta ansvar för sitt eget lärande (Tuijnman & Boström 2002). I praktiken innebär det att individen måste lära sig att studera på ett självständigt sätt, reflektera över vad och vilken kunskap som är viktig här och nu samt kunna planera sitt lärande i ett längre perspektiv, utan att vara bunden till tid, rum och fasta strukturer.

Distansutbildning

Figur 1: att studera på distans

Skissen ovan är ett försök att visualisera fenomenet *att studera på distans*. Det finns många olika sätt att bedriva studier på distans men gemensamt för alla är en viss grad av avstånd mellan lärare och elev (vilket ju begreppet redan antyder). I de fall när hela utbildningen förläggs på distans erbjuds eleven möjligheter att själv strukturera sin tid och att själv bestämma plats för sina studier. Det kan innebära att tid och rum för studier förändras från dag till dag. Tiden ordnas inte längre i ett strikt schema utan följer snarare den enskilda elevens behov och rytm. Däremot finns det, i de flesta distansutbildningar, en yttre tidsram som alla elever måste förhålla sig till. En tid som sätter gränser för utbildningens utsträckning samt återkommande tider för inlämning av uppgifter och för tentamen. Kurser har en viss utsträckning i tid som inte går att överskrida men tiderna däremellan kan användas individuellt och olika.

Begrepp som distansutbildning och distansundervisning används i olika sammanhang utan någon tydlig gränsdragning mellan vad som egentligen är

distansutbildning respektive *distansundervisning*. Dessutom är det ofta oklart vad *distans* innebär i olika konstellationer: distans från vem eller vad? Begreppen är inte lätta att redogöra för och det kan absolut inte göras med några få meningar. Snarare tvingas man förflytta sig mellan olika nivåer och dimensioner för att få en tydlig bild av vad det kan vara. Det finns säkert fler aspekter och former än dem jag tar upp nedan men jag har valt ut former som på olika sätt kan relateras till de skolor som medverkar i rapporten. I en snäv definition av distansutbildning betonas enkom det fysiska avståndet mellan lärare och elev samt kravet på att utbildningen är kopplad till en utbildningsorganisation som ansvarar för planering och som bidrar med handledning under studierna (SOU 1998:83). I nedanstående beskrivning har jag också fört in eleven och studierna som en viktig dimension av distansutbildning samt den form av distans som går att relatera till den kommunikativa och mentala aspekten av fenomenet.

Distansutbildning

Utbildning karaktäriseras av systematisk undervisning och träning som ger kunskaper och färdigheter för visst yrke, samt ger formell kompetens för detta (Nationalencyklopedin 2002-11-17). Utbildning, till exempel gymnasieutbildning, innefattar en förutbestämd mängd kunskap som en elev förväntas tillgodogöra sig och redovisa för genom olika former av examination. Distansutbildning innebär att det finns ett geografiskt avstånd mellan eleven och utbildningens bas och att innehållet därför måste förmedlas till eleven via en mellanhand, eller på ett annat sätt än i närutbildning (SOU 1998:83). Distansutbildning innefattar två olika perspektiv i form av organisatörens eller skolans och elevens. Dessa beskriver jag nedan under rubrikerna distansundervisning respektive distansstudier eller studier på distans.

Distansundervisning

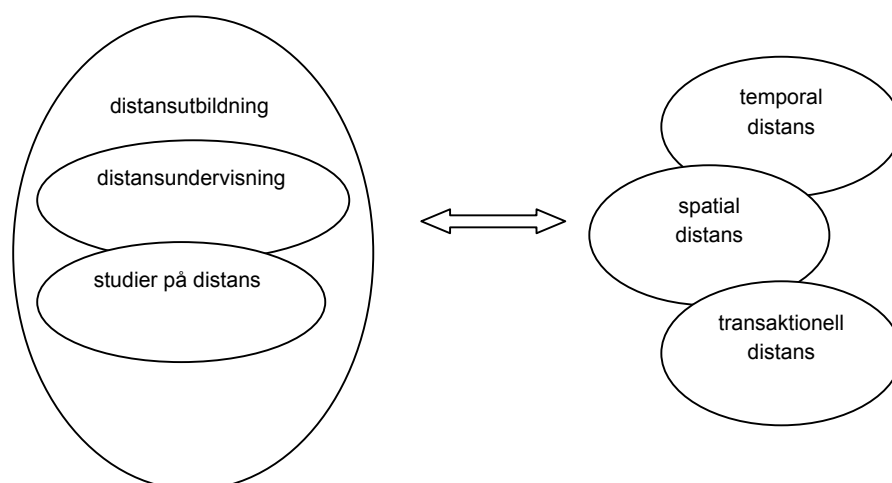
Undervisning kan sägas vara förmedling av kunskaper i organiserad form och på systematiskt sätt, särskilt i skolsammanhang (Nationalencyklopedin 2002-11-17) Undervisning bygger på interaktion mellan elev och lärare, där läraren är den som undervisar och eleven den som studerar det anvisade utbildningsmaterialet. Läraren är den dominerande parten som både innehar och väljer det stoff som ska studeras, men undervisningen bör också innebära att eleven ges stöd och handledning samt möjlighet att pröva sin förståelse (SOU 1998:83). Distansundervisning innefattar liksom i närundervisning både kursframställning och kommunikation. Det är hur denna framställning och kommunikation medieras som skiljer distansundervisning från närundervisning. Kurserna är ofta tryckta och uppdelade i kursenheter som vidare kompletteras med uppgifter, vilka eleven

löser och skickar till läraren för kommentar och värdering. I själva kommunikationen dominerar det skrivna ordet, men andra medier som ljud och videoupptagningar, radio och TV samt telefon och dator, används i allt större utsträckning (Holmberg 2002). Däremot saknas de förutsättningar för samspel som klassrummet kan erbjuda i form av fysisk närvaro och samtidighet (SOU 1998:83). Den interaktion som stödjer lärande och förståelse kan sägas vara distansundervisningens stora utmaning.

Studier på distans

Studierna i en utbildnings- eller undervisningssituation utförs av eleven. Elevens huvudsakliga uppgift är att studera och lära sig det tänkta kunskapsstoffet under en förutbestämd tid. En central skillnad mellan närutbildning och distansutbildning är att den pedagogiska strukturen i distansstudier ofta bygger på lärande genom läsande, medan lärandet i samband med lektioner och seminarier, tillsammans med lärare och en klass, är begränsat (Peters 2001). Oavsett om lärandet sker i ett klassrum eller på distans så är det alltid individuellt. Lärande är en process och en interaktiv handling mellan elev och lärare, utbildningsmaterial och andra elever, där eleven styr vad han eller hon kommer att lära sig. Lärande på distans behöver därför inte skilja sig från lärande i klassrummet, däremot är förutsättningarna för studierna annorlunda. Jag kommer därför att i den här rapporten tala om studier och studerande snarare än lärande, som ju egentligen är något helt annat.

De tre rubrikerna ovan är tre centrala aspekter av distansutbildning. Givetvis kan man diskutera dem var för sig, men ofta överlappar och kompletterar de varandra i diskussioner som rör fenomenet. Man skulle också kunna uttrycka det som att begreppet distansutbildning innefattar både distansundervisning och distansstudier. De tre dimensionerna kan vidare relateras till olika typer och grader av distans. Här nedan presenterar jag fyra som jag, och fler med mig (Moore 1993; Edström 2002; Fåhraeus & Jonsson 2002) anser vara centrala aspekter av distans; tid, rum och transaktion. Dessa utgör och skapar tillsammans förutsättningar och villkor för fenomenet och de är i sin tur ofta en följd av varandra.

Figur 2: distansutbildning

Spatial distans

Distansutbildning relaterar till det fysiska avståndet mellan lärare och elev. Hur långt avstånd eller vem som befinner sig på distans från vem kan dock variera mellan olika distansutbildningar. En form av spatial distans är att alla elever och läraren befinner sig på distans från varandra. Den enskilda eleven är ensam i sitt rum, ett rum som skiljer sig från lärarens och alla de andra elevernas. Denna distansnivå kräver att läraren har individuell kontakt med var och en och kommunikationen sker främst i skriven form. En annan modell är att eleverna befinner sig i samma rum men läraren i ett annat, alternativt kan några elever befinna sig i samma rum som läraren och några på distans. Kommunikationen mellan lärare och elev kan här bygga på undervisning via videokonferensteknik där båda parter kan se varandra, medan uppgifter och tentamina skickas fram och åter via Internet.

En följd av att rummets gränser förändras är att också förhållandet mellan lärare och elev förändras. Ett exempel är lärares minskade kontroll över elevers göranden och att elevernas ansvar som en följd av detta ökar avsevärt. Det spatiala avståndet mellan lärare och elev innebär oftast också ett visuellt avstånd. Läraren kan inte se om eleverna är uppmärksamma, följer med eller är frustrerade. Alla dessa sinnestillstånd måste eleverna formulera och uttrycka, vilket av olika anledningar kan vara mer eller mindre svårt. Likaså bidrar lärarens gester, miner och illustrationer till elevens ökade förståelse i klassrummet (Jedekog 2001). I distansundervisning har eleverna ofta bara det skrivna ordet att förlita sig till. Det nya spatiala sammanhang som studier på distans innebär kan förtydligas genom att dela upp detta nya rum i två dimensioner - den *informella* och den *formella arenan*. I studier på

distans integreras undervisningen i elevens hem och vardagliga liv på ett annat sätt än i traditionell närundervisning. Eleven tar till sig undervisningen och studerar på den informella arenan, men det är på den formella arenan som själva stoffet presenteras. I interaktionen mellan detta stoff, lärare samt personer på den informella arenan kan eleven tillgodogöra sig kunskap och förståelse. Vilka som medverkar i interaktionen och vilket innehåll den har varierar från elev till elev, från situation till situation. Det beror på elevens enskilda egenskaper, hennes livssituation, hur stoffet ser ut och hur undervisningen struktureras och genomförs. Elevens ålder, tidigare erfarenheter och bakgrund påverkar också hennes förutsättningar i mötet mellan den informella och formella arenan (SOU 1998:83). I de flesta fall av distansutbildning förekommer dessutom en tredje arena, den *virtuella*, som bygger broar mellan det informella och det formella och som också fungerar som ett rum i sig. I det virtuella rummet finns möjlighet att mötas och att kommunicera och detta rum utgör därför en viktig spatial dimension i studier på distans.

Temporal distans

Den temporal distansen måste relateras till *formen* för distansundervisningen. Om undervisningen till exempel sker via videokonferensteknik är tiden synkron och eleverna kan ställa frågor och få svar direkt. Om undervisning sker via Internet och i tryckt form är inte lärare och elev alltid uppkopplade samtidigt, vilket innebär en temporal fördröjning i kommunikationen mellan de båda parterna. En annan temporal nivå kan relateras till hur de tidsmässiga ramarna ser ut för elevens lärande. Elever som läser på distans och enbart har kontakt med sina lärare via Internet har en större temporal frihet än elever som undervisas via videokonferensteknik. Om tiden är synkron kan lärare och elev följa samma temporala ramar, men om tiden är asynkron erbjuds eleverna ofta strukturera och planera sitt dagliga lärande själva. De tar kontakt med sin lärare när de behöver hjälp och är inte bundna till en förutbestämd undervisningstid. Ofta sträcker sig den temporala flexibiliteten dock bara till det dagliga görandet. Kursers början och slut, tentamen och terminers utsträckning bestämmer de yttre ramarna för elevernas tid.

Transaktionell distans

Begreppet transaktionell distans kommer från M. Moore (1993) som i sin tur hänvisar till J. Dewey angående innebörden av begreppet ”transaktion”. Alla erfarenheter, liksom all ny kunskap, föds i transaktioner mellan individen och omgivande meningssammanhang. Transaktion kan sägas vara utformandet av de nödvändiga relationerna mellan lärare, elev och kursinnehåll. Moore karaktäriserar inte avstånd i termer av distans i tid och

rum, utan menar snarare att elevens grad av autonomi och utbildningens upplägg/struktur anger den transaktionella distansen. Man kan också uttrycka det som att den transaktionella distansen varierar beroende på hur väl man lyckas överbrygga kommunikativa och mentala avstånd. Eftersom viktiga delar av en dialog, såsom gester, miner och tonfall förloras i distansundervisningen, måste dessa kompenseras genom struktur och andra sätt att mötas i en dialog menar Moore. Den yttre strukturen i form av organisation, kommunikationsformer, handledning, kursupplägg samt elevernas möjligheter att själva inverka på sin utbildning påverkar transaktionen.

För att det ska kunna utvecklas en dialog mellan olika parter bör man motverka den temporala fördröjning som ibland kan uppstå när kommunikationen sker via brev eller när parterna inte finns tillgängliga via Internet. Den transaktionella distansen avgörs av balansen mellan struktur och dialog där möjligheter till dialog och strukturpåverkan minskar den distansen, medan en fast struktur som inte inbjuder till dialog, liksom en icke fungerande interaktion mellan lärare och elev, sträcker ut avstånden och hämmar därmed också möjligheterna till en gynnsam bas för studier. Vidare konstaterar Moore (1993) att en distansutbildning som bygger på hög transaktionell distans i sin tur kräver en utvecklad självständighet och autonomi hos sina elever; ett lärande på distans som till stor del planeras och struktureras av eleverna själva. I en lärosituation där elevens autonomi är framträdande kanske en hög transaktionell distans till och med kan vara önskvärd. Hur väl olika läro- och undervisningssituationer faller ut beror alltid på den avvägda dosen dialog respektive struktur (Peters 2001).

Ovanstående tre dimensioner eller typer av distans kan användas för att dela in och rangordna olika former av distansutbildning. Med spatial, temporal och transaktionell distans fångar man också in det typiska inom distansutbildning *och* skiljer den från närutbildning som istället präglas av en stark styrning relaterat till tid, rum och transaktioner i det fysiska rummet.

3. Den här studien

Syfte, upplägg och genomförande

Den här studien bygger på berättelser *av* unga *om* deras erfarenheter av att studera på distans eller att studera självständigt och på egen hand. Det sökta fenomenet är studier på distans, och fokus för studien hur elever som läser på distans tolkar och berättar om detta fenomen. Den centrala pedagogiska

frågan är vilka erbjudanden och villkor eleverna identifierar relaterat till fenomenet. Inte hur distansutbildningen ”påverkar” dem i olika riktningar, utan snarare hur de aktivt prövar och finner ett sätt att förhålla sig till en annorlunda och flexibel utbildning samt hur de, genom att omsätta funna erbjudanden till handling och hantera utmaningar i detta meningssammanhang, kan berätta om olika aspekter av det sökta fenomenet. I analysen av elevernas berättelser söker jag möjliga förklaringar till olika erfarenheter, men framför allt försöker jag återskapa deras bilder i en gemensam text om studier på distans.

Elever från fem olika skolor står i fokus, varav fyra valts ut i samarbete med Skolverket. Den femte skolan hade jag redan studerat men eftersom den studien belyser samma fenomen som de andra kommer den att integreras i rapporten. I fyra av skolorna bygger datainsamlingen huvudsakligen på brevväxling eftersom eleverna bor långt bort, i vissa fall utomlands, och breven har i några fall kompletterats med intervjuer. Två av dessa studier har Bodil Andersson genomfört. Brevens innehåll följer en viss temaordning, men de är likväl personliga och varierade. Data från den femte skolan skiljer sig lite från de andra eftersom den studien redan var genomförd. Förutom intervjuer används andra tekniker som enkäter och elevernas egna muntliga rapporter på bandspelare. Datainsamlingen på fyra av skolorna pågick under våren 2002, medan data i den femte delstudien samlades in under hösten 2001.

Öppnande begrepp har använts i analysen för att ringa in vissa element. Dessa begrepp har olika teoretiska ursprung, såsom utvecklingspsykologiska, pedagogiska och socialkonstruktionistiska. Breven, intervjuutdragen och rapporterna betraktas som berättelser eller narrativ, vilket givetvis innefattar ytterligare en specifik teoriansknytning. Dessa begrepp och teorier kommer att utvecklas längre fram i rapporten. Man skulle kunna säga att studiens upplägg bygger på en slags ”multitriangulering” (Polkinghorne 1983) då den försöker kombinera och integrera olika typer av data (brev, grupp- och enskilda intervjuer, enkäter och muntliga rapporter), olika forskare och forskningsinriktningar (Skolverket och Pedagogiska institutionen) samt olika teoretiska ståndpunkter. Syftet med att triangulera är i det här fallet att utifrån olika sammanhang och personer söka rimliga sätt att samla fylliga berättelser. Dessa sammanförs vidare till i en övergripande analysdel där alla delstudierna medverkar och bildar en gemensam berättelse om hur det är att studera på distans. Rapporten har delats in i tre delar, där den första utgör teoretisk bakgrund, den andra en ”friläggande” analysdel där data presenteras och analyseras med hjälp av öppnande begrepp. Den tredje delen

utgör en ”tilldelande” analysdel som delvis tar hjälp av existerande teori och som blickar framåt.

4. 5 skolor

Mobila gymnasiet

Mobila gymnasiet är inte som andra skolor – och det är inte en skola för alla. Så presenterar sig Mobila gymnasiet och man betonar starkt att alla som söker sig dit bör vara medvetna om vad det innebär att arbeta självständigt, motivera sig själv, tänka kritiskt och kunna lösa problem på egen hand. De varnar indirekt för den lockelse som självständiga studier kan innebära. Det innebär *inte* mer tid för annat eller ett lättare sätt att ta sig igenom gymnasietiden. Vis av erfarenhet försöker skolan tona ner friheten och istället understryka ansvaret i självständiga studier.

Mobila ger dig den möjligheten, men skolan ställer också stora krav på dig som elev. Det är upp till dig att känna efter om du kan leva upp till de kraven. Det vi förväntar oss av dig är att du är vuxen nog att ansvara för att ditt studieresultat följer din individuella studieplan. Du ska känna att du klarar av att plugga hemma två till tre dagar i veckan och att du har disciplin nog att låta bli att sitta framför TV:n eller att spela dataspel istället. Du ska klara av att säga till dig själv att din gymnasietid är några av de viktigaste åren i ditt liv.

(Mobila gymnasiets utbildningskatalog 2002)

Mobila gymnasiet är ett bolag och en friskola som sedan hösten 1998 bedriver sin verksamhet som ett alternativ till den traditionella gymnasieskolan. Under skolans första år var den belägen i Kista utanför Stockholm, men redan under sitt andra år utvidgades skolan och idag har den tre olika lärcentra i Stockholm, ett i Göteborg och ett i Malmö. Det kan vara svårt att hitta till Mobila gymnasiet eftersom dess fysiska platser ligger insprängda i kontorsbyggnader och består av kontorslokaler. Det finns egentligen ingenting skollikt kvar över Mobila gymnasiets lokaler och det är inte heller intentionen. På Mobila gymnasiet är det meningen att eleverna ska få känna på vuxenlivets både självständiga och ansvarsfyllda tillvaro. Skolans mål är att representera förlängningen av ett samhälle där informationsteknik och flexibilitet utgör tidens sociala rörelser och nyckeln till framgång.

De idéer skolans verksamhet bygger på är i korthet: individuell frihet, ansvar och modern teknik samt en pedagogisk variation med elevaktivt skapande och ett undersökande arbetssätt. Idag erbjuder Mobila gymnasiet fyra olika program: medieprogrammet med inriktning medieproduktion, elprogrammet

med inriktning dator teknik, naturvetenskapsprogrammet med inriktning naturvetenskap eller matematik och datavetenskap samt samhällsvetenskapsprogrammet med inriktning samhällsvetenskap och ekonomi. Eleverna har schemalagda lektioner i skolan två till tre dagar i veckan. Resten av veckan har de möjlighet att studera var de vill (utanför lärocentret) och mellan vilka tider på dygnet de vill. Alla elever får låna varsin bärbar dator, för att de ska kunna vara flexibla i tid och rum men också för att de ständigt ska ha tillgång till skolans webbaserade studiemiljö, Luvit, där alla studiehandledningar och kursplaner finns att tillgå. Eleverna delas in i mentorsgrupper och följs åt under det första och delvis andra året. Därefter splittras grupperna eftersom eleverna får möjlighet att välja kurser utanför valt program. Mentorerna finns tillgängliga som stöd och hjälp och tanken är att eleverna ska träffa sin mentor regelbundet under hela gymnasietiden. Förutom mentorer finns det två andra lärarroller på Mobila gymnasiet. Ämneshandledarna ansvarar för och håller i lektioner och de kan samtidigt vara mentorer. Däremot ansvarar de inte för tentamina och de sätter inte betyg, vilket är distanslärares uppgift. Distanslärares deltar i utvecklingen av skolans kurser men de är inte nödvändigtvis stationerade på skolan. Den här rollfördelningen mellan undervisande och examinerande pedagoger har som syfte att förbättra undervisningsformen och relationen mellan handledare/mentor och elev, eftersom eleven vet att hon eller han inte blir värderad eller bedömd.

Lektionerna och de betygsgrundande uppgifterna är traditionellt upplagda, men synen på elevernas förmåga att själv orientera sig i tid och rum är ny. Steget från högstadiet till Mobila gymnasiet kan i dessa avseenden te sig stort för vissa, för andra är det sedan länge eftertraktansvärt. Information om skolan kommer från Mobila gymnasietets hemsida <http://www.mobigym.se>, Mobila gymnasietets utbildningskatalog samt intervjuer och samtal med rektorer och lärare på skolan.

Värmdö distans

Värmdö distans tillhör Värmdö gymnasium som ligger på söder i Stockholm. På uppdrag av Skolverket ansvarar man sedan 1999 för distansutbildning för svenska gymnasieungdomar i utlandet. Hösten 2002 studerade 122 elever både heltid och enstaka kurser på Värmdö distans. Eleverna befinner sig över hela världen, från Kina och Tanzania till det lilla samhället Frenninge i Skåne, Sverige. Skälen till att elever som bor utomlands väljer att studera på distans framför internationella skolor i landet kan vara svårigheter med språket, bristfälliga skolor i närheten samt att eleverna slipper validera sina betyg när de återvänder till Sverige. Om man bor utomlands under en begränsad tid och avser fortsätta studera när man kommer tillbaka till

Sverige kan distansutbildning vara det bästa/enda alternativet eftersom det inte är möjligt att blanda internationell och svensk utbildning i samma betyg. De elever som bor i Sverige (ca 20 elever för närvarande) och väljer att studera på distans av personliga skäl föredrar att inte *gå till* eller *vara i* en traditionell skola; elever som av olika anledningar värdesätter de möjligheter som studier på distans kan innebära och därför väljer bort traditionella sätt att studera.

Det kostar en del extra att studera på Värmdö distans, men om man uppfyller vissa krav kan man som svensk utomlands få större delen av kostnaderna betalda genom statsbidrag. Däremot måste eleven själv betala en obligatorisk avgift för studiematerial och programvaror. Allt studiematerial som eleven behöver under ett läsår skickas per post om eleven inte kan hämta det själv. De som inte har en egen dator kan hyra en bärbar dator till självkostnadspris av skolan. Då är alla program färdiginstallerade. Värmdö distans erbjuder utbildning på naturvetenskap- och samhällsvetenskapsprogrammet samt enstaka kurser. Genom ett databaserat kommunikationsprogram (First Class) kopplar eleverna upp sig mot skolan och kommunicerar med sina lärare och andra elever. Här hämtar de sina kursplaner och arbetsuppgifter samt lämnar sina arbeten. Distans eleverna följer samma timplan som övriga elever på Värmdö gymnasium, vilket innebär att de läser flera kurser samtidigt. Däremot finns det också utrymme för en mer individbaserad studieplan som eleven utarbetar i samarbete med sina lärare. Alla elever har en kontaktperson eller handledare i sin fysiska närhet. Kontaktpersonen, som kan vara en förälder eller annan person, har regelbunden kontakt med skolan, medan handledaren, som är anställd av skolan, har större inblick i och styr upp elevernas arbete på ett annat sätt.

På skolan i Stockholm finns en distans- eller referensgrupp som träffas regelbundet för att kontinuerligt arbeta fram en pedagogisk form som passar både elever och lärare. För närvarande har Värmdö distans ett par distanslärare som arbetar heltid och några som delar sin undervisning mellan det virtuella och det fysiska klassrummet. Denna information kommer från skolans biträdande rektor, distanschef samt Värmdö distans hemsida <http://www.dist.gy.varmdo>.

Rönninge gymnasium

Rönninge gymnasium är en skola med 330 elever som ligger i Salems kommun söder om Stockholm. Skolan erbjuder naturvetenskaps- samhälls- och teknikprogrammet och profilerar sig som en liten skola med stora möjligheter. Möjligheterna innefattar bland annat ett samverkansprojekt med Bergs gymnasium i Svenstavik. Från och med våren 2002 driver de båda

skolorna ett projekt vars syfte är att utveckla sociala kontakter och utbyta erfarenheter via Internet. Projektet pågår inom ramen för försöksverksamheten med distansutbildning i gymnasieskolan (SFS 2000:158). Genom samarbetet kommer skolorna att kunna erbjuda sina elever kurser som den egna skolan saknar kompetens och lärare till. Ämnen som är tänkta att omfattas av projektet är bland annat Datorkunskap, Visual Basic, Samhällskunskap, Webbdesign, Multimedia, Digitalt skapande, Teknik människa samhälle, Historia, Svenska, Filosofi, Retorik och estetisk verksamhet. Hela kurser eller bara enstaka delar av kurser och moment ges via videokonferensteknik från en skola till en annan. Första ”hela” distanskursen startade vintern 2002. En lärare från Bergs gymnasium gav en kurs i Databashantering med elever från Rönninge. Med hjälp av en kamera och Internetuppkoppling kan läraren få kontakt med eleverna och han kan också koppla in sin dator så att eleverna kan se hans skärmbild. Efter själva ”sändningen” arbetar eleverna självständigt med uppgifter som de fått via mail av läraren. Frågor eller färdigarbetade uppgifter mailas sedan tillbaka. I klassrummet hos eleverna finns en handledare som följer elevernas arbete och samordnar lektionerna. Under våren gavs också en kurs i Estetisk verksamhet (musik) av en lärare i Rönninge och med elever från Bergs gymnasium.

Andra intentioner med samverkansprojektet är bland annat att elever på Bergs och Rönninge ska kunna lösa samma uppgifter tillsammans, att lärare på båda skolorna samordnar fortbildning, att projektets webbplattform utformas så att lärare kan lägga ut lektioner, övningar, planering och så vidare, som en resurs för andra lärare, samt att elever från den ena skolan kan delta i undervisningen på den andra under en vecka och på så sätt utveckla kontakter med varandra. Syftet med detta är bland annat att eleverna ska kunna utnyttja varandras kommunala utbud och erbjudanden. Information om skolan kommer från skolans hemsida <http://www.rongym.se>.

Korrespondensgymnasiet i Torsås

Korrespondensgymnasiet ligger i Torsås Kommun i Kalmar län. Skolan grundades 1958 i syfte att motivera ungdomarna i den egna kommunen att gå vidare till högre studier. Idag kommer eleverna från Torsås men även avlägsna kommuner. Antalet studerande är totalt 261, varav 141 läser heltid på distans och 120 enligt en kombinationsmodell av distansundervisning och lärarledd klassrumsundervisning fyra dagar i veckan. På distans kan man välja mellan naturvetenskaps- och samhällsvetenskapsprogrammet, båda med flera olika inriktningar. Distansutbildningen i Torsås regleras i en särskild förteckning (SFS 1992:1261) och bygger på ett samarbete mellan Korrespondensgymnasiet och Hermods i Malmö som tillhandahåller

kursmaterial, studiehandledningar, insändningsuppgifter och virtuella studierum. Eleverna kommer under studietiden i kontakt med tre olika typer av lärare. Hermodslärarna granskar insändningsuppgifter och examinerar medan lokala gymnasielärare i Torsås hjälper till med insändningsuppgifter, ger extra övningsmaterial och stöd inför tentamen. Vidare finns mentorer som stöttar och ser till att eleverna följer sina studieplaneringar. Ämnen som bild och musik och idrott erbjuder inte Hermods, så i dessa ämnen undervisar och tenterar lärare i Torsås. Det finns inga krav på att eleverna ska ha datorer men skolan påtalar att det underlättar i kommunikationen med Hermodslärarna som sker on-line, via e-post eller brev.

Varje termin utvecklar eleverna tillsammans med sin studievägledare en studieplan som innefattar valda ämnen, i vilken ordning de ska läsas och när de ska tenteras av. Allt studiematerial i form av läroböcker och studiehandledningar för kurserna skickas sedan via post till eleverna. På Internet loggar eleverna in sig i enskilda studierum där de kan hämta mer material och insändningsuppgifter. Skolan kräver att eleverna håller en studietakt som motsvarar 800-850 p /läsår, att de gör och skickar in insändningsuppgifter via mail eller brev kontinuerligt samt att de tenterar sina kurser regelbundet. För de flesta innebär det tentamen varje månad, inklusive skrivning och muntlig tentamen. Eleverna anmäler sig själva till de skriftliga tentamenstillfällena som sker i Torsås. Muntlig tentamen kan göras antingen i Torsås eller via videokonferensteknik på orter med skolor som har samarbete med Hermods. Utöver detta tillkommer krav på närvaro vid laborationstillfällena, estetisk verksamhet, träffar i idrott samt introduktion till vissa kurser.

Enligt skolan väljer elever att läsa på distans mot Torsås av olika anledningar. Några vanliga orsaker är att de inte har kunnat fullfölja den vanliga gymnasieskolan på grund av medicinska skäl eller sociala problem, att de har lång resväg men inte vill flytta hemifrån eller att de har aktiviteter utanför skolan som försvårar möjligheterna att följa ett bundet skolschema (till exempel idrott eller musik), att de vill läsa kurser som överlappar olika program och där vanliga gymnasieskolor har svårt att anpassa studieplanerna, eller att de önskar hålla en högre studietakt. Informationen om utbildningen kommer från skolans rektor, studierektor samt skolans hemsida <http://www.torsas.se/korr/>

Den seglande gymnasieskolan

Den seglande gymnasieskolan (DSG), startade hösten 1999 och utgör ett samarbete mellan Öckerö kommun och Rederiaktiebolaget Gunilla. Gymnasiet erbjuder ett specialutformat program med bas i

samhällsvetenskap och med inslag från natur- och energiprogrammen. Två tredjedelar av utbildningens tre år är förlagda till Den seglande gymnasieskolans lokaler på Öckerö och en tredjedel till skolans segelfartyg, M/S Gunilla.

De 38 eleverna som tas in varje år kommer främst från det egna upptagningsområdet eftersom skolan inte har riksintagning, men här finns också elever från andra kommuner i Sverige och även någon elev från Finland. Försök med intagning via intervjuer gjordes första året men då tiden inte räckte till att göra de bedömningar man önskade är intagningen nu betygsgrundad. Intagningspoängen är relativt hög. Totalt har skolan 114 elever och antalet elever per årskurs styrs av antalet kojplatser på M/S Gunilla. Varje årskurs seglar alltså med M/S Gunilla under tre månader per år, vilket totalt innebär en nio månaders lång seglats runt jorden. Kostnaden för de extra resor som eleverna måste göra till den hamn där en etapp startar eller slutar står eleverna själva för. Likaså tillkommer kostnader för seglarutrustning i form av seglarställ, stövlar och så vidare. Kostnaderna för själva seglatsen bekostas till stor del av stipendier som skolan söker gemensamt för alla elever.

Öckerö kommun är huvudman för hela utbildningen och bedriver också den landbaserade undervisningen. Då intensivstuderar eleverna sina kärnämnen, ofta med anknytning till platser som de kommer att besöka med båten. Utvalda delar av karaktärsämnena studeras i land, där eleverna också lär sig en del om sjösäkerhet, sjömanskunskap och sjukvård. Målet med kurserna i land är att de i möjligaste mån ska integrera, förbereda och efterarbeta de kurser och erfarenheter som görs ute till havs och i andra länder. Utbildningen som sker ombord och vid strandhuggen ansvarar Rederiaktiebolaget Gunilla med dess besättning för. Besättningen, som har erfarenhet från gymnasieundervisning och utbildning till sjöss, undervisar främst i sjömansrelaterade karaktärsämnen som maskinkunskap, navigation, seglingsteori och miljökunskap med marin inriktning. Samtidigt fungerar de som handledare och en länk mellan eleverna på båten och lärarna på Öckerö. Studiet av kärnämnen under seglandet sköter eleverna främst på egen hand. Eleverna har med sig uppgifter och böcker att läsa och redogöra för, antingen via mail från båten eller när de kommer tillbaka till Öckerö. Eleverna i årskurs tre har även förberett projektarbeten som de arbetar med under den sista etappen. Kontakten med lärarna i land sker alltså via mail med hjälp av avancerad satellitlinkuppkoppling. Av ekonomiska skäl är kontakten dock begränsad till två mail per dag och elev (för närvarande).

Idén att lägga ett treårigt gymnasieprogram på ett segelfartyg kommer ursprungligen från Föreningen Mot Bättre Vetande (MBV) på Öckerö, en förening som sedan 1984 bedrivit läger och seglarskolor ombord på segelfartyg. Målet är att skapa en miljö där ungdomarna känner sig motiverade att aktivt söka kunskap och att de ska lämna gymnasiet med mer än bara teoretisk kunskap och med en vilja att vidareutbilda sig. Syftet är att eleverna genom seglingen ska få erfarenheter och kunskap utöver teoretiska kunskaper, bland annat i form av ansvarstagande och samarbete och en inblick i globala och lokala problem. Möten med andra kulturer och människor som en grund för en bättre förståelse av världen som helhet är en central del av utbildningens filosofi. Informationen om skolan kommer från rektor via mail och telefon samt från hemsida <http://www.ockero.se/dsg/>

Närundervisning, förlängda klassrum eller distansundervisning?

Ovanstående skolpresentationer uppvisar en variation av olika former av undervisning och studier. Kan alla dessa former karaktäriseras som distansundervisning? Genom att dela in olika undervisningsformer i tre olika scenarier relaterade till tid, rum, förmedling och interaktion kan man skilja ovanstående skolor åt, utan att förringa någon. I *närundervisningen* förmedlas undervisningen med lärare och elev i samma rum och i en synkron tid. Även interaktionen sker i samma rum. En annan undervisningsform, kallad *det förlängda klassrummet*, håller också klassen samlad men förmedlingen av undervisningsstoff sker till exempel via videokonferenssystem. Tanken är att behålla en typisk klassrumsmiljö, även om undervisningen sänds och läraren framträder på en skärm. En tredje form är *distansundervisning*, vilken är oberoende av tid och rum och förmedlar undervisning i form av lagrat stoff och interaktionen sker asynkront med hjälp av olika tekniska medier (SOU 1998:83). Utifrån dessa tre former för undervisning kan man särskilja de fem olika skolor som ingår i studien.

Rönninge gymnasium erbjuder ett så kallat förlängt klassrum eftersom eleverna sitter tillsammans i ett klassrum och möter läraren på en skärm. Via videokonferensteknik erbjuds de undervisning som den egna skolan inte kan ge. Mobila gymnasiets undervisning kan sägas vara en kombination av när- och distansundervisning eftersom eleverna under de så kallade ”distansdagarna” kan arbeta *utanför* ett strikt tids- och rumsschema. Under dessa dagar använder eleverna sig dessutom av det virtuella rummet för att interagera. Den seglande gymnasieskolans klassrum kan sägas sträcka sig över hela världen, eller så kan man under seglatserna inte alls tala i termer av klassrum. På båten studerar eleverna enligt ett *annorlunda* men inte oberoende tidsschema. Studierna planerar de i stor utsträckning själva, men

det finns alltid handledare i deras närhet. Interaktionen med skolan i Öckerö är mycket begränsad. Både Torsås korrespondensgymnasium och Värmdö distans erbjuder distansundervisning på heltid. Skillnaden mellan de här skolorna ligger främst i undervisningsmaterialet, som ju i Torsås bygger på ett förutbestämt stoff med fasta studiehandledningar. Undervisningen på Värmdö distans kan sägas vara mer dynamisk och anpassningsbar. Eleverna på Torsås har större utrymme att själva strukturera sin tid eftersom de kan välja examinationstillfällen i tid, däremot måste de befinna sig i skolan under examinationstillfällena. Eleverna som studerar mot Värmdö distans studerar oberoende både tid och rum, dock inom ramarna för fasta deadlines och kursers bestämda utsträckning i tid.

Oavsett om dessa tre undervisningsformer lyfter fram skillnader mellan de olika skolorna, har de också gemensamma beröringspunkter relaterat till transaktionell distans och i viss mån också tids- och rumsrelaterad distans. Både skillnader och likheter ringar in det typiska i dagens distansstudier och studiens fem olika skolor kan därför sägas representera denna mångfald. Gemensamma beröringspunkter kan öka förståelsen för distansstudiernas villkor, medan skillnaderna visar att det går att bedriva undervisning och studier på en mängd olika sätt.

5. D a t a i n s a m l i n g

Ett varierat datamaterial

Datamaterialet i den här studien består främst av brev, och datainsamlingen har huvudsakligen grundats i brevväxling med elever via Internet. Valet av datainsamlingsteknik kan relateras till det undersökta fenomenet. Eftersom studien fokuserar elevers upplevelser av att studera på distans föll det sig naturligt att välja ett kommunikationsmedium som känns bekvämt och naturligt för dem; i det här fallet det skrivna. Av praktiska orsaker lämpade sig dessutom elektroniska brev eftersom eleverna oftast befinner sig utspridda på flera olika platser, och i flera fall på mycket långt avstånd från både varandra och Sverige. I vissa fall och när det varit möjligt, har breven kompletterats med intervjuer på den skola som de aktuella eleverna tillhör, men inte nödvändigtvis med samma elever. En av delstudierna var redan gjord när samarbetet med Skolverket inleddes och den skiljer sig därför från de andra i upplägg och genomförande. Datainsamlingen på Mobila gymnasiet bygger främst på intervjuer och dessa har kompletterats med enkäter från nittio elever som svarat på frågor om hur de arbetat med en aktuell hemtentamen i svenska, samt inspelade dagboksrapporter från

eleverna. Några elever spelade in sina tankar om tid, studier och frihet på en bandspelare, när de hade tid och lust. Det triangulerade materialet är ett försök att finna lämpliga tekniker för att tillgodose elevernas behov och studiens strävanden efter fylliga berättelser.

Även de andra delstudierna har varit flexibla i upplägg och när inte brevväxlingen gett en förväntad utdelning har därför materialet kompletterats med intervjuer. Med elever på Värmdö distans fungerade till exempel brevväxling mycket bra. Det skrivna mediet är naturligt för dem eftersom det är den enda kommunikationsform de använder i relationen med sina lärare. På Rönninge har eleverna däremot inga rutiner kring skrivandet, utan följer regelrätta lektioner förutom några enstaka med videokonferensteknik. Även på dessa lektioner kan de både lyssna och tala med sin lärare. Brev fungerade aldrig särskilt bra här så den studien kompletterades med en gruppintervju på skolan. Den fungerade däremot mycket bra och eleverna verkade mer bekväma i rollen som talare än skribenter. Vi rekommenderade eleverna att skriva ner sina brev i ett separat word-dokument istället för att svara i vändande mail. Detta för att de skulle kunna ha dokumenten liggande och för att vi på detta sätt hoppades på längre berättelser. Det märktes i de fall när eleverna trots detta svarade i vändande mej, att brevens genre blev annorlunda och framförallt mycket korta.

Huruvida brev eller intervjuer fungerar beror till stor del på den som samlar in data och hur sammanhanget runt omkring datainsamlingen se ut, men det kan också ha betydelse *hur* kontakten med, i det här fallet eleverna, knyts. På Mobila gymnasiet tog jag själv kontakt med skolan och presenterade mig själv och min studie inför eleverna. Jag kunde med andra ord föra fram mitt budskap på ett sätt som kändes naturligt för mig och jag kunde samtidigt anpassa mig till den rådande situationen. Kontakten med de andra skolorna i studien knöts på ett annat sätt. Tillsammans med Skolverket skickade vi ut ett brev till respektive skola där vi beskrev studiens syfte och upplägg. Brevet innehöll också en uppmaning om att vidarebefordra detta syfte till elever tillsammans med en fråga om de ville vara med i studien/brevväxlingen. Skolans rektor eller annan nyckelperson på skolan fick alltså fungera som ”gatekeeper” och föra vårt budskap vidare. Med intention att få tillgång till fältet och möjlighet att prata/brevväxla med ungdomar man aldrig träffat, kan detta vara en riskabel metod. Eftersom vi som avsändare inte vet hur denna mellanhand uppfattar och tolkar vårt budskap, vet vi heller aldrig i vilken form det presenteras för tänkta mottagare. Det är svårt att säga i vilken utsträckning detta sätt att ta kontakt har inverkat på datainsamlingen, men i de fall där brevväxlingen inte blev så omfattande kan det vara en av orsakerna.

Triangulering var alltså inte ett förutbestämt val utan snarare en flexibel lösning efterhand som datainsamlingen fortskred. I analysen av de olika studierna fokuserar eleverna något olika i sina berättelser, men olikheterna har nog snarare sin grund i de olika skolornas utformning och villkor än olika kommunikationsmedier. Givetvis har vi som intervjuare och ”brevvännar” också påverkat ungdomarnas berättelser på olika sätt. I intervjuerna har vi försökt vara flexibla och följa den intervjuades val av tema, men vi styr också in dem mot det sökta fenomenet och mot teman som intresserar oss och studien. I breven har vi också försökt vara öppna för deras argument. Vi ställer följdfrågor på sådant som de tar upp, men varje brev har också ett bestämt temaområde som eleverna mer eller mindre håller sig inom. I intervjusituationen finns fler tillfällen att vara spontan och att snabbt plocka upp trådar som verkar intressanta. I breven å andra sidan finns utrymme för eftertanke och ändringar. Både breven och intervjuerna bygger på en dialog mellan oss och eleverna, även om den ena är mer kontrollerad och temporalt fördröjd och den andra spontan och direkt. I breven kan de vara anonyma, medan intervjuerna säkert kan kännas besvärande nära för vissa. I breven finns hela tiden en distans, vilket innebär att personkemin inte blir lika avgörande som i intervjuerna. I de muntliga rapporterna vet eleverna vem de pratar med (de har träffat mig) men här finns ingen synlig dialog.

Det finns fördelar och nackdelar med de olika teknikerna. Gemensamt är att de belyser kvalitativa aspekter av fenomenet (om man inte med kvantitet inkluderar uttalanden som att ”många eller några känner att de...”), med undantag för den enkät som delades ut på en av skolorna, men som å andra sidan inte kommer att ha någon central plats i analysen. Olikheterna mellan data handlar främst om *hur* ungdomarna *förmedlar* sina berättelser, men de är likväl berättelser om olika aspekter av ett gemensamt fenomen.

Ungefär 45 gymnasieelever har medverkat aktivt i intervjuer och brevväxling i den här studien. Det svävande talet beror på att *vissa* elever som skrev brev från Rönninge också medverkade i gruppintervjun liksom några i intervjun *inte* skrev några brev samt att *alla* i intervjun inte medverkade aktivt i samtalet. Givetvis har alla berättelser inte varit lika långa och fylliga men de har alla bidragit till att utöka bilden av en för dem gemensam erfarenhet.

6. En pedagogiskt öppnande analys

Vad är en berättelse?

Berättelser är någonting pågående som hela tiden förändras och utvecklas i samspel mellan olika personer och omgivningen. Berättelser, sägs det, är människors sätt att organisera och förstå sin tillvaro, eftersom de genom dem redogör för erfarenheter och händelser organiserade kring en tidsaxel; genom att placera erfarenheter i dåtid, nutid och framtid (Polkinghorne 1988; Hydén 1997). Via berättelserna ger människor mening åt sina handlingar och positionerar in sig i tillvaron genom att förkasta, acceptera och förhandla med omvärlden. En berättelse byggs upp runt en eller flera poänger (plots) och de utgör tillsammans berättelsens kärna eller meningsuttryck. I analysen av den här studiens berättelser är det dock viktigare att försöka uttolka vad dessa poänger betyder för berättaren snarare än vad de är i sig. Man *kan* studera berättelser som de är; hur de är uppbyggda och så vidare, alternativt kan man läsa berättelser som en sätt att komma åt det som finns bakom det uttalade/skrivna, det vill säga den ”verklighet” som berättelserna skildrar. Denna verklighet växer fram i samspel mellan människor, varför den som intervjuar eller analyserar alltid fungerar som medskapare till de berättelser som växer fram. Centrala villkor och betydelsebärande meningar försvinner dock inte i den konstruerade berättelsen. De finns där, i korta uttalanden, i form av redogörelser och beskrivningar och i den ”text” som den studerade väljer att lägga fram eller betona. Som forskare måste man utgå ifrån att människor skriver och talar om sådant som berör dem och har betydelse i deras liv.

Datamaterialet eller berättelserna i den här studien utgörs ju både av intervjuer och brev och redan här finns en skillnad i berättelsestruktur. På ett sätt är både breven och intervjuerna ett resultat av dialogen mellan forskare och elev. Även när eleverna skriver sina brev riktar de dessa mot någon och de vet vem som kommer att läsa. Men här finns också väsentliga skillnader. Muntliga berättelser saknar till exempel ofta den skrivna textens form och akribi och kan därför resultera i ett mer obearbetat berättande där olika händelser och poänger får en mer slumpartad ordning. Dessutom är lyssnarens roll mycket starkare i den muntliga berättelsen. Den som intervjuar och lyssnar är hela tiden närvarande med sitt kroppsspel och sina nickanden, vilket gör att berättelsen tar olika riktningar. I intervjusituationen förekommer också rättelser, pauser och tveksamheter som kan vara betydelsebärande. Sådana är ofta osynliga i skriftliga berättelser. I skriven form är berättaren ofta bunden vid ett formtänkande och försöker kanske också framställa texten så att den lockar till läsning och utgör en

sammanhållande berättelse (Hydén 1997). G. Halldén (2001) resonerar kring barns texter och skrivande med hänvisning till Ricoeur och skriver att talet är knutet till en händelse på ett annat sätt än den skrivna texten. Någon tilltalar någon och det sker i ett specifikt rum och i en specifik tid – det är något som sker och själva talhändelsen har en riktning, det uppstår och försvinner och lever bara för ett ögonblick. Meningen med det som sägs bestäms dessutom alltid av den situation vari det uttalas. Den skrivna texten däremot, lever kvar och är på så sätt åtskild från sin författare och kan tolkas från flera olika håll. Texten lever ett eget liv på ett helt annat sätt än den muntliga berättelsen. När man studerar skrivna berättelser är det därför viktigt att alltid hänvisa till textens mottagare och *när* den tillkom. Alla intervjuer har skrivits ut i sin helhet för, som Polkinghorne (1988) säger representerar utskriften delar av diskurser som man kan titta på, reflektera över och finkamma på jakt efter de små nycklarna som leder fram till nya förklaringar och sammanhang. Brevet finns redan som färdiga dokument att studera och läsa. Själva framställningen av de olika berättelserna, muntliga som skrivna, ser olika ut i den här studien. Dels för att läsaren lättare ska kunna se vad som är muntliga berättelser respektive utdrag ur brev. Jag har också valt att skilja på presentationen av utdrag ur gruppintervjuer respektive intervjuer mellan en enskild elev och forskaren.

Intervjuutdragen är ordnade efter en modell som utvecklats av J. Gee (1999) och som går ut på att man delar in utdragen i talflöden. Utdragen utgår från språkets struktur och följer talets rytm. Berättelserna indelas i *stanser* som verkar hålla ihop då berättaren tenderar att uttala dem i samma takt och utan att göra pauser. Gee menar att stanser utgörs av enheter som alla använder för att strukturera sitt tal. Stanserna kan varvas med *coda*-rader, vilka är centrala meningsbärande enheter (Riessman 1997). Trots att intervjuerna är resultat av en dialog mellan mig och eleven har jag valt att bara redovisa elevens uttalanden. Denna monologiska form är också en del av Gees modell och har som syfte att framhäva den enskilda individens röst och berättelsestruktur. Genom att följa den berättandes egen berättelsestruktur framträder också meningsenheter på ett tydligt sätt. Gruppintervjuer framställs däremot i dialogform eftersom det är svårt att urskilja den enskilda individens sätt att strukturera sin berättelse. Här blir istället dialogen eller samtalet centralt i framväxandet av berättelsen. Brevutdrag presenteras ordagrant och så som de skrivits ned. Även här blir framställningen monologisk eftersom eleverna är ensamma när de skriver sina brev, däremot finns en annan person ju med indirekt som mottagare av breven. Vi har läst och lyssnat på berättelserna som de ser ut i sin helhet, men också använt oss av så kallade ”öppnande begrepp” för att söka och fånga in pedagogiska villkor i ungdomarnas berättelser.

Öppnande begrepp

Det pedagogiska syftet med studien är att studera och lyfta fram de villkor för utveckling och lärande som ungdomarnas berättelser avslöjar. Ett sätt att ringa in och synliggöra olika villkor, men också möjligheter och utmaningar, som berättelserna uttrycker är att använda sig av *öppnande begrepp* i datainsamling och analys. De öppnande begreppen är teoretiska, neutrala och utesluter inte alternativa tolkningar av texten, men de pekar ut centrala villkor i mellanrummen mellan individen och den omgivande strukturen. De begrepp som jag använder mig av här fungerar som ett slags hjälpverktyg i sökandet efter centrala pedagogiska fenomen som ungdomarna själva identifierar och uttrycker på olika sätt.

Utvecklingsuppgifter - utmaningar att hantera

Begreppet utvecklingsuppgift (developmental task) myntades av R. J. Havighurst 1953 som en vidareutveckling av E. H. Eriksons teori om hur individen genom livet ständigt står inför valet mellan två skilda förhållningssätt. Under tonårstiden utgörs till exempel de två polerna av identitet respektive identitetsdiffusion. Qvarsell (1996) har använt begreppet som ett alternativ till utvecklingspsykologiska teorier om barns linjära utveckling i form av stadier och (antagna) behov. Istället för att beskriva stadier och behov utifrån de vuxnas eller samhällets perspektiv kan man lyfta fram omgivande kulturella och pedagogiska villkor genom att fokusera på mellanrummet mellan struktur och handling i individens värld och utifrån dennes perspektiv. Vad händer i skiljelinjen mellan samhällets/kulturens ofta sega strukturer och värderingar och individens egna aktiva val och handlingar? Utvecklingsuppgifter, definierat som de utmaningar individen ställs inför under olika perioder i livet och i skilda meningssammanhang, kan användas för att spegla pedagogiska villkor i ovanstående mellanrum. För att kunna hantera och för att utvecklas i olika situationer måste individen ta tag i och bearbeta identifierade utmaningar eller uppgifter. Både uppgifterna och deras lösningar är individens egna konstruktioner – givetvis färgade av både samtida sega strukturer och individuella drivkrafter. Utvecklingsuppgifter skapas och hanteras i ett mellanrum, liksom nedanstående begrepp.

Meningserbjudanden - invitation till handling

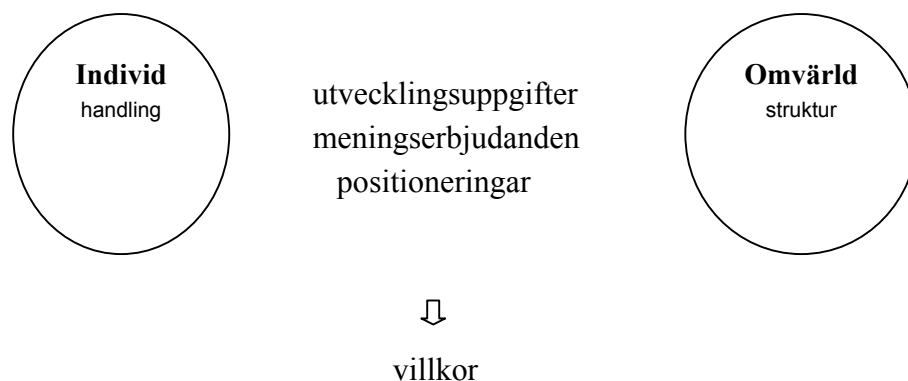
Erbjudanden i omvärlden identifieras och konstrueras också av den enskilda individen, men de är likväl verkliga och kan användas som hjälpmedel för att genomföra och lösa olika utvecklingsuppgifter. Vi hanterar vår omvärld genom att ta vara på erbjudanden visavi ta itu med ständigt nya utmaningar. Begreppet meningserbjudande (affordance) kommer ursprungligen från J. J. Gibson (1979) och kan definieras som de handlingsmöjligheter omgivningen erbjuder. I en vidareutveckling av begreppet sätts meningserbjudande i

relation till individens möjligheter att ta tillvara på erbjudanden kopplat till *egna* intentioner och önskemål (Reed 1993). B. Qvarsell (2001) har utvecklat begreppet inom den pedagogiska forskningen och bland annat använt meningserbjudande som ett empiriskt begrepp i kulturpedagogiska studier om barns sätt att uppfatta och använda sig av den nya tekniken. Vad uppfattar barn och unga som angeläget och fascinerande i sin omvärld och i specifika sammanhang? Hon ställer sig också frågan vad det är i människors olika situationer och sammanhang som inviterar dem till handling i världen. Begreppet meningserbjudande används för att lyfta fram kvalitativa aspekter av omvärlden, ur barn och ungas perspektiv, och kan tolkas som erbjudanden att handla. Både begreppet utvecklingsuppgift och begreppet meningserbjudande kan fungera som verktyg i analys av empiriska data för att zooma in det som kan tänkas ske i mellanrummet mellan individer, eller mellan individen och omgivningen, alternativt mellan grupper av människor och deras omvärld. Det som sen synliggörs är inte perspektivet i sig utan de *fenomen* som barn och unga identifierar och tolkar.

Positionering (i tid) – sätt att vara i och med tiden

Även detta begrepp söker villkor i skiljelinjen mellan det individuella och omvärldens strukturer. Begreppet positionering ringar in individens sätt att vara i förhållande till sin omgivning: hur hon aktivt positionerar in sig i kulturen eller i samhället genom att ta till sig och pröva olika sätt att vara och förhålla sig. Begreppet erbjuder ett sätt att förstå, både hur individen är subjekt inför diskurser, samt hur detta förhållande förhandlas fram i det intersubjektiva livet. (Burr 1995). Hur vi använder vår vardagliga tid är bara ett exempel på ett ständigt förhandlande mellan egna preferenser och inre rytmer och den yttre sociala tiden och dagliga temporala scheman. Samtida temporala modeller avslöjar krav på effektivitet och produktivitet och har egentligen ingenting med individens personliga rytm att göra. Däremot skapas i mellanrummet mellan modeller för hur man bör använda tid och egna tidspreferenser nya villkor för hur det vardagliga livet bör levas och faktiskt levs. Positionering är ett öppnande begrepp som erbjuder ett sätt att synliggöra föreställningar om den vardagliga tiden och hur den används.

Nedan har jag försökt illustrera förhållandet mellan de öppnande begreppen och individens relation till omvärlden. Individen utformar sina erfarenheter i relation med omvärlden och den enskilda individens kunskap är resultatet av ett samspel mellan individ och omvärld. De öppnande begreppen lyfter fram villkor för utveckling och lärande i specifika meningssammanhang genom att fokusera på individens egna berättelser om identifierade utmaningar, erbjudanden och olika sätt att positionera in sig i sammanhanget.

Figur 3: öppnande begrepp

De öppnande begreppen fungerar som analysverktyg både i själva datainsamlingen och i analysen av texterna. Man kan formulera denna analys som ett sätt att ställa frågor till texten om vilka erbjudanden, utmaningar och positioneringar som är synliga. Exempel på sådana frågor kan vara:

- Vilka utmaningar identifierar ungdomarna i sina studier på distans?
- På vilka sätt löser de dessa utmaningar eller uppgifter?
- Vika meningserbjudanden identifierar de i sin omvärld?
- Hur använder de sig av ovanstående erbjudanden?
- Hur positionerar de in sig i tiden/skolan/sammanhanget?

Att sammansmälta snarare än sammanställa

Analysen av berättelserna är uppdelad i två nivåer. I en första analys har jag valt att analysera de fem olika delstudierna var för sig och försökt hålla mig så nära data som möjligt. Eleverna egna röster är centrala och analysen delas in med hjälp av de öppnande begreppen. I den här analysdelen söker jag alltså efter utvecklingsuppgifter, erbjudanden och positioner i de ungas egna berättelser. Ett annat skäl till varför jag i ett första skede valt att analysera studierna separat beror på att berättelserna ser olika ut, dels beroende på hur de samlats in och dels för att de belyser olika sammanhang och olika former för studier på distans. I en andra analys försöker jag sammansmälta de olika delanalyserna genom att söka efter sammanhang och eventuella samband mellan villkor som identifierats i de olika analyserna. Syftet med slutanalysen är också att kunna föreslå en beskrivning av fenomenet utifrån elevernas perspektiv. Vad betyder fenomenet för dem och vilka nya villkor berättar de om? Eftersom berättelserna kommer från olika sammanhang och olika skolor finns här ju också skillnader och dessa är minst lika viktiga för en djupare förståelse. En fyllig beskrivning av fenomenet innefattar således även det unika och specifika i berättelserna.

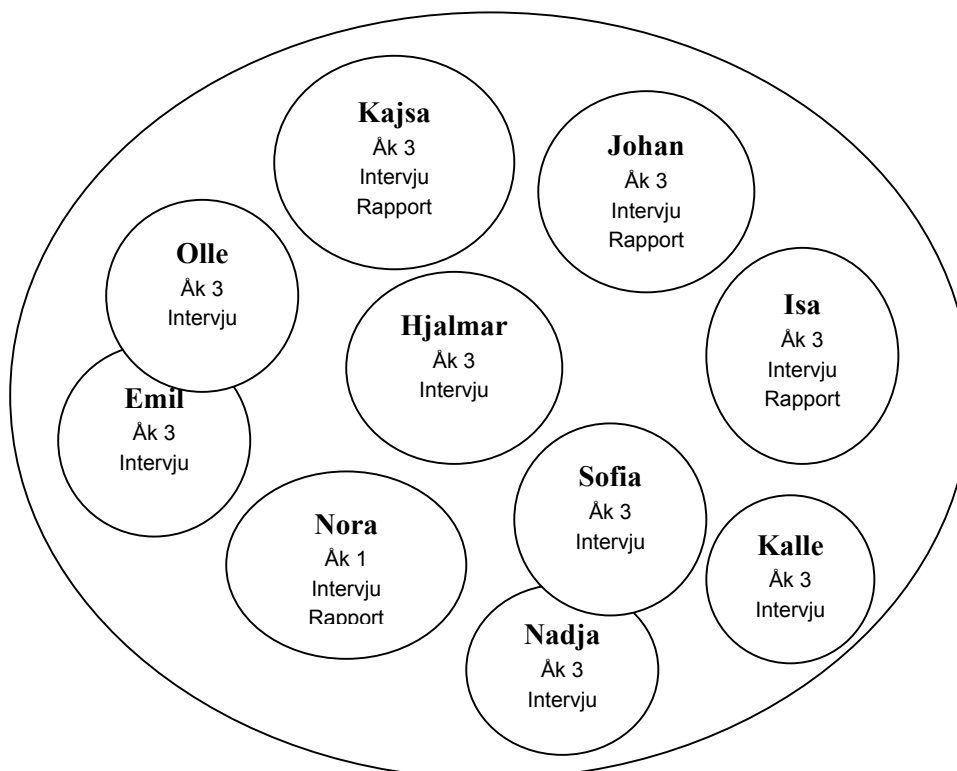
Polkinghorne (1983) kallar denna sammansmältning av ett triangulerat material för ”syncretic integration”. Till skillnad från syntesen som sammanställer, har synkretismen förmågan att *sammansmälta* olikheter. Vidare skriver han att den synkretiska processen kräver systematisk logik och hermeneutisk förståelse eftersom processen innebär ett identifierande av likheter i olikheterna samt identifierandet av en organiserande röd tråd som överensstämmer med studiens syfte. Jag tolkar Polkinghorne som att det handlar om att söka den underliggande men centrala meningen (plots) i olika data, trots att dessa fokuserar olika. I sammansmältningen bör andemeningen i brev såsom intervjuer lyftas fram och tillsammans ge en tjock beskrivning av det sökta fenomenet. Genom att betrakta berättelserna som pågående och kontextbundna blir också den slutliga texten en öppen text. De berättelser jag återger är resultatet av specifika situationer och individer som antagligen ständigt reviderar sina berättelser.

Del 2: friläggande analys

7. Elever i ett ostyckat tidsrum

Berättelser från Mobil@ gymnasiet

<http://www.mobigym.se>

Datainsamlingen på Mobila gymnasiet pågick under hösten 2001 och en bit in på våren 2002. Det var andra gången jag gjorde en datainsamling på skolan. Under arbetet med min magisteruppsats 1999 besökte jag Mobila gymnasiet några gånger för att prata med elever och lärare. Jag visste med andra ord en hel del om skolan när jag nu kom dit för andra gången. Då, våren 1999 var skolan precis nystartad och dess enda lärcenter låg i Kista. Idag finns skolan utspridd på tre olika lärcentra i Stockholm och för omväxlings skull valde jag denna gång att göra min studie på lärcenter Danvikstull. I slutet av datainsamlingen fick jag även tillfälle att besöka lärcenter Globen eftersom eleverna från Danvikstull flyttades över dit vid årsskiftet. Lärcentret i Danvikstull ligger, precis som de andra, insprängt i en kontorsbyggnad bland andra kontor och företag. Lokalen är kontorslik med långa korridorer och glasväggar mellan de ganska små rummen och övriga utrymmen. Det råder ofta lugn och ro eftersom få elever vistas på lärcentret samtidigt. De som går sista året går ofta därifrån direkt efter en lektion. Ettorna och delvis tvåorna har samma studieplaner som övriga i sin mentorsgrupp så de sitter ofta längre perioder i samma klassrum. Ett övergripande intryck är att skolan präglas av att mobilitet och dess lärcentra av korta möten mellan lärare och elever.

Den ursprungliga intentionen var att bygga datainsamlingen på intervjuer och observationer. Jag fick möjlighet att följa lektioner i Svenska B och intervjuade också elever från gruppen som läste den kursen. Det visade sig att eleverna på den här kursen ofta bara kom till sin lektion och sedan försvann igen, så de observationer jag gjorde utanför klassrummet bidrar snarare till bilden av livet på skolan än som komplement till de intervjuer jag gjorde. Intervjuerna ägde rum i ”pratis”, ett litet samtalsrum på lärcentret. De var ostrukturerade men följde valda teman som självständiga studier, tid och rum, sociala relationer och kunskap. Jag försökte ge öppna frågor för att locka till längre berättelser eller beskrivningar. Intervjuerna varade mellan 30 och 45 minuter. I själva intervjusituationen var eleverna oftast öppna och intresserade, däremot var de svåra att få tag i. Min uppfattning är att eleverna på Mobila gymnasiet just är *mobila* och mycket självständiga. De kommer och går som de vill, de har planer som de ogärna ändrar och de har ofta kort om tid. Jag bestämde mig för att utöka mina datainsamlingstekniker för att hitta något som kanske passade dem bättre. Intresserade elever fick därför låna en bandare och själva ”rapportera” om sina erfarenheter *när* och *var* de ville. Eleverna som går sista året på Mobila gymnasiet har lärt sig att tiden är deras och de använder den i stor utsträckning som de vill. Jag har till exempel vid ett flertal tillfällen försökt få till en gruppintervju med några av de intervjuade, men utan att lyckas sammanföra dem till *en* tid och plats.

Materialet utgörs av åtta intervjuer med tio elever. Nio av dessa går sista året och en tjej går första året. Hon tog själv kontakt med mig via mail och ville gärna bli intervjuad. Fyra elever har lånat min bandare, varav två har använt den *mycket*. Ca nittio elever har också fyllt i ett frågeformulär angående hur de arbetat med en hemtentamen i svenska. Den utformades i samarbete med läraren i svenska B och behandlade allt från *när*, *hur* och *hur länge* man arbetat med provet. Även rektor och en lärare för lärcenter Danvikstull har intervjuats. I presentationen av data är det dock främst intervjuer med elever som kommer att lyftas fram och analyseras.

De utkast från intervjuerna som presenteras nedan är sammanhållande flöden av ord. Meningarna har brutits när den intervjuade gör ett naturligt uppehåll i sina uttalanden. Detta för att komma så nära ungdomarnas egna röster som möjligt (se kap. 7). Deras berättelser har växt fram i en dialog. Ändå har jag valt att utesluta mina egna rader eftersom elevernas röster är de mest centrala i det här sammanhanget och deras berättelser är ju fortfarande deras egna, även om dessa utformats i samspel med mig som intervjuare och andra yttre strukturer som skolan, samhället och rådande sociala och temporala ideal. Alla namn är fingerade.

Erbjudanden och utmaningar i en ostyckad tid

Ingen av eleverna i studien arbetar efter ett utstakat schema eller fasta planer när de studerar hemma. De flesta beskriver sina arbetsdagar som varierade beroende på dagsform, andra plikter och göranden, val av ämnen och så vidare. Dagarna blir som de blir.

det enda jag tänker på
eller alltså när jag vaknar
jag har inte nån väckarklocka eller såhär
det brukar väl bli nio halv tio
sen tar jag det lugnt
och går upp som vanligt
sen jobbar jag liksom hela dan
istället för att jobba jättehårt till klockan två
så jobbar jag liksom ganska lugnt ända till fem istället

när jag känner att jag inte har lust att jobba mer
så gör jag nåt annat ett tag
bara att det liksom
att jag vet att under den här veckan
så måste jag göra det och det
eller under dagen om det är såhär små uppgifter

Johan

Johan, liksom flera andra på Mobila gymnasiet, planerar inte sina dagar i detalj, men de vet å andra sidan vad som bör vara gjort inom en specifik

vecka. Det betyder att de enskilda dagarna, som inte innehåller lektioner, är ostyckade och obegränsade. Eleverna kan välja att göra olika saker i en egen ordning och i en egen rytm, där allt har sin, av eleverna själva, avgränsade tid.

om jag känner
för att göra svenska först
det är aldrig såhär
att ja mellan nio och elva
så gör jag det
och mellan tolv och tre gör jag det
utan man sätter sig ner

och låter det ta sin tid det tar
och sen börjar man med nästa
när man är klar
eller så byter man lite
om det tar lång tid
och gör något annat emellan
går och äter lunch
eller ja sätter mig
och tittar lite på TV
en halvtimme
man kan ta sina egna raster
när man känner för det
själv...

Kajsa

Som Kajsa säger kan man i en ostyckad tid välja att lägga ner olika lång tid på olika saker – beroende på vad man behöver och önskar. Man kan också variera sitt studerande genom att göra saker i olika ordning eller till och med variera olika göranden under samma tid. Eftersom eleverna ofta har arbeten liggande i datorn kan de enkelt flytta mellan olika uppgifter; göra lite här och lite där. Men det är inte bara olika skoluppgifter som samsas på datorn:

på både min fritid
och arbetstid
sitter jag framför datorn

så då kan man ju kombinera
man kan ju ha fritid i bakgrunden
och arbete i förgrunden
på ett eller...
ja alltså

på datorns skrivbord
kan man kombinera båda

Olle

Risken med att arbeta med flera olika saker samtidigt är att ju att man aldrig eller mer sällan slutför något. Om man inleder dagen med lösa planer eller låter den egna motivationen styra så blir arbetsrytmen troligtvis synonym med den dagliga mentala och fysiska rytmen. Det vill säga, en trött eller depressiv rytm resulterar i en långsam eller låg arbetsrytm vari man tenderar att skjuta upp det som man upplever tråkigt eller svårt till en annan dag. Många elever har uttryckt svårigheter med att just börja, och därmed sluta med något annat. När man väl kommer igång går det ofta bra, det är bara det där med att börja...

Många väljer att sova ut på morgonen och pluggar sedan längre på kvällarna. Ungefär nittio elever på skolan har fått skriva ner sina erfarenheter av arbetet med en specifik hemtentamen i svenska. På frågan vilka tider på dygnet de arbetade med tentan svarade 11 personer att de arbetade dagtid, alltså morgon, förmiddag eller eftermiddag, 24 personer svarade att de arbetade alla tider på dygnet, det varierade alltså när de pluggade, och 42 personer arbetade uteslutande på kvällar och nätter. När eleverna själva får välja tenderar med andra ord kvällar och nätter vara mer attraktiva för skolarbete än morgontimmarna.

Elevernas dagar är inte i förväg indelade i veckodagar och helgdagar. Alla dagar är samtidigt arbetsdagar *och* vilodagar, eller snarare alla dagar är likadana och variationen bestäms bara av eleverna själva. En del försöker hålla fast vid traditionella indelningar mellan arbetstid och fritid, veckodagar och helgdagar, men de säger samtidigt att de ofta får skjuta på dem i den ena riktningen: arbetsdagarna tar överhanden.

det som är bra med Mobila
det är att det är väldigt individuellt
liksom jag kan

jag pluggar på det jag måste plugga på

om jag känner att engelskan flyter
då struntar jag i den helt
då gör jag kanske inte ens läxorna
medan jag lägger ner jättemycket tid
och gör extrauppgifter i matten
eller någonting sånt där
och det är ju bra

men alltså det finns ju ingen som helst dötid på Mobila
men det är också
det är en jobbig grej med hela systemet
alltså skolan här att
i och med du har så mycket distanstid
och förväntas göra så mycket själv

så kan du aldrig ta dig någon fritid

för du har alltid någonting
du måste göra oavsett

om det är lördag kväll eller måndag morgon
så finns det alltid någonting du kan göra
och när du då tar dig det [ledigt]
går på bio eller kollar på TV
eller inte gör någonting alls
så finns det alltid
liksom ont i magen
för att du vet om
att det finns annat du borde göra
så du har ingen fritid
det finns ingenting som kallas fritid

alltså du blir aldrig klar
det kan du inte bli

för det är inte så att vi har uppgifter som är klara utan
ja dels uppgifter
men samtidigt
så räknas det in att du pluggar engelska genom att söka på Internet
bläddra i böcker

du pluggar engelska utan gränser
du du pluggar så mycket du hinner och orkar

Nora

Skolan erbjuder frihet *till* ett eget individuellt sätt att studera. Eleverna kan bestämma hur och i vilken ordning de ska göra olika saker. Detta upplever många som positivt. Däremot kan samma personer berätta om en känsla av förlust av möjligheten att slappna av och ta sig ledigt. Frihet till den egna tiden innebär inte alltid *kontroll* eller makt över den egna tiden. Den egna tiden är ju samtidigt skoltid; arbetstid, och även om man bytt skolhuset mot rummet därhemma så inverkar skolans temporala ideal på elevernas sätt att använda tiden, eller åtminstone på deras tankar om hur de *bör* använda tiden.

Vem bestämmer över tiden?

Nästan alla berättelserna tangerar samtida temporala diskurser där tid likställs med makt eller en ekonomisk resurs. Eleverna tänker "tidseffektivt" och förkastar yttre tidsindelningar som kan innebära tidsförluster för dem själva. Till exempel beklagar sig många över den traditionella skolans förutbestämda schema som inte lämnar något utrymme för flexibilitet eller förskjutningar. Lektioner som inte innefattar ny kunskap för den egna individen blir slöseri med tid; dötid.

det är inte så mycket dötid

alltså i vanliga skolor är det så mycket dötid på lektionerna
när lärarna bara snackar skit
och man bara sitter och sover och gör ingenting
här är det mera viktig information

för dom kan ju inte köra hela
det blir ju inte så att dom står
och skriver av hela samhällskunskapsboken på tavlan
och så får man skriva av det
när det står i boken man har
och som man kan läsa hemma liksom
så var det ju på högstadiet
och jag kan tänka mig att det är likadant i en vanlig gymnasieskola

och samma sak matte
att man sitter i skolan och räknar och det är värdelöst
och man kan det
men man måste ändå sitta där
och räkna matte
hemma kan man räkna och
ja då kan jag det här
och då kan man gå vidare till nästa
eller göra någonting annat
liksom bestämma mer själv

Isa

Men i dessa berättelser där man positionerar in sig som tidseffektiv, döljer sig samtidigt en önskan om att kunna följa sin egen rytm och göra saker *när* och *hur länge* man vill. Mobila gymnasiet förkroppsligar ju denna vision och eleverna är fullt införstådda med vad det innebär, problemet är att det temporala utrymmet inte verkar existera i verkligheten. Deras temporala frihet studsar hela tiden tillbaka från fasta tidstrukturer som terminers längd, kursers utsträckning, tentamina och deadlines. Den frihet de blivit tilldelade kan inte få fullt utlopp, utan hämmas ständigt av administrativa resurser och samhälleliga krav på produktivitet och lärande. Eleverna måste fortfarande lära sig *samma* saker under *tre* års tid, annars drabbas betygen och framtiden. I skiljelinjen mellan egna temporala preferenser och den yttre strukturen finns stora motsättningar som i elevernas berättelser tar sig uttryck i frustrationer, upproriskhet och/eller likgiltighet. Många har till exempel berättat att de frångått eller tar mer lätt på deadlines. De lämnar in när de är klara och har upptäckt att det ofta går lika bra. Ett exempel på hur man kan utvidga sin egen frihet i tid och samtidigt utmana och omförhandla med den yttre strukturen. Frågan är om ett förhandlande med den yttre strukturen till och med är en förutsättning för att man ska kunna känna sig fri på Mobila

gymnasiet, eller om det finns andra vägar att gå, utan att ständigt krocka med fasta tidsväggar.

Med en ostyckad och till viss del fri tid kan det ibland vara svårt att se hur mycket man kan och hinner göra. Det finns en tendens att man betraktar tiden som utvidgad bara för att den är fri. Erbjudandet om fri tid innebär att man kan disponera den som man vill och många tar chansen att fylla den lektionsfria tiden med andra göranden. Flera som jag pratat med idrottar mycket. Många arbetar dessutom extra helger eller kvällar i veckan. Skoltiden kan med andra ord skjutas upp eller begränsas till förmån för annan tid.

jag jobbar alltid onsdag och torsdagskvällar
mellan fem
jag jobbar väl till elva
jag kan börja jobba mellan ett och fem
beroende på vad jag hinner
då flexar jag lite
jobbar alltid onsdagar och torsdagar
ofta tisdagar
en del lördagar
eller jag jobbar liksom när dom behöver mig
men det blir alltid två dagar i veckan
och kanske tre fyra

men jobbar jag fyra dagar i veckan
då är jag helt körd liksom
nej men det är ju frustrerande
för man orkar inte jobba
jobbar jag tisdag, onsdag och torsdag
så är det väldigt svårt att hålla sig vaken
på torsdag och fredag
men det gör jag
och sen tränar jag ju
och det blir väl kanske fyra dagar i veckan
och det vill jag ju hålla igång

allting är ju grejer jag verkligen vill göra
och sen så är man ju rädd att tappa allting
med kompisar
och man känner ju ibland att
det inte ens går att plugga

Nora

Det är mycket man vill göra... När man är fri att disponera sin tid som man vill och samtidigt överhoppas med omvärldens erbjudanden och möjligheter kan det vara svårt att välja bort. Det är inte svårt att fylla ostyckad tid,

snarare ligger svårigheten i att se hur mycket den rymmer. Noras berättelse pendlar hela tiden mellan vad hon önskar eller känner att hon borde hinna och den kroppsliga och mentala begränsningen. En traditionell skolform med ett förutbestämt tidsschema utesluter andra erbjudanden eller begränsar dem i tid och rum. Å andra sidan finns inte längre några alternativ – för skolan har redan valt. När inga lärare säger åt dig när och hur länge du ska vara i skolan eller arbeta med skoluppgifter blir plötsligt andra erbjudande tillgängliga och ibland kanske för lockande för att uteslutas.

Att studera i ensamhet eller självständigt

Många sökte sig till Mobila gymnasiet för att de ville uppleva något annorlunda. De kanske var skoltrötta och sugna på något nytt. Mobila gymnasiet representerar ”det nya”, både som skolform och som samhällsfenomen. Andra elever uttrycker en längtan från traditionella tidsramar och den övervakning som en traditionell skolform innebär. Gymnasieelever står på tröskeln till vuxenlivet och ett mer självständigt sätt att leva. Mobila gymnasiet kan erbjuda dem stor självständighet och frihet, trots att de fortfarande går i skolan. Skolan innefattar delvis ett erbjudande om genvägar till framtiden. Många säger att *om* man klarar av Mobila gymnasiet och lär sig hantera friheten *då* har man det bättre förspänt när man kommer ut på arbetsmarknaden och inte minst vet man redan hur man studerar på universitetet – innan man ens börjat där. Till exempel handlar detta erbjudande om att kunna tänka, både längre och självständigt:

man tänker ju lite mer framåt också
angående skolan och sådär
planerar lite mer
egentligen
fast man inte vet det
förut var det ju bara såhär att
jaha man gick på lektioner
gjorde läxorna och så

nu måste man tänka lite

när grejer ska vara inne
och att man alltid är förberedd och färdig

Kalle

Några talar om självinsikt och att man lär känna sig själv på ett annat sätt; hur man arbetar bäst, sin relation till tid och så vidare.. Man lär sig också sortera ut och se vad som är viktigt, att aktivt ta reda på saker och hålla sig framme när ingenting serveras på fat. ”Vi får verkligen lära oss den hårda vägen” som Kajsa säger.

De lektionsfria dagarna tillbringar eleverna oftast i hemmet, ensamma. Ingen av de jag pratat med verkar träffa andra och plugga tillsammans när de inte är i skolan. En del tycker att det är skönt att sitta själva och menar att de har lättare att koncentrera sig och får mer gjort om de sitter ensamma hemma. Andra menar tvärtom att de har svårt att koncentrera sig just för att de är ensamma och inte drivs på av en klass eller kompisar. Relationen till klasskamrater förändras också under gymnasietiden. Första året är nämligen upplagt på ett annorlunda sätt. I ettan har man fler lektioner och färre lektionsfria dagar. Man vistas alltså mer tid i skolan med sina klasskamrater. Visserligen arbetar man ofta enskilt vid sin datorskärm men de andra finns där och man kan prata lite då och då ta raster tillsammans hjälpa varandra och så vidare. I tvåan och trean splittras mentorgrupperna/klasserna eftersom alla har individuella studieplaner, det vill säga läser olika ämnen, och man har också fler lektionsfria dagar. Friheten blir större efter första året – liksom ensamheten för många.

man är inte lika seriös
eller man var seriös i ettan
det är mest tvåan som
man tröttnar på allt då
börjar stanna hemma
och skillnaden
det är också
att man har så mycket kompisar där som...
jag känner ju knapp nån
i min klass här alltså

man är ju utspridd

då har man ju nåt
som pushar på
och hjälper en också
att komma till lektionen
ringer och frågar varför
man inte kommer liksom

Kalle

Det finns också andra som säger att de helst pluggar själva, att de har *lättare* att koncentrera sig hemma, ensamma. Vad som är intressant är att det verkar finnas en koppling mellan sociala behov av gemenskap och kompisars närvaro och arbetsrytm. Vissa arbetar helst och bättre ensamma, andra arbetar helst och bättre, inte nödvändigtvis med, men *i* andras sällskap, och under övervakning av lärare som till exempel ”ringer och frågar varför man inte kommer”.

En annan (ny) social dimension är tydlig på Mobila gymnasiet. Trots att relationen med lärare och andra elever kan kännas opersonlig och distanserad så berättar många om en skön och avslappnad stämning på skolan. Eftersom handledarna på skolan inte har en examinerande funktion, det vill säga de rättar inte prov och de sätter inte betyg, upplever eleverna att de kan fråga vad de vill, säga vad de vill och kommunikationen blir mer jämlik och öppen än vad den beskrivs vara i en traditionell skola. Eleverna konkurrerar heller inte med varandra om lärarnas uppmärksamhet och det utvecklas därmed inte någon hierarki bland elever.

...och sen är det en helt annan nivå på elev-lärollen
det är inte det här att eleverna ska vara rädda för lärarna
och lärarna ser ner på eleverna
utan det är
man kan prata normalt
och det tycker jag nästan är viktigast att vi har
det är inte spant
utan allt är väldigt väldigt lugnt och skönt
ingen fara om man säger emot läraren
då vad kul med diskussion

våra handledare sätter ju inte våra betyg
och då kan
det blir ju en helt annan grej
och det är jätteskönt

att man kan verkligen vara sig själv

och säga vad man tycker
även om det är mot läraren och mot skolan
och så det tycker jag är bäst
och sen att eleverna är väldigt avslappnade också
jag skulle kunna komma här i pyjamas i stort sätt
och ingen skulle bry sig
det är inte sådär jätteutseendefixerat
och massa gäng och skitsnack och så
alla är så coola

Kajsa

Samma erbjudande om en avslappnad tillvaro utan övervakande vuxna kan uppfattas som en utmaning av andra som istället känner sig övergivna när ingen vuxen tjuvar och som längtar tillbaka till den ”ordning” som rådde i den traditionella skolan. Samma erbjudna frihet *till* självständighet kan omvandlas till frihet *från* gemenskap med andra.

jag längtar lite
eller jag har saknat grundskolan
hur sjukt det än låter
och jag erkänner nu därför att det...

då hade man mer kontroll på sig själv

för då hade man lärarna
som sa åt en vad man ska göra
nu är det mer jag själv som måste styra

Nadja

Erbjudanden om en skön och avslappnad stämning på lärcentret uppvägs av ensamheten hemma, däremot kan de elever som inte finner några erbjudanden i en fri och värderingsfri undervisning ha svårare att hantera utmaningen med att studera på egen hand. För att klara av att studera på Mobila gymnasiet bör man kunna identifiera meningserbjudanden i sin tillvaro *och* kunna omsätta dem till positiva handlingar för att inte tappa kontrollen över tiden, rummet och sig själv. Frågan är om erbjudanden om till exempel tidsvinster kan hjälpa en att skilja på olika tider i en temporal tillvaro där alla tider upplevs flyta över i varandra.

Oavsett om man upplever det självständiga arbetet som en frihet *till* större självbestämmande och nya möjligheter eller som frihet *från* gemenskap och kontroll i form av övervakning så handlar det på många sätt om den centrala uppgiften att vara sin egen lärare eller mentor och söka lösningar på problem utan varken andra elever eller lärare tillhands. Överenskommelsen är att eleverna ska maila sina handledare i respektive ämnen när de fastnar eller inte förstår. Men dessa personer sitter ju inte framför sin dator hela dagarna, utan har andra uppgifter på skolan. Vilket innebär att elever kanske blir sittande med ett olöst mattetal och kommer inte vidare, tröttnar och går över till något annat. Vissa bryr sig inte ens om att maila för att de inte kan förklara problemet eller kanske inte ens förstår vari problemet ligger. De väljer att vänta med sin fråga till nästa handledningstillfälle, även om det ligger långt fram i tiden. Många menar att dessa avvägningar kan relateras till ämne. Vissa ämnen är svårare att förklara i skrift eller kräver kanske längre förklaringsmodeller och bakgrundsfakta för att förstå, andra kanske man kan lösa med hjälp av en kort fråga eller det kanske till och med räcker att maila en kompis. Vissa frågor kräver svar för att man överhuvudtaget ska kunna komma vidare, andra kan man hoppa över och ändå fortsätta med uppgiften. Många tar upp ämnet matte som exempel på ett ämne där man ofta fastnar och inte kommer vidare utan hjälp i det fysiska rummet.

N: i en del ämnen måste man ha mer lektioner

hur tråkigt det än låter

S: det är sant

typ hela

alla har problem med matten

N: okej att man ska säga att frihet och sånt där är jättebra

och det är det också om det fungerar

sen om man tar ansvar
men jag tror att man förlorar ganska mycket på det själv
för att man går miste om så många lektioner
till exempel i matte
som man kanske behöver hjälp med
av nån mattelärare
därför att man kanske inte kan se
eller nåt

Nadja och Sofia

Alla elever som jag pratat med vill kunna känna sig fria. De vill kunna studera självständigt och de vill kunna positionera in sig som självgående och mobila personer. För de som inte klarar av att leva upp till dessa ideal känns misslyckandet stort och de skyller på skolan, organisationen och lärarna. Kanske har de rätt, men egentligen handlar det om att de tvingats inse att utmaningarna med att studera på distans är stora, för vissa till och med oöverstigliga. Hjalmar menar att det handlar om att kunna vara fri eller inte och att detta måste relateras till olika personligheter och förmågor, snarare än Mobila gymnasiet och dess organisation:

om man verkligen tycker om det här

fast om man inte är van
så tar det ju som sagt
det är för stort steg mellan högstadiets vanliga plugg
till det här tycker jag
så om man verkligen kommer in i det
så lär man sig ju mycket
och kan friheten då
att man kan bestämma tid själv
vissa människor fungerar det direkt för
det här är deras grej

jag vet ju precis hur man ska göra
och hur det fungerar och så
men det går lite segt för mig
jag ska försöka komma i kapp nu

Hjalmar

Elever i ett ostyckat tidsrum

Sammanfattning

Berättelserna från Mobila gymnasiet fokuserar främst frihet i tid och vilka erbjudanden samt utmaningar detta fenomen innebär för eleverna själva. När eleverna har lektionsfria dagar och alltså förväntas studera på egen hand kan deras tid sägas vara ostyckad. Det är upp till eleverna själva att strukturera sin tid. Utifrån vad de själva berättar innebär det att de studerar enligt flexibla planer mot fasta mål. De följer sin egen dagliga och högst personliga

rytm men de slutgiltiga målen i form av tentamen och examen är gemensamma. Kan man överhuvudtaget tala om frihet i det här fallet? Ja, det beror på vem man pratar med, eller kanske till och med *när* man pratar med en och samma person. Att vara fri handlar till stor del om en känsla av att bestämma själv och det är en känsla som eleverna på Mobila gymnasiet erfar i olika utsträckning. Att positionera in sig i en ostyckad tid innebär både erbjudanden och utmaningar av samma mått. Centrala erbjudanden är till exempel att kunna följa sin egen inre temporala rytm och att kunna vara effektiv i betydelsen hinna med så mycket som möjligt och undvika dötid eller ”meningslös” skoltid.

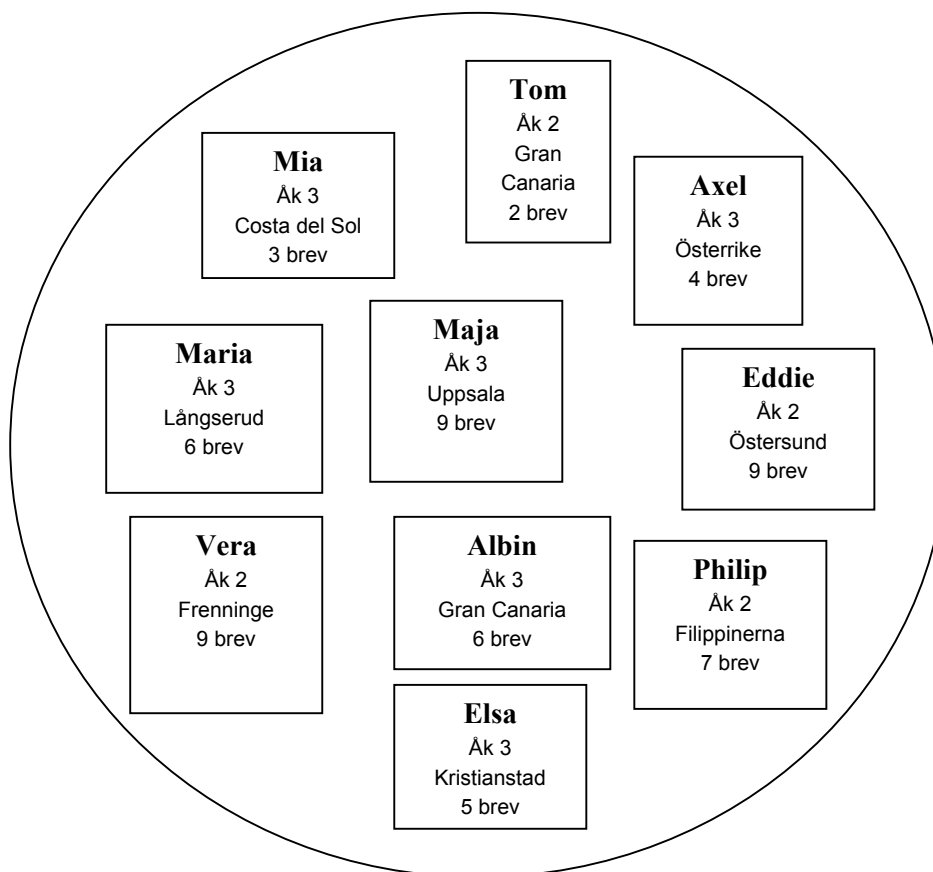
Trots friheten att kunna följa sin egen rytm verkar det som om många elever anammar en samhällelig rytm som inte tar hänsyn till eftertanke och fysiska begränsningar, utan går ut på att hinna så mycket som möjligt på minsta möjliga tid. Även Mobila gymnasiet förkroppsligar detta effektivitetsideal eftersom de erbjuder möjligheten att läsa *fler* ämnen än det egna programmet erhåller, men inte vice versa. En annan reaktion på denna ostyckade tid och frihet är att inte göra någonting eller att förlora kontrollen över sina studier och sig själv.

Berättelserna är fyllda av motsättningar varav dikotomin mellan frihet och tvång är den mest centrala och betydelsebärande. Hur man lyckas hantera den har nämligen i sin tur inverkan på den personliga erfarenheten av studier på distans som antingen ensamma och okontrollerade eller självständiga och utvecklande. På Mobila gymnasiet handlar det om att se och anamma erbjudanden om frihet till större självbestämmande och att omsätta dessa i praktiken på ett sätt som gynnar den egna personen och de egna studierna. Lyckas man inte med detta blir den övergripande känslan av de egna studierna otrygghet, alienering och ensamhet.

8. I samma skola, i hela världen

Berättelser från Värmdö distans

<http://www.dist.gy.varmdo.se>

Datainsamlingen på Värmdö distans baseras helt och hållet på brevväxling mellan mig och eleverna. Brev har mailats fram och åter under ca tre månader våren 2002. Att det blev just brev i det här fallet är inte så konstigt med tanke på att hälften av eleverna befinner sig i andra länder och jag har av praktiska skäl inte kunnat träffa dem i det fysiska rummet. Eleverna på Värmdö distans är dessutom vana skribenter, då det är deras enda kommunikationsform i skolan. De skriver till sina lärare och de skriver till ”kompisar” på nätet. De skriver ner sina förvärvade kunskaper i mycket större utsträckning än elever i traditionella eller stationära skolor. Att välja skriftliga berättelser som data var därför ett naturligt val och, som sedan visade sig, ett mycket bra val.

Själva brevväxlingen är upplagd så att jag skickar ett brev med en eller flera öppna frågor som berör ett specifikt tema. Mottagaren ombeds svara på brevet inom tre dagar eller en vecka, beroende på fråga. Jag har också bett eleverna skriva ner sina brev i ett separat word-dokument innan de mailar det

till mig. Dels för att undvika en kortfattad och typisk ”mailgenre” och dels för att de ska kunna ha dokumentet liggande och skriva i det då och då. Allt som allt har jag fått 60 brev, men alla har inte svarat på mina nio temabrev. Brevens olika teman följde en förutbestämd mall, å andra sidan är alla brev olika eftersom jag har velat upprätta personliga relationer med ungdomarna och därför anpassat mina brev efter deras föregående och så vidare. Till exempel har jag inlett alla brev med att tacka för och kommentera deras svar på föregående mail, ställa eventuella följdfrågor eller bekräfta deras berättelser. Ungdomarnas brev har varierat från en halv sida till tre fulla sidor, men det mest förekommande är en sida. Jag har uttryckligen bett dem att reflektera, ta god tid på sig och försöka skriva så mycket som möjligt om sina erfarenheter. Temaordningen såg ut såhär (med vissa skillnader mellan hur de framställdes i breven):

Brev 1 (10 svar): *Berätta om dig själv.* Var bor du? Hur gammal är du? Hur är du som person? Vad brukar du göra när du inte pluggar? Vilka är dina favoritämnen i skolan? Varför valde du att läsa på distans mot Värmdö gymnasium?

Brev 2 (10 svar): *Reflektera över din skolmiljö.* Var brukar du sitta och plugga? Hur ser din arbetsplats ut? Hur ser det ut omkring dig? Sitter du ensam eller med andra? När brukar du plugga? Har du ett schema som du följer eller planerar du dina studier själv?

Brev 3 (9 svar): *Beskriv de tre senaste dagarna.* Vad har du gjort? När har du gjort olika saker?

Brev 4 (6 svar): *Beskriv en idealisk arbetsdag/skoldag.* Hur ser den ut och vad innehåller den?

Brev 5 (7 svar): *Fundera över hur sociala relationer fungerar när man läser på distans.* Hur känns det att arbeta på egen hand? Har du kontakt med andra elever på Värmdö distans? Hur fungerar relationen till lärare/handledare?

Brev 6 (7 svar): *Vad har distansutbildningen lärt dig?* Har distansutbildningen gett dig kunskap/erfarenheter inom andra områden i livet? Tycker du att du använder dina dagar på ett annorlunda sätt när du läser på distans?

Brev 7 (5 svar): *Hur ser en idealisk distanskurs ut?* Hur är den upplagd/planerad? Hur fungerar läraren och hur ser kursmaterialet ut? Hur

fungerar examination och uppgifter? Berätta om den kurs du själv skulle lägga upp om du vore distanslärare!

Brev 8 (3 svar): *Kan alla plugga på distans?* Måste man ha vissa egenskaper/förmågor för att kunna plugga på distans?

Brev 9 (3 svar): *Reflektera över ditt förhållande till tiden.* Beskriv fenomenet tid. Vad har tiden för betydelse i ditt liv och så vidare?

De mer preciserade frågorna som följer efter brevet tema är *exempel* på vad som kan finnas med i breven och det har också tydliggjorts i breven till eleverna. Överhuvudtaget har breven ständigt återkommit till betydelsen av att de tänker fritt och skriver ner det som känns mest relevant för dem och att mina underfrågor bara är exempel på vad de kan välja att ta upp. Eftersom temafrågorna är öppna och stora frågor kan några mer konkreta frågor fungera som motivering till att börja skriva. Det sista brevet var egentligen överkurs eftersom det skickades ut efter terminens slut och jag kallade det också ”sommARBrev”. Alla elever har som sagt inte svarat på alla brev, men som framgår ovan har avhopp snarare skett efterhand än att ungdomarna har valt att hoppa över något brev. Det saknas förklaringar från de elever som valt att inte svara på alla brev och därför utgår jag från att de av olika skäl inte kunde eller ville vara med längre. Eftersom själva brevväxlingen pågick under andra halvan av vårterminen och ungefär hälften av eleverna skulle ta studenten kan tidsbrist och andra göranden ha tagit överhanden i slutet av terminen, då de sista breven skickades ut. Viktigt i just det här sammanhanget är att alla elever som läser mot Värmdö distans inte har *valt* den formen av studier. Det är snarare ett resultat av att de flyttat med sina föräldrar utomlands. Hälften av eleverna jag brevväxlat med bor utomlands och de läser mot Värmdö av olika anledningar. Antingen vill de gå en svensk utbildning eller så ligger de internationella skolorna för långt bort, men valet att läsa på distans har oftast inte med själva distansutbildningen att göra, utan snarare med viljan att gå i en svensk skola. Den andra hälften bor i Sverige och har valt att läsa mot Värmdö i dess egenskap av distansutbildning. Av olika anledningar trivs de inte i den traditionella, stationära skolan och söker ett annat alternativ. Två av dessa elever läser dock mot Värmdö för att de påbörjat utbildningen utomlands och valde av avsluta utbildningen på distans trots att de nu har andra alternativ. Orsakerna till varför man läser på distans är olika, vilket kan vara bra att ha i åtanke när man läser deras brev om till exempel behov av eller flykt från sociala relationer.

Utdragen ur breven är autentiska men för läsvänlighetens skull har eventuella stavfel eller andra grammatiska fel korrigerats. Alla namn är

fingerade. Brevet är ofta mycket utförliga och har sina egna berättelser och därför har jag också försökt ge dem mycket utrymme. Analytiska kommentarer är korta eftersom breven talar sitt eget språk och jag vill undvika att överanalysera dem. Det analytiska syftet är att leta efter meningserbjudanden, identifierade utvecklingsuppgifter och sociala positioner – resten får de berätta själva. Elevernas brev kommer att visas i stor utsträckning nedan, men ett brev från *mig* kunde se ut såhär:

Stockholm
10 maj 2002

Brev 7

Hej Eddie!

Tack för brev nummer sex! Brevet börjar nu bli så pass många att de tillsammans utgör en lång, mångsidig och intressant berättelse. Om du inte har något emot det tänkte jag dock att den kunde bli lite längre ändå ☺ !! Du sitter på så spännande och idag ganska ovanliga erfarenheter och jag skulle gärna veta lite mer ... Vad jag förstår av ditt brev tycker du inte att distansundervisningen skiljer sig så mycket från vanlig undervisning och att dagarna ter sig likadana som när du gick i traditionell skola. Däremot menar du att det ibland kan bli jobbigt när man inte kan få hjälp av en lärare på plats och att din självdisciplin börjar avta. Ni får alltså planeringar för hela året, men du väljer att inte titta på hela planeringen på en gång – "det blir för mycket" skriver du. Hur menar du då?

I nästa brev skulle jag vilja att du resonerade lite kring själva undervisningssituationen på distans. Hur ser **en idealisk distanskurs** ut? Hur är den upplagd/planerad, hur fungerar läraren och hur ser kursmaterialet ut? Hur fungerar examinationen och hur se uppgifterna ut? Berätta helt enkelt om den distanskurs du själv skulle lägga upp om du var lärare!

Du kan gärna också skriva något om du tycker att det finns ämnen som skulle vara lättare/bättre att lära sig klassummet jämfört med på distans och vice versa? Vilka ämnen fungerar bäst att läsa på distans?

Eftersom det är helg nu så kan du ta ca **en vecka** på dig att besvara nästa brev. Jag väntar som vanligt tålmodigt men ivrigt på ett nytt brev ☺☺☺

Solvarma hälsningar!

Jutta

När man inte vill eller kan "gå till skolan"

Som noterats ovan är orsakerna till att de här tio eleverna läser på Värmdö lika många och olika som eleverna. De som bor utomlands har ofta inte så många alternativ och kanske bara ett om de vill gå en svensk utbildning. Några har bott utomlands i flera år och läst på distans mot Sofia (grundskola på distans), vant sig vid sättet att studera och fortsatt. Andra vet att de bara ska bo utomlands en kort period och väljer svensk utbildning på distans för att sedan snabbt kunna komma in i en svensk skola när de flyttar hem igen. De elever som bor i Sverige och läser mot Värmdö har fått göra ett aktivt val och väljer att läsa på distans för att de av olika anledningar inte trivs eller vill

gå i en traditionell skola. För dessa elever har Värmdö distans blivit vändpunkten i en ibland olustig skolgång. Eftersom Värmdö distans främst erbjuder elever som bor utomlands har de elever som pluggar här av andra orsaker *målmedvetet* sökt efter andra alternativ och funnit Värmdö – på Internet.

Jag valde att läsa på distans på grund av att jag aldrig någonsin gillat att behöva åka till en skola, vara bland en massa människor och sitta där och plugga. Jag har i perioder mått väldigt dåligt av att ha varit tvungen att gå till skolan fast jag inte velat gå dit. Det har inte varit på grund av någon mobbing eller så, jag har faktiskt själv ingen förklaring på det, har bara alltid varit så att jag hellre velat sitta hemma i lugn och ro och sköta mig själv. Jag har alltid tyckt att det varit kul att plugga, och som tur är så lär jag mig lätt och har trots jättestor frånvaro vissa gånger, ändå klarat mig med bra betyg. Så det är bara själva ”gå till skolan” som har varit mitt problem.

Så när man efter 9 år i skolan inte längre var tvungen att gå, så ville jag bara inte fortsätta på gymnasiet, att behöva åka till skolan i 3 långa år till var definitivt inte vad jag tänkt göra. Och eftersom jag inte visste något om distansundervisning, så blev det att jag inte gjorde något vettigt i ett par år. Jag provade på att börja på Komvux en gång för att läsa gymnasiet, men efter ett par dagar kändes det likadant med det här tvånget att gå och då visste jag att det var lika bra att sluta.

Men jag gav inte upp, utan började leta efter skolor på Internet själv, för naturligtvis visste inte kommunen om några såna moderniteter som distansundervisning. Så tack och lov för nätet! Och det lönade sig, för där hittade jag till slut Värmdö distans, som var precis det jag sökte och jag är väldigt glad att jag fick chansen att gå där. Det är det bästa sätt jag någonsin pluggat på och precis rätt för mig.

Vera, ur brev 1

För Vera och de andra som bor i Sverige men läser på distans blir distansutbildningen ett erbjudande om att kunna studera utan att behöva ”gå till skolan”. De flesta elever som jag haft kontakt med sitter hemma när de studerar, men tre killar (Albin, Tom och Axel) som bor utomlands åker dagligen till en stationär skola där de mellan förutbestämda tider sitter och pluggar tillsammans med andra distanselever. I skolan finns handledare men inga ämneslärare, där finns andra elever men inga klasskamrater och där finns tidsramar men inget schema. Elever som sitter hemma beskriver sin skolmiljö på lite olika sätt men alla beskriver den som flexibel. Man sitter framför datorn med vissa uppgifter, vid köksbordet med andra, i soffan om man ska läsa. Några har musik på, de flesta tar spontana pauser då de antingen utnyttjar hemmets möjligheter eller tar en promenad, gör ärenden och så vidare.

Själva arbetsplatsen ser väl kanske inte ut som en arbetsplats egentligen. Jag sitter i vardagsrummet. Kan tyckas lite konstigt, men egentligen inte. Vi har nämligen ett gammalt skrivbord där, så då brukar jag använda det. I början satt jag ofta uppe vid datorn, men skrivbordet står in mot en vägg så jag kände mig nästan instängd efter ett tag.

Det är mycket skönare att sitta i ett stort och ljust rum än i ett litet trångt där det surrar från datorn hela tiden. Större delen av tiden sitter jag vid skrivbordet och pluggar. I ettan satt jag nog vid skrivbordet bara för att det kändes som om jag jobbade effektivare då. Nu sitter jag dock i soffan eller en fåtölj då och då när jag ändå bara ska läsa en text.

På våren/försommaren brukar jag ibland gå ut och sätta mig i trädgården när jag läser bara för att det är så skönt.

Maja, ur brev 2

För det mesta har jag två arbetsplatser. Vid datorn och i köket. Oftast skriver jag ut det jag behöver och läser sedan vid datorn. Matte och kemi gör jag alltid i köket. Det är nog för att jag har bättre plats där. Bordet är större. Båda rummen är ljusa. Solen lyser in under större delen av dagen.

Vid datorn har jag inte så stort utrymme på bordet. Men det är inget problem. Behöver jag mer utrymme går jag till köket. Men är det så att jag bara behöver läsa i boken så stannar jag vid datorn, eller så sitter jag i sängen som står i samma rum.

Eddie, ur brev 2

I distansrummet finns möjligheter att hitta en egen arbetsmiljö som passar egna preferenser och behov. I elevernas berättelser finns erbjudanden om att kunna variera sin arbetsmiljö. Att till exempel ta vara på fint väder, byta arbetsställning, byta rum/utsikt, röra på sig eller äta något när man behöver och inte enligt ett fast schema. Man använder olika rum för olika göranden.

All tid till förfogande

Erbjudanden i tid är centrala i elevernas brev. Möjligheterna blir många när man får tillfälle att organisera skoltiden som man vill. Men, i motsats till berättelser från Mobila gymnasiet präglas Värmdöelevernas tidsanvändning av mer struktur och disciplin samt ett upprättande av egna scheman och planeringar som stycker tiden. Även här finns ett effektivitetstänkande men det fokuserar något annorlunda. Istället för att fylla tiden med så mycket som möjligt relateras tidsvinsterna till de egna studierna. Bland annat försöker man jobba undan för att uppleva känslan av att ligga före kursplaneringen. Då kan man ge sig själv belöningar i form av lediga dagar eller annat.

Jag tycker det är skönt att jobba undan saker innan jag börjar på något nytt. Då kastas man inte mellan olika grejer hela tiden. I den vanliga skolan tycker jag det blir att man kastas in i ett ämne och när man precis har börjat komma in i det då är lektionen slut och man ska byta

till ett annat ämne. Jag är ofta någon vecka före skolans planering och så vill jag ha det. Jag jobbar hellre på fort de första två veckorna av terminen så att jag kommer en vecka före planeringen. Det är lättare att jobba in före än att jobba in efter. För drygt ett år sedan åkte vi till Västindien ett par veckor och då var det bra att kunna jobba in det mesta innan man åkte iväg

Maria, ur brev 4

Det handlar om att kunna disponera tiden som man vill; följa sin egen rytm. Det betyder inte att man pluggar mindre men att man kan förlägga sina studier till olika dagar, vardag som helgdag.

Eftersom jag har all tid till förfogande så är det ju lätt att t.ex. ta ledigt en dag i veckan om det är något speciellt och sen plugga i helgen istället. Det är skönt, samtidigt så blir helgerna inte riktigt helger när man oftast pluggar då med.

Maja, ur brev 6

Trots känslan av att kunna strukturera tiden som man vill, är det alltså inte vanligt med flexibla arbetsdagar i den utsträckning att man studerar utan schema eller planering. Dessutom går ju faktiskt vissa elever till en skola varje dag, trots att de studerar självständigt. Dessa elever har med andra ord ingen möjlighet att byta ut vardagar mot helgdagar om de vill och de kan heller inte korta ned sin studietid eftersom de befinner sig i skolan mellan fasta tider.

Nästan alla dagar ser ungefär likadana ut. Jag vaknar klockan 8. Försöker ta mig upp ur sängen, efter ett tag så går jag upp och käkar frukost. Efter det kör morsan eller farsan mig till skolan. Kan inte åka buss eftersom de går för sällan. Jag brukar komma till skolan ungefär 10-5 minuter innan vi börjar, om jag hinner brukar jag sätta mig framför datorn. Efter det börjat skolan och det är som vanligt. Ungefär vid 4, efter vi har slutat kommer någon och hämtar mig och kör hem mig. När jag kommer hem brukar jag oftast lägga mig och sova några timmar. Efter det sätter jag mig framför datorn, där tillbringar jag största delen av dagen. På datorn har jag min musik, där har jag alla mina vänner i Sverige, så det tar upp mycket av min tid att prata med dem. Ungefär alla dagar ser ut på detta viset. Det är extremt enformigt att bo där jag bor.

Albin, ur brev 3

För Albin framstår inte studierna på distans som ett erbjudande och en möjlighet att vara flexibel. Han vill egentligen hellre ”gå till skolan” i traditionell bemärkelse. Han vill kunna träffa sina lärare och klasskompisar i det fysiska rummet och följa samma temporala rytm som dem. Även Axel går till en skola varje dag, trots att han studerar på distans. Ingen av dessa killar följer ett schema eller en förutbestämd planering. Deras yttre tidsramar

är fasta, det vill säga de vet när de ska börja och när de ska sluta men däremellan är tiden ostyckad och öppen. De flesta andra elever i studien har däremot strukturerade veckoplaneringar. En tendens är att göra ett ämne i taget och slutföra den veckans arbete inom respektive ämne. De flesta menar att detta bidrar till en känsla av att man producerat något och varit effektiv. Man kan stryka från sin egen lista och framför allt kan man visa sina distanslärare att man arbetar.

Jag brukar börja på förmiddagen och jobba till kvällen, men med raster emellan. Jag har inget tidsschema för dagen, men jag har ett veckoschema för vad jag ska göra. Jag brukar ta ett ämne för sig. Alltså gör jag t ex geografi för en hel vecka åt gången. Vanligtvis hinner man med 2 ämnen om dagen om man jobbar så.

Man utarbetar ett eget sätt att arbeta som passar bra. I början delade jag upp ämnena på flera dagar (som det är i ”vanlig” skola), men insåg snabbt att det var lättare att göra klart ett helt ämne åt gången, annars blev det lite rörigt. Man tar dagen lite som den kommer och alla dagar ser inte likadana ut.

Maria, ur brev 2

Jag pluggar måndag-fredag kl 8.00-17.00, min lunchrast är antingen 14.00 eller 15.00 och jag brukar ha lunchen på ca en timme. Varje timme som jag pluggar så har jag 10 min rast, dels för att det blir för tungt om jag bara sitter och läser och läser och läser utan att ha några mindre avbrott.

Detta gjorde jag dock inte förra året. Mitt schema har min handledare hjälpt mig att komma upp med och detta schema måste jag alltså följa om inte handledaren säger något annat. På lördagar brukar jag rätta till det som behöver rättas, om jag då inte har hunnit med att göra det under veckan. Men söndagar så gör jag absolut ingenting med skolan, måste vara fri ibland ☺.

Detta system funkar mycket bra för mig. För förra året så fick jag lägga upp allt hur jag ville och plugga hur jag ville. Det slutade med att jag gjorde ett helt års arbete i april och maj månad och det blev nästan 14 timmar varje dag som jag pluggade och det var inte bra för mig och för mina lärare. Så vi var tvungna att sätta upp tider.

Philip, ur brev 2

De flesta väljer att plugga mellan ”normala” arbetstider. För de elever som går i skolan mellan fasta tider finns ju förstås inte utrymmet att *välja*, att andra också föredrar dessa tider kan bero på egna preferenser men det kan nog också relateras till omgivande tidsramar; familjens, vännernas, samhällets och, givetvis vanans. Dessutom är ju lärarna på Värmdö distans bara tillgängliga dagtid om man behöver hjälp via mail. Det kan kännas praktiskt att välja en arbetsrytm som överensstämmer med omgivningens. Valfriheten när det gäller arbetsordning, när man ska ta rast och hur långa

rasterna ska vara och var man ska plugga finns ju fortfarande kvar. Några av breven innehåller egna scheman eller planeringar och här är ett exempel:

Jag gör oftast planeringen själv. I 99 fall av 100. Så här ser planeringen ut den här veckan:

Vecka 30 (12)

Kemi: →

Matte: →

Fysik: labb

Idrott: simning

Engelska: →

Psykologi: v 12

12 inom parentes står för vårtermin. Psykologikursen startade efter vinterlovet och läses alltså under vårtermin. Pilarna kan betyda många saker. Ofta betyder det något påbörjat som ska avslutas i kemi och matte ligger jag efter så då betyder pilarna jobba på så gott det går.

Eddie, ur brev 4

Liksom eleverna på Mobila gymnasiet så berättar Värmdö eleverna om det ”nyttiga” i att lära sig studera på distans. Även här reproduceras temporala diskurser som handlar om självdisciplin och effektivitet och självständighet. Eleverna upplever det som positivt och lärorikt att de kan klara sina studier på egen hand. Att studera på egen hand är en process som innebär att man bland annat kommer närmare sitt eget sätt att arbeta och tänka. När man tvingas planera och använda tiden på ett självständigt sätt tvingas man också reflektera över tiden, rummet och studierna på ett annat sätt än när man studerar i ett klassrum.

Jag har lärt mig planera dagarna framför mig. Jag vet hur man använder dagarna så bra som möjligt och samtidigt vet jag att det är roligare vissa gånger och vissa gånger är det tråkigare. Jag har mycket högre och bättre arbetsdisciplin märker jag också. Som människa mår jag bättre. Jag kan gå och lägga mig på sängen och känna en trötthet som är bra, känna att man har använt dagen till något bra och viktigt. Förr så kunde jag knappt vara ensam utan var alltid tvungen att vara i centrum. Men nu så känner jag att jag klarar av att sitta och plugga en hel dag utan att någon ens finns i huset.

Man tar alltså egna initiativ och det måste man göra för att komma någorlunda långt i den här skolan känns det som. Här är det du själv som får jobba och stå i, ingen annan gör det åt dig och det märks och det är bra och det är så det ska vara på ett gymnasium tycker jag.

Man börjar uppskatta de lediga stunderna allt mer samtidigt som man märker att man bör planera dom stunderna och göra något som man tycker om att göra, eftersom de inte kommer så ofta tyvärr.

Philip, ur brev 6

En viktig sak jag fått ut är att jag verkligen är tvungen att planera min tid själv och noga. Det är verkligen skillnad på att bara ha läxor att göra under sin egen tid och att planera allt man ska hinna med att lära sig. Jag tror att man kommer lite närmare det verkliga arbetslivet eller universitetslivet när man pluggar på distans.

Något annat jag har lärt mig är att klara mig själv. Man lär sig att tolka olika instruktioner på sitt eget vis istället för att bara få allt förklarad detalj för detalj. Det är nog viktigt att veta hur man själv tänker och inte bara tänka tillsammans med andra, om du förstår vad jag menar.

Maja, ur brev 6

När man själv får möjlighet att stycka tiden och bestämma när man ska vara ledig kommer det ofta som en belöning och man kan därför njuta av ledigheten på ett annat sätt. Arbetstid och fritid får andra innebörder när de inte redan är fastställda i ett schema eller när man inte själv får råda över när man ska arbeta och när man ska vara ledig. Ovanstående citat om ökad självinsikt och egen utveckling talar för att elever som studerar på egen hand och distanseras från lärare och andra elever istället utvecklar en nära relation till den egna personen. När alla andra är avlägsna blir man sig själv närmast. Det sker dock inte utan bakslag och för många innebär det en stor utmaning att hela tiden vara ensam.

På distans från alla andra

Alla sitter ensamma och studerar. Även de elever som går till skolan varje dag sitter ensamma med sina egna studier eftersom de andra eleverna i klassrummet också läser på distans, mot andra skolor och andra lärare. För dem som inte valt att läsa på distans av just sociala problem upplevs ensamheten mer eller mindre svår. Dessa elever saknar framförallt gemenskapen med andra och möjligheten att kunna diskutera med lärare och andra elever. De har svårt att motivera sig själv till att studera och skolarbetet blir tyngre än det kanske egentligen är:

Min skolmiljö är inte bra för mig, jag är en mycket social människa och får mycket hjälp av att diskutera med lärare/skolkamrater. Jag har också lätt att lyssna, därför är vanliga skolan lättare för mig än när jag måste läsa allting själv på egen hand. När jag är ensam hamnar jag lätt i andra tankar och svårigheter i skolämnen kan kännas mycket tyngre än vad de egentligen är.

Mia, ur brev 2

Även elever som bor i Sverige och som valt distansstudier framför en traditionell skola kan sakna gemenskap ibland. För dem är det en motstridig tanke eftersom de egentligen tycker om att studera själv och inte trivts i skolan. Den egna lilla världen känns trygg och framför allt kontrollerad, men tyvärr rymmer den bara en enda person.

Jag är mycket ensam. Inte för att jag har något emot det, fast ofta har man längtan... jag gör allt skolarbete på egen hand, alltså jag jobbar mycket självständigt och trivs med det.

Det är klart, ibland känner man verkligen att man saknar mer än en klasskamrat. Det är ju inte samma sak som att gå i en skola där man jobbar tillsammans med andra kamrater och tar del i diskussioner. Att ha debatter på nätet blir inte samma sak. Den enda tid jag är ute är på helgerna, då jag ibland träffar någon kompis. Man sitter annars där hemma i sin "egen lilla värld".

Elsa, ur brev 2

Att jag längtar tillbaka till mer vanlig undervisning är framförallt gemenskapen. Man kan samarbeta med vissa uppgifter och dessutom får man mycket av att en lärare berättar något i ett ämne. Jag har ingen emot att läsa böcker och ta in information på det sättet istället, men i vissa ämnen är det lättare att få det förklarat muntligt istället för skriftligt. Dessutom kan man bolla saker fram och tillbaka på ett annat sätt än via mail.

Maja, ur brev 3

Ungdomarna skriver att deras kontakt med lärarna är opersonlig och relationen med andra klasskamrater nästan obefintlig. Förutom att man efterfrågar snabbare och bättre förklaringar via mail önskar många att relationen kunde vara mer personlig; att lärarna skrev personliga mail som inte bara handlar om skolarbete och plikter. Att lära på distans innebär flera nya villkor och ett centralt villkor är just att lära på egen hand. Eftersom vissa ämnen och uppgifter kan vara svåra att förklara via mail och det faktum att det nästan alltid blir en fördröjning mellan fråga och svar innebär att eleven ofta måste lösa problem på egen hand. Eftersom de flesta aldrig träffat sina lärare i det fysiska rummet och inte ens vet hur de ser ut, kanske personliga mail är speciellt betydelsefulla. Det är trots allt lärarna som ger respons på elevernas uppgifter – för många den enda bekräftelse de får på sitt skolarbete.

Kontakten med lärarna är lite olika beroende på vilken lärare det är. Vissa är personliga och visar verkligen att de bryr sig. Sen finns det andra som har lite svårare för att bli personliga, men det tror jag har mycket att göra med att de kanske inte är vana vid att ha så mycket kontakter via Internet. Just att lärarna håller kontakt och puffar på lite i sega perioder är i alla fall viktigt för mig. Att någon bryr sig gör att man sätter fart även med andra ämnen.

Maja, ur brev 5

Några nämner möjligheten att ta kontakt med andra elever på distans via skolans chattrum, men nästan ingen verkar utnyttja detta och de som provat

skriver att kommunikationen ändå blir så ytlig att den inte ger något socialt utbyte.

Så borde det vara...

I det sjunde brevet beskriver några hur det skulle se ut om de själva vore distanslärare. Deras berättelser är utförliga beskrivningar av en pedagogik på distans såsom den borde se ut, enligt eleverna själva. Om jag ska sammanfatta de olika beskrivningarna så verkar *tydlighet* vara centralt, liksom tät och ofta förekommande *respons* på inskickade uppgifter. En elev skriver till exempel att vore han lärare skulle han kolla sina mail tre gånger om dagen, en annan tycker att alla mail bör besvaras inom 24 timmar. Överlag bör lärare vara *tillgängliga* i det virtuella rummet och *personliga* i sina mail. Många vill ha alla kursplaneringar, medan andra tycker att det räcker att fokusera på en veckoplanering i taget. Flera små inlämningsuppgifter är bättre än några få stora. Kurslitteraturen ska vara tydlig och innehålla många praktiska exempel, vilket gör det lättare att ta till sig kunskap. Maja skriver bland annat att man borde utnyttja samarbetsmöjligheter på Internet, eftersom man i sin ensamhet kan 'glömma' den förmågan:

Jag tycker givetvis att man ska läsa i läroböcker och skicka in kontrolluppgifter till lärarna, men jag tycker att det är roligt med lite större uppgifter också typ projektarbeten. Eftersom man läser helt själv är det lättare att förstå vad man egentligen läser om man får utöva kunskaperna mer praktiskt. I marknadsföring fick vi under en termin läsa om marknadsplaner och under nästa gör en egen marknadsplan. Det lärde man sig otroligt mycket på. Eftersom man inte bara läste och fick den teoretiska kunskapen, så fastnade det mycket bättre.

Något som jag nog skulle planera in är att några elever, två eller flera, skulle samarbeta med någon uppgift. Det är så lätt att tappa bort förmågan att samarbeta annars eftersom allt annat är självstudier. Man får helt enkelt fler perspektiv på det man arbetar med.

Om det var en språkkurs skulle jag nog ha lite mer muntliga övningar. Kanske t o m en konferens som var muntlig. Dessutom tycker jag att läraren ska använda sig av ljudfiler. Det är svårt att lära sig uttal om man inte får höra språket. Visst har man band till läroböckerna, men jag tycker det är i minsta laget. Överhuvudtaget så tycker jag det är bättre med större inlämningsuppgifter än prov på distans. Dessutom så tror jag att man på ett sätt kan lära sig mer om man verkligen måste arbeta "på riktigt" med ett ämne.

Maja, ur brev 7

Ämnen som är lättast/bäst att läsa på distans verkar vara ämnen som bygger på att man *läser* in kunskap, till exempel SO ämnen. Diskussionsämnen som psykologi och filosofi är svårare att lära själv eftersom man saknar

diskussionspartner. Ämnen som man haft innan är också lättare att plugga själv än nya ämnen, speciellt språk. Alla nämner nya språk som mycket svårt att lära på distans eftersom man inte har möjlighet att tala det med någon. Det är svårt att veta hur man ska uttala olika ord när man inte *hör* språket och kan använda det i dialog med andra.

I samma skola, i hela världen

Sammanfattning

De flesta av berättelserna avslöjar ett stort mått av självdisciplin och framförhållning. Om det beror på den egna inre drivkraften eller om eleverna bara följer ett schema, om de har bra handledare i sin närhet som stödjer och uppmuntrar eller om de får sin motivation någon annanstans ifrån är både olika och ibland kanske både och. Överlag verkar de elever som bor i Sverige och som själva sökt sig till Värmdö distans mer disciplinerade och motiverade än de andra, men skillnaden gäller inte överlag. Alla elever känner sig mer eller mindre ensamma ibland och alla berättar om den distanserade relationen till lärare samt svårigheter att få saker och ting förklarade via mail. En central utmaning på Värmdö distans är uppgiften att lära själv; att lösa problem utan att en lärare finns där för att förklara

Förutom att man i stor utsträckning måste lära sig olika saker själv är ensamheten i sig ett villkor. I en traditionell stationär skola ingår man naturligt i en klassgemenskap; man delar problem och ämnen med andra och man bär på gemensamma erfarenheter som man kan *dela med varandra*. Eftersom ingen av eleverna jag brevväxlat med verkar ha kontakt med andra elever på Värmdö distans har de ibland ingen att dela sina specifika erfarenheter med. De är ensamma med sina tankar och sina erfarenheter och många saknar respons från omgivningen. Många av eleverna verkar vana vid att ta vara på sig själva, både de som bott utomlands i flera år och de som valt att gå egna vägar hemma i Sverige. De äger redan en självständighet som ”vanliga” elever saknar – men det innebär förstås inte att de vill vara ensamma.

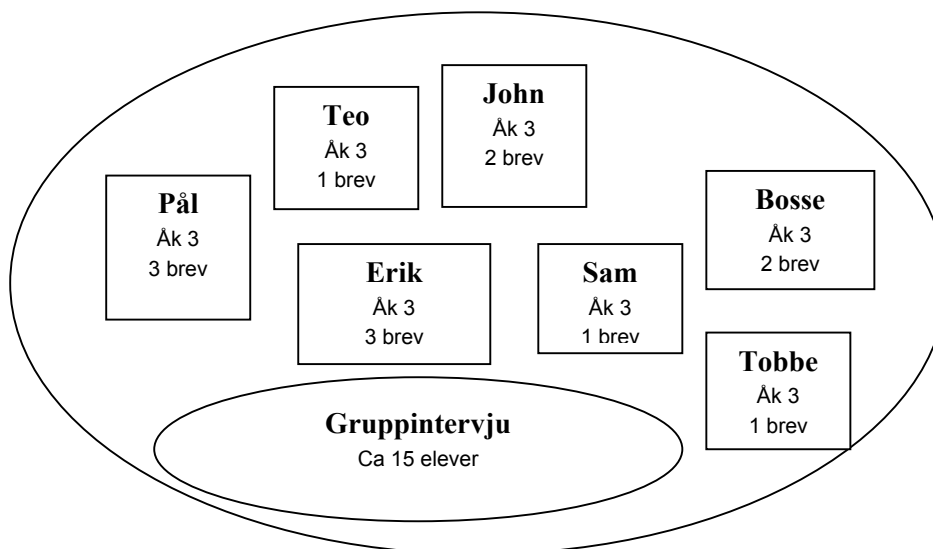
Berättelserna avslöjar en syn på tid som stämmer ganska väl med det moderna samhällets temporala ideal. Ungdomarna tänker och skriver i termer av produktivitet, effektivitet och framför allt tänker de ofta i termer av tid, istället för till exempel kunskap och utveckling. Berättelserna ramas in av tid. När och hur länge man gör olika saker är viktigt, liksom att äga förmågor som självdisciplin, effektivitet och pliktkänsla (gentemot tiden). Detta är ett samtida villkor som egentligen ligger utanför distansstudier men det blir likväl synligt i en situation där unga plötsligt förväntas ta ansvar för sin egen tid. De får en hel del temporal frihet och de utnyttjar den till att göra

saker och ting i en egen ordning – ibland. De flesta följer sina veckoscheman och arbetar mellan ungefär samma tider varje dag (traditionella arbetstider). Det är egentligen inte så konstigt eftersom deras temporala frihet begränsas av yttre temporala ramar som strukturerar livet utanför deras eget. Om man inte synkroniserar sin egen tid med deras riskerar man att falla utanför.

9. Läraren på en skärm – en social utmaning?

Berättelser från Rönninge gymnasium

<http://www.rongym.se>

Eleverna i bubblan ovan gick alla kursen *Databashantering* som våren 2002 gavs på distans av en lärare i Svenstavik (Bergs gymnasium). Eleverna deltog i lektioner via videokonferensteknik. De kunde med andra ord både se, lyssna på och ställa frågor till den lärare som höll i kursen, däremot befann han sig inte i samma rum som eleverna. Datainsamlingen på Rönninge gymnasium var tänkt att bygga på brevväxling enbart, men eftersom denna aldrig riktigt kom igång valde jag att komplettera breven med en gruppintervju med alla elever som läste den pågående kursen på distans. Att brevväxlingen inte resulterade i så många brev har nog flera orsaker men en bidragande orsak, som en av eleverna också påpekade, kan vara att en annan forskare redan etablerat kontakt med eleverna och genomförde samtidigt en annan studie både i Rönninge och i Svenstavik. Jag fick svårt att konkurrera om uppmärksamheten. En annan orsak till att dessa elever, till skillnad från elever på till exempel Värmdö distans, inte var

benägna att skriva långa och många brev kan vara att det inte förekommer som ett naturligt inslag i deras skolgång. Eleverna på Rönninge gymnasium följer en traditionell skolform, förutom denna enda kurs som de läser på distans. De är inte beroende av det skrivna mediet för att kommunicera. En annan bidragande faktor kan vara att breven skickades under de sista månaderna under deras gymnasietid. Några klagade på tidsbrist och andra konkurrerande göranden. Se utdrag ur (det enda) brevet från Tobbe:

Anledningen till att jag inte har besvarat ditt brev är att tiden helt enkelt inte räcker till... Vi har väldigt mycket att göra just nu + att ni är två stycken som gör arbeten om vårt sätt att studera.

När jag besökte Rönninge för att bevista en lektion via video (en sändning) och den (för första gången sedan starten) blev inställd på grund av tekniska problem, tog jag tillfället i akt och bad om att få göra en gruppintervju. Alla ville vara med! Under själva intervjun var det dock fem till sex elever som hela tiden återkom och var aktiva med att förmedla sina åsikter och erfarenheter. Totalt var de ca 15 stycken och även om inte alla var aktiva bejakade alla de aktivas inslag och alla verkade relativt överens om framförda erfarenheter.

Brevväxlingen var upplagd enligt samma planering som den med Värmdöeleverna. Däremot kom jag ju aldrig så långt i temaordningen. Allt som allt fick jag 13 brev. Här nedan ser det ut som 14 men det beror på att Pål besvarat både brev 2 och brev 3 i samma brev.

Brev 1 (7 svar): *Berätta om dig själv.* Var bor du? Hur gammal är du? Hur är du som person? Vad brukar du göra när du inte pluggar? Vilka är dina favoritämnen i skolan?

Brev 2 (2 svar): *Reflektera över din skolmiljö.* Hur ser din arbetsplats ut? Hur ser det ut omkring dig? Sitter du ensam eller med andra? Har alla tillgång till datorer?

Brev 3 (4 svar): *Upplever du några skillnader mellan distansundervisning och vanlig undervisning?* Om ja, hur ser dessa skillnader ut? Reflektera också över och skriv om distansundervisningen för- och nackdelar. Kan sändningarna ge dig något du saknar i traditionell undervisning och vice versa?

Brev 4 (1 svar): *Sociala kontakter?* Har du någon kontakt med elever på Bergs gymnasium? Hur fungerar relationen med läraren under och efter en sändning?

Alla namn i bubblan ovan är fingerade och i utdrag från intervjun använder jag bara talstreck för att visa att någon ny person har ett inlägg. Eftersom det var en så stor grupp och jag bara träffade dem en gång blev det en omöjlighet att hålla reda på vem som sade vad. Det viktiga i sammanhanget är att lyfta fram deras inslag i intervjun som en sammanhängande berättelse om hur det är att ha lektioner via video. Utdragen från intervjun nedan är korta stycken ur en dialog mellan mig och olika elever. Eventuellt bortfallna ord beror ofta på att någon annan avbryter eller att de sitter långt bort ifrån mig. Många ville prata och ofta pratar de i munnen på varandra vilket gjorde transkriberingen av intervjuerna svår – men inte omöjlig. Här följer några tecken som förtydligar och underlättar läsningen av intervjuutdragen.

(?): ord som jag inte uppfattar

...: paus alternativt att meningen rinner ut i sanden

... ..: längre paus

[ ]: mina frågor och följdfrågor

( ): annat än tal, till exempel skratt

Att se och höra, men ändå inte nå

Eleverna som läser kursen om databashantering via videokonferensteknik går alla det naturvetenskapliga programmet med inriktning datateknik. Det finns bara en tjej i klassen, men hon har inte aktivt deltagit i brevväxling eller intervju. Flera av killarna som jag brevväxlat med presenterar sig som dataintresserade. Många håller också på med någon sport utanför skolan. De har sökt sig till Rönninge av geografiska men främst teknikrelaterade skäl, det vill säga de sökte sig till Rönninge på grund av det (natur)tekniska programmet. Att de skulle läsa en kurs via videokonferensteknik sista året visste de inte när de sökte sig hit. Hur som helst ingår eleverna i en klassgemenskap med ett stort gemensamt intresse; datorer och teknik. De beskriver sin skola som liten och lugn. Här känner alla varandra och det framställs som något positivt och tryggt.

Trots att läraren är temporalt och visuellt närvarande upplevs relationen under själva sändningen som distanserad och opersonlig. De kan både se, höra och prata med läraren – ändå upplevs han vara långt borta och svåråtkomlig. Läraren kan också se eleverna på en annan skärm i Svenstavik. Upplevelsen i klassrummet i Rönninge blir att han tittar på skärmen eller gruppen av elever snarare än att han rör blicken mellan var och en. Alla elever sitter dessutom inte innanför kameraobjektivets radie, vilket gör att alla inte syns på lärarens skärm. Om de inte presenterar sig eller gör sig hörda vet han med andra ord inte att de är där. Under den sändning som jag var närvarande fungerade en handledare på plats som en slags förmedlande

länk mellan läraren på skärmen och eleverna i klassrummet. Trots att eleverna har möjlighet att ställa direkta frågor till läraren fick handledaren ofta upprepa och förmedla dem. Överhuvudtaget ställde eleverna inte många frågor, vilket ju givetvis kan vara tillfälligt och dessutom ha flera orsaker men känslan av distans var närvarande och central. Något som också eleverna bekräftar i sina brev och uttalanden.

Skillnaden med en fysisk lärare närvarande är att undervisningen blir mer personlig. Kör man genom kameran så känner man sig som en av tusen eller något liknande. Därför tycker jag det är rätt jobbigt att ha distansundervisning med större klass än 5-7 elever. Sen tror jag det är lättare för läraren att undervisa mindre klasser genom kameran.

Pål, ur brev 3

[Är detta den enda kursen på distans som ni har haft?]

- Ja

- Det känns inte som en lektion liksom det känns oseriöst allting

[Oseriöst?]

- Ja jag tycker det i alla fall

[Varför är det det då?]

- Jag liksom tycker det jag har inte gjort nånting nästan och det känns som skit samma om det är en vanlig lektion där läraren är där då är det ändå lite att kämpa för nu känns det så jag vet inte vad

[Ja]

- Det är i och för dig en vanesak att man se läraren på skärmen istället för i fysisk person

- Jag tycker det känns mer som att läraren försöker lära sig från en bok han berättar ju typ som om att han läser från en bok sen försöker (???)

- Är det en lärare här så är det mer...

[Men känns det som att man lika gärna skulle kunna läsa boken?]

- Nej

[Det är inte riktigt att jämföra?]

- I början så

- Han är mer som en arbetsledare typ visar vad vi ska göra liksom

- Alltså på konferenserna så kan man ju ställa frågor om man behöver hjälp men man gör ju så det är ju inte så att man får lära sig allting själv han svarar ju på alla frågor.

Lärarens närvaro i det fysiska klassrummet lyfts fram som betydelsefullt för de här eleverna. De kan inte se, eller har inte något behov av, erbjudanden som innebär självständigt arbete och eget ansvar. De vill ha sina lärare närvarande och tillgängliga!

Ansvar – ett erbjudande som förkastas

[Vad är bra med sändningarna?]

(tystnad)

- Alla tystnar

(skratt)

[Okej då finns det *nåt* som är bra?]

- Man ser väl inte om man gör nåt annat (skratt)
- Det är mer självständighet
- Det kan va både fördel och nackdel

[Att han inte ser vad ni gör?]

- Självständigheten
- Om man inte vill lyssna mer så rycker man ut kontakten

[Det kan inte han se eller?]

- Nej
- Det är det som gör att man faller bort

Den flexibilitet det innebär att undervisas via video är relativt begränsad. Man kan visserligen stiga ur bild eller ”falla bort” när man vill eftersom läraren på skärmen inte på samma sätt kan övervaka vad som händer i klassrummet, utanför kameraobjektivet. Frågan är om detta ska tolkas som en erbjuden frihet eller kanske snarare en erbjuden flyktväg. Efter sändning förväntas eleverna arbeta vidare på egen hand vilket innebär en viss självständighet eller ett utökat ansvar. Av brev och samtal framgår dock att detta sällan upplevs som ett erbjudande utan snarare en utmaning man inte bitt om, än mindre vill ta ansvar för.

[Tycker ni att ni har lärt er nåt annat utöver den här kursen alltså själva ämnet har ni lärt er nåt annat av att ha den här kursen?]

- Att jag inte kan ta eget ansvar
(skratt)

[Vad menar du då?]

- Ja men man måste ju ta ansvar för han kan ju inte liksom säga till en om man inte gör det nä men han kan ju inte klaga han ser ju inte vad man gör så man måste ju va där liksom och titta själv och ta tag i det liksom jag har problem med det där liksom

[Det är svårt?]

- Ja
- Jag tror varenda en
- Jag har inte gjort en enda grej
- Vi har alla svårt för det

[Mmm men vad tror ni man göra för att det skulle bli lättare då?]

- Jag har ingen aning

[Om man skulle ha fler såna här lektioner skulle man vänja sig eller?]

- Man skulle börja med det tidigare inte typ sätta in en sån här grej i slutet av våran utbildning

[Mmm]

- Det är ju först nu vi får börja ta eget ansvar ju
- Det skulle man börja med i grundskolan egentligen
- Det som jag känner när vi har sändningar då har vi det bara en halvtimme sen resten en halvtimme sen får vi jobba själva liksom
- Ja och om alla bara suttit kvar där liksom det är ändå då kan man ju fråga under tiden sen fastnar man kanske då orkar man ju inte skicka mail till honom och vänta typ till imorgon om ingen annan kan i klassen

[Så att det skulle vara bra om sändningen fortsatte att han var kvar på nåt sätt, inte att han höll en lektion men att ni kunde fortsätta jobba och så fanns han där tillgänglig det skulle va...?]

- Det har vi ju gjort några gånger också att han stannade kvar i skärmen så att man kan fråga (?)

[Och det är bättre?]

- Det är bättre

En av anledningarna till att självständiga studier inte bejakas förklaras ovan med att läraren inte finns tillgänglig om man skulle behöva hjälp. Eleverna på Rönninge gymnasium läser ju förutom denna kurs i databaser alla ämnen på ett traditionellt sätt med lärarledda lektioner och ”tillgänglig” hjälp. Att studera självständigt är nytt för dem och de känner inte att de får någon rutin i sina självständiga studier eftersom de bara har någon lektion i veckan via video. Eleverna återkommer till känslan av att läraren inte kan veta, se eller övervaka vad man gör, som ett problem. Det finns ingen som *kontrollerar* att man verkligen gör det man ska vilket upplevs som negativt snarare än som ett erbjudande om frihet och eget ansvar.

Det jag menade med att kontakten blir opersonlig med läraren är att läraren bara har kontakt med eleverna som sitter framför kameran. Och vill man inte vara med i bilden är det bara o stiga undan. Då ser läraren inget, då kan man göra precis vad man vill. Man får inte den känslan att läraren vet vad man gör. O då krävs det STORT självständighetsarbete, vilket många är dåliga på, inklusive jag... =)

Pål, ur brev 4

En central utmaning som också går att relatera till ovanstående är den temporala förskjutningen mellan fråga och svar som uppkommer när eleven måste maila sin fråga och sedan vänta på svar från läraren. Under själva sändningarna menar eleverna att det går bra (även om mitt intryck snarare var motsatt) men när läraren försvinner från skärmen och eleverna förväntas arbeta på egen hand är det svårt att nå läraren. Ibland så svårt att man väljer att inte fråga och därmed inte komma vidare.

[Hur tycker ni att det är med om man vill ställa frågor under sändningen, fungerar det bra?]

- Ja

- Ja

- Ja under sändningen

- Inte utanför

- Klassrummet

(alla skrattar)

[Nej hur gör man om man vill det då är det mail som gäller eller?]

- Det är upptaget hela tiden

(skratt)

- Ja det är mail som gäller

[Men det är svårt att komma fram eller?]

- Ja

- Egentligen inte om man bara sätter sig ner och skriver brev

- Fast han svarar ju på alla mail han få så

[Är det svårt att formulera frågor på mail?]

- Nej det är väl kanske svårare att förstå hans svar om man har fastnat riktigt ordentligt om man då frågar nånting så får man svar då med exempel som är rätt då men det kan ändå vara svårt att förstå hur man ska göra det är väl det som är den största nackdelen tycker jag

[Och vad gör man då?]

- Man ger upp

- Man kan skicka nytt mail eller man kan prata med dom andra i klassen

- Man väntar tills nästa konferens

- Det tar för lång tid man hinner inte göra nånting

[Men ni har det två gånger i veckan eller?]

- Nu är det bara en

[Men om ni inte skulle få svar direkt eller om ni inte förstår ändå brukar ni prata med varandra, liksom försöka få hjälp av varandra?]

- Det är svårt när man är bäst har man ingen att fråga

[Jaha men kommer alla andra till dig då eller?]

(skratt)

Uttrycket, ”om man bara sätter sig ner och skriver brev” indikerar möjligheten att få hjälp, men att detta sätt att be om hjälp eller att kommunicera, inte tilltalar eleverna. Mitt intryck under besöket på skolan var ju att det fanns ett motstånd eller kanske snarare avstånd mellan eleverna och läraren på skärmen och att det verkade trögt att få igång en dialog. Breven bekräftar detta och berättar att det även under själva sändningen kan vara svårt att be om hjälp. Några elever menar dessutom att saker och ting blir än svårare att förklara inom ämnet databaser, eftersom det kräver att läraren ser vad som händer på skärmen, vilket inte är möjligt när eleven befinner sig i Rönninge och läraren i Svenstavik. ”Det är som att beskriva snö för någon som aldrig har sett snö förut”, som Pål skriver i brev 4.

Distans tycker jag inte är lika bra som vanliga lektioner, man har inte läraren hos sig och kan inte få hjälp när det behövs, fastän man kan fråga vid nästa uppkoppling så kan det hända att det inte löser sig ändå eftersom läraren inte är på plats och kanske inte kan se problemet lika lätt som om han hade varit på plats... så min sammanfattning är att det inte är lika kul med distansämnen som vanliga :(men men...

Bosse, ur brev 3

Sedan har vi det att när man jobbar med uppgifterna e det rätt jobbigt att fråga om hjälp. Med tanke på att förklara problemet genom kameran e rätt svårt (har testat och vet) och hjälpen man får tillbaka kan vara rätt svår att fatta, om inte läraren visa på ens dator. Vilket kan vara rätt svårt eftersom han då måste ha tillgång till min dator, vilket

han INTE har. Om läraren ska visa på sin dator så kommer det att ta tid för honom att knappa in alla värden o så. Vilket resulterar i att man skiter i att fråga o väljer att inte fatta. För det tar tid och man orkar inte ”vara jobbig” för läraren.

Pål, ur brev 3

Den enda skillnaden är egentligen att man inte kan få hjälp direkt när man fastnar och fastnar man dessutom i något svårt så kan det ta tid innan man förstår. Något speciellt positivt med distansundervisning kan jag inte se... möjligtvis att man kan få tillgång till lärare med väldigt goda kunskaper var som helst i världen.

John, ur brev 3

Det sista brevutdraget rymmer ett erbjudande om kvalitativt *god* undervisning, trots den stora temporala och pedagogiska utmaningen: fördröjningen mellan fråga och svar. I ett intervjuutdrag ovan säger eleverna att det vore bättre om sändningen fortsatte även efter själva lektionen så att eleverna kunde fråga läraren via video. Då skulle lektionen bli mer lik en traditionell undervisningssituation, men det skulle fortfarande vara svårt att visa problemet på sin egen skärm. Frågor via videokonferensteknik kräver alltid mer omfattande förklaringar kring fråga och svar, vilket kan upplevas som mer eller mindre utmanande.

Sändningen, tekniken och ämnet

Att lektionen ska fungera bygger först och främst på att sändningen kommer igång; att tekniken fungerar. När jag själv var där på besök blev ju lektionen inställd på grund av tekniska missöden. Å andra sidan blir ju lektioner inställda även i traditionell undervisning. Skillnaden är orsakerna till varför och frustrationen torde vara större när både lärare och elev sitter beredda i varsina rum, på varsina platser, men den teknik som ska föra dem samman fungerar inte. Även pedagogisk handledning på distans grundar sig i att tekniken fungerar som den ska; att lärare respektive elev får de mail och den information som skickats iväg.

Nackdelar med distans är att det alltid blir några tekniska problem. Dålig bild, ljudet försvinner, man måste repetera om det man missade under ”bild-blackout”, ibland bryts själva sändningen o så. Då förlorar man tid i att vänta på att man blir uppringd å så. Dessa små tidsfördröjningar som kanske är 1-2-3 min upplevs rätt mycket av eleverna, vilket enligt mig, skapar otålighet och irritation. Och att man inte orkar koncentrera sig.

Jakob, ur brev 3

Å andra sidan är det just tekniken som lockar dessa ungdomar och som för med sig nya erbjudanden och möjligheter. Flera elever menar att själva

sändningarna är roliga och spännande inslag medan kommunikationen under tiden och efter fungerar sämre. Även om de negativa erfarenheterna får större plats i elevernas berättelser finns också inslag av nyhetens behag. Nedanstående brevutdrag uppvisar exempel på just sådana dubbla erfarenheter.

Uppkopplingarna är faktiskt ganska roliga ibland. Men själva undervisningen i allmänhet tycker jag är ganska så svår. Alltså det som skiljer sig mot vanlig undervisning är ju att man inte kan fråga en sak å få svar direkt utan att man måste skicka mail och det funkar inte så bra alltid, men vi kan ju fråga honom när vi har sändning och då får vi såklart svar direkt. Allt som allt tycker jag inte om denna sorts undervisning, eftersom jag har fått ett dåligt intryck av denna. Det är mycket, eller för mycket, självständigt arbete. Men å andra sidan är det kul, och dessutom är det kul att testa nya saker.

Erik, ur brev 3

Ovanstående berättelser återger främst utmaningar och svårigheter med att undervisas via video och att arbeta självständigt utan tillgänglig handledning. Eleverna tycker det är spännande med teknikens möjligheter, men bromsas av den temporala, sociala och pedagogiska distans sändningarna leder till. Som en följd av detta kommer de med konstruktiva förslag på förändringar och kompletteringar som kan överbrygga avståndet. Bland annat handlar det om ovana och diskontinuitet. Under sista terminen i trean har de av olika anledningar svårt att motivera sig och känner inte riktigt att de hinner med. Dessutom nämner flera att ämnets didaktiska karaktär försvårar möjligheten att studera självständigt. Man vill kunna *visa* och bli *visad* för, och som Pål skriver nedan, man kan inte ju inte *tvingas* när läraren är frånvarande...

Jag tror att access är ett ämne som är rätt svårt att lära sig, man kan ju använda den tekniken att man bankar in kunskapen med tvång hos eleven, o då är direktsändning inget bra alternativ, eftersom tvångsinläring kräver att läraren har NOGGRANN uppsikt över eleverna.

Pål, ur brev 4

- Eller ja Visual Basic lär ju vara lättare att lära ut det är ju roligare att se på
- Man har ju lärt sig programmering innan
- Ja det är bara jag tror det är bara är tråkigare med access eller det är så lika intressant
- Det är tråkigt också
- Det hade varit bättre med nån annan kurs tror jag ... .. access
- Det är verkligen ...
- Jag tror den är skittråkig som har gjort det
- Nej med det är ju man har ingen användning av för det det är ju inte kul ens och se på

- Det känns inte kul att lära sig sånt man aldrig kommer att använda så det känns (?) eller det är ju ... tråkigt
- [Kan det ha bidragit till att det är svårt att sätta sig ner efteråt kanske, att det inte känns så kul?]
- Ja
- Ja precis
- Men det ... när du bygger så ser du dit resultat nästan genast i access måste du vänta ... lite för att du ska kunna se
- Men liksom enda resultatet du får i access är att du sitter och skriver in liksom siffror
- Du får fram massa tabeller men det ser inte intressant ut själva (?)
- Men det är ju det som är tanken typ
- Då liksom access okej det är databaser det är viktigt för ehh till exempel för oss för ungdomar

Eleverna menar att för att de ska kunna studera självständigt och klara av de utmaningar som sändningarna innebär så måste de känna lust och mening med att lära; kursen måste ses som ett erbjudande i sig. *Databashantering* verkar inte upplevas som ett erbjudande i sig eller något som man *måste* lära sig, vilket kanske kan förklara elevernas störa behov av lärarens fysiska närvaro. Trots att han finns tillgänglig i det virtuella rummet och svarar på mail har den visuella och direkta "ögonkontakten" stor inverkan. Eleverna återkommer ständigt till det visuella intrycket och jag får känslan av att ämnet kräver en "visande", snarare än en informerande pedagogik.

Läraren på en skärm – en social utmaning?

Sammanfattning

Eleverna i Rönninge är, till skillnad från många andra som studerar på distans, tillsammans. Här är det istället läraren som befinner sig på avstånd. Det hindrar dock inte eleverna att känna sig distanserade. Frågan är om elevernas relativt negativa erfarenheter går att hänvisa till ämnets karaktär, tekniken, sändningens upplägg eller någonting annat. Eleverna i den här klassen är inte ointresserade av teknik, tvärtom, de kan mycket och kommer antagligen att ägna sig åt teknikrelaterade yrken i framtiden. Identifierade erbjudanden handlar om nyhetens behag och tekniska möjligheter, men dessa framställs som en tunn motvikt till tjockare berättelser om tekniska *hinder* och sociala utmaningar. De återkommer till ämnets karaktär som en av förklaringarna till varför kursen är svårhanterlig. *Databashantering* är ett didaktiskt ämne som kräver noggranna förklaringar och ett praktiskt utövande vilket kan vara svårt att förmedla via video. Speciellt efter själva sändningarna när eleverna ska arbeta självständigt saknas läraren och arbetet blir ohanterligt. De säger sig behöva en person i det fysiska rummet som är tillgänglig och som kan se, övervaka och kontrollera deras arbete. Centralt i elevernas berättelser är också oviljan att studera på det här sättet. Att gå en

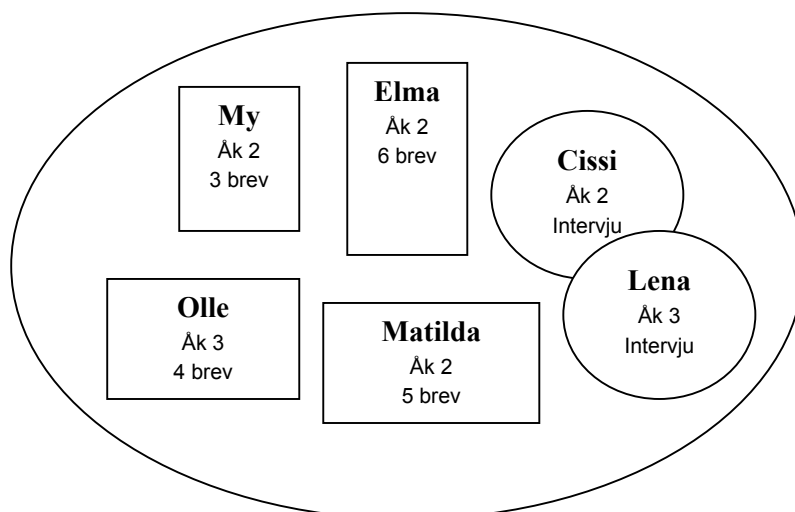
kurs som bygger på sändningar och självständigt arbete är inte deras eget val och de känner sig därför inte motiverade att ta tag i studierna. De är inte negativt inställda till formen för undervisning egentligen, men hänvisar till sig själva som orutinerade och osjälvständiga, och hävdar att med ett annat ämne och i en annan tidsperiod hade det kunnat fungera bättre...

En av intentionerna med samverkansprojektet mellan Svenstavik och Rönninge är också att elever från de olika skolorna ska kunna mötas och byta erfarenheter via Internet. Ett erbjudande som dock ingen av eleverna i den här klassen i Rönninge har någon erfarenhet av. I början av kursen kunde de *höra* andra elever under sändningarna. Elever som alltså var i samma rum som läraren i Svenstavik, men nu sker sändningarna från ett lärarrum istället och läraren är alltid ensam på skärmen. Kanske skulle sändningarna uppfattas som mer motiverande och meningsfulla om eleverna via skärmen också kunde möta jämnåriga som läser samma kurs? Det skulle kunna innebära en mer dynamisk diskussion om elever på båda sidor kameran fick möjlighet att kommunicera med varandra kring till exempel en gemensam uppgift eller fråga.

10. Självförverkligande i det egna tidsrummet

Berättelser från Korr

<http://www.torsas.se/korr/>

Elever som studerar mot Torsås korrespondensgymnasium kallar själva ofta sin skola för "Korr". Skolan har 250 elever varav ca 150 studerar heltid på distans, medan de andra befinner sig i skolan i Torsås fyra dagar i veckan.

De elever som ingår i den här studien studerar alla heltid på distans. Datamaterialet bygger främst på brev från fyra distansstuderande elever i årskurs två och tre, tre tjejer och en kille. Brevväxlingen pågick under våren under 2002, och kompletterades med några brev under början av hösten. Totalt består materialet av 18 brev och sidantalet i dessa varierar mellan en halv till ca två sidor. Berättelserna har också utökats med en intervju med två elever vid ett besök i Torsås i december 2002. Själva brevväxlingen är upplagd ungefär som i de andra delstudierna (med undantag för Mobila gymnasiet) Eleverna fick alltså skriva relativt fritt utifrån bestämda teman, vilka på olika sätt berör aspekter av att studera på distans. Även Torsåseleverna skickade sina brev som bifogad fil till mail som en sätt att undvika snabba och korta svar, men också för att de skulle kunna ha brevet liggande några dagar och reflektera längre. Alla har uppmanats att skriva kring samma teman men eftersom breven alla sett olika ut och korrespondensen har varit personlig har ordningsföljden varierat.

Tema 1: *Berätta om dig själv.* Vem är du? Vad brukar du göra när du inte pluggar? Vilka är dina favoritämnen i skolan? Varför valde du att läsa på distans?

Tema 2: *Berätta om din skolmiljö.* Hur ser din ut? Hur, var och när pluggar du? Läser du ett ämne eller flera ämnen samtidigt? Var brukar du sitta och plugga? Hur ser det ut omkring dig? Sitter du ensam eller med andra?

Tema 3: *Beskriv de tre senaste dagarna i dagbok.* Vad har du gjort, och vad har du upplevt?

Tema 4: *Beskriv en idealisk arbetsdag/skoldag.* Hur ser den ut och vad innehåller den om du får bestämma?

Tema 5: *Berätta om hur sociala relationer fungerar när man läser på distans.* Hur är det att inte ha klasskamrater i samma rum? Har du kontakt med andra elever på Torsås? Hur kommunicerar du med dina lärare? Hur fungerar relationen till lärare och handledare i Torsås och på Hermods?

Tema 6: *Hur ser du på kunskap?* Har distansutbildningen gett dig kunskap/erfarenheter inom andra områden i livet? Skiljer sig distansstudier från traditionella studier och i så fall hur? Finns det något som är lättare/svårare att lära sig på distans?

Tema 7: *Reflektera över hur ser du på tid?* Tar det längre/kortare tid att studera på distans? Planerar du dina studier själv? Har du något schema som du följer. Hur ser du på framtiden?

Några teman har klumpats ihop i samma brev till någon elev och därför har antalet brev också varierat. En av eleverna, My, avbröt brevväxlingen efter 3 brev med förklaringen att hon inte hade tid att skriva. Sådär fördelar sig olika teman över breven:

Olle

Brev 1 tema 1, 2

Brev 2 tema 7

Brev 3 tema 4

Brev 4 tema 3

Matilda

Brev 1 tema 1, 2, 7

Brev 2 tema 2, 6

Brev 3 tema 2, 5

Brev 4 tema 3

Brev 5 tema 5

Elma

Brev 1 tema 1, 2, 7

Brev 2 tema 2, 6, 7

Brev 3 tema 5, 6, 7

Brev 4 tema 3, 4

Brev 5 tema 5

Brev 6 tema 6, 7

My

Brev 1 tema 1, 2

Brev 2 tema 6, 7

Brev 3 tema 5

Breven innehåller ofta personliga berättelser och i vissa fall har delar utelämnats av etiska skäl. Utdragen är autentiska men eventuella stavfel har korrigerats för att inte störa läsningen. Intervjuutdrag följer talets rytm och pauser (se kap.7). Alla namn är fingerade.

Ett eget rum för studier

Eleverna som ingår i studien har valt att studera på distans av olika anledningar men alla söker de ett eget rum för sina studier, ett rum utanför det traditionella klassrummet. Varför man behöver eller väljer ett annat rum för studier kan till exempel vara att man vill kunna satsa på framtida karriärer inom till exempel musik eller idrott. På elitnivå kan det då vara svårt att kombinera sin träning med den traditionella skolans tidsramar. Distansstudierna ger dem en möjlighet att kunna studera utan att skjuta karriären på framtiden. Andra har upplevt en form av utanförskap i det traditionella klassrummet. De känner sig alienerade och annorlunda eller stimuleras inte tillräckligt i sina studier. Genom att studera på distans har de funnit ett rum att studera *och* utvecklas i.

Det som framförallt är annorlunda när jag pluggar på distans är att jag kan vara mig själv, vilket ger mig en helt annan koncentrationsförmåga i mina studier och i allt annat jag gör. Hemma var miljön och värderingarna nämligen helt annorlunda än i skolan. Det jag tyckte om eller satte värde på var nästan otänkbart i skolan. Det medförde att jag fick kompromissa för att få några vänner. Men eftersom jag inte ville bli en helt annan människa i skolan än vad jag var hemma blev jag alltid "tredje hjulet". Jag fick hänga på och försöka anpassa mig så långt det gick, men jag visste hela tiden att mina kompisar tyckte jag var lite tråkig och konstig som inte intresserade mig för det de tyckte var roligt.

En annan sak som distansstudier har inneburit för mig är att jag har blivit mycket säkrare på mig själv, eftersom jag inte blir utsatt för lika mycket kritik och bedömning här hemma. Ännu en orsak till att jag ville plugga på distans var att jag var intresserad av att studera. I min skola blev man retad och kallad för "stud" om man pluggade. Jag var inte bara intresserad av höga betyg utan också av att få lära mig något.

Matilda, ur brev 5

sen bestämde jag mig
jag vill göra något där jag har min egen frihet
där jag kan läsa i min egen takt
slippa en viss stämning
jag tycker inte om stämningen när man ska rusa omkring
mellan olika ställen
alltid jobba i grupp och så där

jag tycker bättre om att jobba självständigt
och nå de resultat jag kan

Lena

Rent konkret använder eleverna sina egna rum på ett flexibelt och personligt sätt. Alla väljer till exempel att sitta hemma. Vissa har sällskap av syskon

som också studerar på distans men annars är de ensamma. Om vädret tillåter studerar man ibland på balkongen eller på gräsmattan, men det upplevs överlag inte som någon idealisk arbetsplats och trots flera valmöjligheter väljer de flesta att sitta framför datorn vid skrivbordet. Det kan bero på att insändningsuppgifter skickas iväg digitalt och att de därför väljer att skriva direkt i datorn. De beskriver också vikten av att arbeta i en ergonomisk miljö för att slippa få ont i rygg och axlar eftersom studietimmarna blir många och långa.

Frihet *till* en egen tid

Att studera på distans mot Torsås innebär en stor frihet relaterat till tid, rum och studieplanering. Inför varje termin skickar eleverna in en planering över vilka ämnen de vill läsa och när de ämnar tentera. Tentor, laborationer och vissa delar av praktiska ämnen som idrott utförs på skolan i Torsås. Dessa tider måste eleverna pricka in i sina planeringar men de har flera valmöjligheter, det vill säga flera olika datum att välja mellan. Dessa möjligheter innebär att allas planeringar antagligen skiljer sig åt avsevärt. Däremot är den enskilda planeringen helt och hållet anpassad efter den elevens önskemål och behov. Friheten att disponera sin tid efter egna temporala preferenser är utbredd och alla har sina egna sätt eller rytmer. Några planerar in sina studier efter ett temporalt schema, andra utifrån specifika uppgifter.

Jag börjar dan ungefär vid åtta. Brukar bli en eller annan paus fram till lunchen vid ungefär 11. Börjar vid halv ett och har då hunnit med att öva lite på fiolen. Sen fortsätter jag till ungefär 15,16. Sen så brukar det bli någon timme eller så på kvällen. Det är en normal dag. Om det ligger ngn tenta nära så blir det såklart lite längre dagar. Jag brukar jobba med två eller tre ämnen per dag. Det passar nog mig bäst. Då känner man att man kommer någonstans.

Olle, ur brev 2

Eftersom jag finner det väldigt svårt att bestämma en viss tid som jag ska plugga, så brukar jag istället på kvällen sätta ut ett mål för hur mycket jag ska hinna göra följande dag. Idag nådde jag inte det målet, eftersom det inte blev så mycket plugg eftersom jag mådde dåligt. Därför lovade jag mig själv att göra mer imorgon

Elma, ur brev 4

Oavsett om man väljer att studera enligt vissa tider eller mot ett uppsatt mål handlar det om att få klart olika saker inom en viss tidsram. De flesta läser två till tre ämnen parallellt och tentar sedan av efterhand. Många får hjälp att strukturera sin dag genom att följa de ämnesrelaterade studiehandledningarna som praktiskt visar hur de ska gå till väga.

Studiehandledningarna har eleverna i bokform, men de finns också på nätet. Där står uttryckligen *vilka* sidor eleverna bör läsa inom en specifik kurs eller *vad* de behöver kunna för att kunna lösa visa uppgifter. Insändningsuppgifter för de in direkt på nätet, vilket några tycker är besvärligt eftersom de då måste vara uppkopplade hela tiden. Det går nämligen inte att spara det man skrivit, för att eventuellt fortsätta senare. De flesta sparar därför sina uppgifter i ett separat dokument för att skriva in senare. En begränsning och ett hinder i den temporala friheten...

Elevernas enskilda dagar ser olika ut. En del studerar gärna alla de valda ämnena fördelade under dagen, för att få variation. Andra fokuserar hellre på ett ämne i taget. Att kunna påverka *när* man ska göra sitt skolarbete är centralt för elevernas val av att studera på distans. Man vill gärna kunna hålla olika möjligheter och planer öppna för förändringar, vilket ligger i linje med strävan att kunna följa sin egen rytm och anpassa sina egna dagliga göranden och aktiviteter till varandra. Många studerar till exempel på kvällarna när de själva får välja.

Det var friheten som lockade för mig. Ifall jag blev hemskolad kunde jag lägga upp mitt schema själv och lägga pluggtiden när det var mörkt och rasterna när det var ljus. I och med att jag var hemma [på rasterna] kunde jag ägna mig åt mina djur i större utsträckning. Jag kunde även plugga i min egen takt och göra självständiga arbeten som jag tycker är jättekul!

Matilda, ur brev 1

jag pluggar på väldigt oregelbundna tider

det blir ganska ofta på nätterna att jag börjar
sätter igång vid tolv på förmiddagen
och sen så håller jag på med det i en
två timmar
och sen så kommer jag först igång på allvar
först vid elva tolv på natten
sen kan det hända att jag sitter till klockan fyra
för att göra klart saker

Lena

det är väldigt bra att man läser intensivt

men vissa dagar kan det bli att du sitter i fyra timmar utan någon rast
jag har en vattenflaska så jag dricker hela tiden
men du kan sitta väldigt länge
och du tänker inte på att ta rast och gå ut
gör du det så blir det gärna en längre rast istället
att du är borta ett par timmar

Cissi

Möjligheten att kunna varva skolarbete med att ta en promenad, spela på ett instrument, umgås med sitt djur eller äta ger möjlighet till vila och rast när de själva vill eller behöver. När något känns svårt kan en sådan paus ge tid för reflektion och kanske också nya perspektiv på ett aktuellt problem. Trots att friheten i tid här framställs som ett positivt erbjudande framträder detta fenomen sällan utan baksidor, eller utmaningar. Samtidigt som eleverna upplever frihet *till* ett eget tidsrum för studier så uttrycker de också frihet *från* kontroll över en ostyckad och oändlig tid. Eftersom all tid är deras, liksom ansvaret över de egna studierna tenderar gränsen mellan skoltid och fritid att suddas ut och tidens skepnad blir ett oändligt nu med ständiga krav och en känsla av att aldrig vara riktigt ledig.

Egentligen är hela min vardag skolmiljö, eller också så har jag ingen skolmiljö överhuvudtaget. Eftersom jag inte är i skolan, så tycker jag det är svårt att skilja på ”skoltid” och fritid. Jag bestämmer själv när jag ska plugga och göra annat. Det här kan medföra att jag ibland känner att jag bara har ”skoltid”, eller bara fritid. Detta kan vara ganska svårt ibland, men det fungerar ändå ganska bra för mig. Ändå så pluggar jag mycket, eller jag gjorde det i alla fall förut. Nu har jag dragit ner på det mycket, jag orkar helt enkelt inte.

Eftersom jag inte har någon speciell tid att plugga, så blir det lätt att man sitter lite då och då. Detta kan bli lite påfrestande ibland, eftersom man känner att man hela tiden måste plugga. När man kom hem efter skolan, så kände man att man var förtjänt av lite fritid, nu känner man inte så längre.

Elma, ur brev 1 och 2

När har man egentligen gjort sig ”förtjänt av lite fritid”? Det är en sak att planera sin studietid och en annan att bestämma över sitt livs alla göranden och handlingar, utan att också påverkas av omgivande ideal och krav. Den ostyckade tiden kan ibland kännas så oviss att de fasta tidpunkter som man tidigare förkastade plötsligt kan upplevas som trygga punkter av kontroll; som öar i tiden på vilka man kan vila och släppa ansvaret för en stund.

Ungdomarna verkar se tiden som en resurs som bör användas på ett nyttigt och ansvarsfullt sätt. Tid är någonting man bör spara eller åtminstone använda på ett effektivt sätt. De här eleverna upplever tiden som utvidgad och mer nyttig när de får möjlighet att disponera den själva. De ”slipper” den dötid eller ineffektiva tid som skolan bibringar i form av håltimmar, lektioner som inte genererar ny kunskap, samt den tid det tar att förflytta sig mellan hemmet och skolan och mellan skolans olika rum. Studierna på distans ”ger” dem mer tid eftersom de pluggar intensivt och fokuserat. Den tid som frigörs kan de sedan använda till annat; en bonustid.

Det tar egentligen kortare tid att läsa på distans. När jag läser en kurs börjar jag ungefär en månad innan tentan. Jag läser koncentrerat, vilket man inte gör när man går i skolan. Där går man på lektioner, men lär sig egentligen inte kursen, man får en översikt över vad som finns och antecknar det som är svårt. På så sätt är det bra med lektioner. Så jag skulle säga att tekniken ger tid, även fast det kanske inte alltid känns så.

I skolan hängde jag med på lektionerna, men lärde mig egentligen inget tack vare att jag inte tyckte det var kul. Dessutom tog allt längre tid att gå igenom. I vissa ämnen så förklarade bara läraren saker, som egentligen inte stod i boken men som han tyckte var viktigt. Jag var sen hemma tvungen att gå igenom målen i studiehandledningen. När jag pluggar utgår jag från studiehandledningen, det som Hermodsläraren vill att jag ska kunna, och på så sätt sparar jag mycket tid som jag annars skulle få spendera på skolan som jag inte gillar.

Elma, ur brev 3

Tid... man får väldigt mycket mer tid över än om man går i "vanlig" skola. Fast det beror ju på hur "dum" man är, alltså hur lätt man har för att lära sig. Jag har väldigt lätt och därför behöver jag inte lägga ner mycket tid på skolan. Fast ibland skulle man egentligen behöva lägga ner mer tid... (detta när man hatar ämnet och tycker det är svårt).

My, ur brev 2

Att välja sig själv - och vara ensam

Att studera på distans kan innebära ensamhet och en känsla av utanförskap. För att klara av att studera på egen hand bör man därför antingen uppskatta eller på olika sätt kunna hantera denna ensamhet. Eleverna i den här studien har själva valt det egna tidsrummet och ofta upplever de fler fördelar än nackdelar med att *inte* behöva "gå till skolan" och att *inte* behöva anpassa sig för att bli en med klassgemenskapen. De sociala kontakterna kan dock bli färre eftersom man inte ingår i ett naturligt sammanhang med andra jämnåriga. Dessa sammanhang måste aktivt sökas upp vid behov. Eleverna i den här studien har alla ett socialt kontaktnät eller kompisar men de får gå andra vägar än via skolan för att träffas. Ofta träffar man andra via fritidsintressen, familjen eller familjens vänskapskrets.

Man måste ha fritidsaktiviteter för att klara att gå på distans. Om man går i ett vanligt gymnasium träffar man ju kompisar hela dagarna, det funkar inte att sitta hemma hela dagarna och sedan sitta hemma lite till. Det kanske går ett tag men inte i tre år! Jag är tennistränare på helgerna och träffar därför många barn då. Jag har börjat att gå på gym på dagarna, det är ett kanonavbrott vid datorn. Sen har jag ju också musiken där jag träffar nya kompisar. Det underlättar ju om man bor i en stad eller nått.

Olle, ur brev 3

Eleverna återkommer till tankar om att studier på distans bara passar en viss typ av människor. Dessa personer karaktäriseras som tänkande, analyserande och självständiga. Viktigt är också att understryka att personer som väljer att studera på distans inte nödvändigtvis är osociala eller "dumma", snarare tvärtom. De positionerar in sig som annorlunda och ser sig själva som gynnade eftersom de har tid och rum att reflektera och utvecklas i sin egen takt.

Samtidigt tror jag faktiskt att bara vissa människor klarar att läsa på distans. Jag tror att man måste vara relativt självständig. Man måste klara av att vara ensam ganska mycket, att inte vara så beroende av andra. Jag själv och alla runt omkring mig visste om detta redan innan jag började plugga som jag gör. Samtidigt som jag tyckte att det var kul att träffa andra människor i skolan, så var det inte så viktigt.

Elma, ur brev 5

Jag tror att studier på distans inte skulle passa alla. Vissa människor kanske är mycket socialt beroende. Även om jag tycker om att vara med andra människor föredrar jag landet och tystnaden. Om jag träffar människor måste jag sedan få tid att dra mig tillbaka och "smälta" alla intryck. Jag vill kunna fundera över vad olika människor sa och vad de menade med det eller det och inte ständigt vara bland människor som ställer förväntningar på en. Jag vill kunna vara lite för mig själv och göra som jag tycker

Matilda, ur brev 5

Även om eleverna trivs i sitt egna tidsrum och gärna studerar ensamma, så berättar de också att det ibland kan vara svårt att tillägna sig nya kunskaper på egen hand. Bland annat uttrycker de avsaknad av klasskompisar att studera *med* och *lära av*.

Något som skulle vara bra är om man är en liten grupp som läser på distans. Typ 5, 6 stycken eller så. Man kunde hjälpa varandra och samtidigt ha lugn och ro.

Olle, ur brev 3

Hermods erhåller chatttrum eller virtuella studierum relaterat till varje ämne, men eleverna skriver att dessa rum inte har någon direkt aktivitet. När de loggar in är det aldrig någon där och om de ställer en fråga dröjer svaret. All kontakt med lärare från Hermods sker via mail, medan kommunikationen med mentorer, kontaktpersoner på Torsås och ämneslärare kan ske både via mail och telefon. Fördelen med att lärarna befinner sig på avstånd är till exempel att man inte kan "fjäska", samt vetskapen att man blir bedömd för sin kunskap och inte för vem man är. Nackdelen är den temporala fördröjningen och svårigheten att förklara sina problem eller frågor i mail.

Det är inget problem att inte vara i samma rum som läraren om man inte har problem. Får man det är det bara att maila, eller ringa.

Olle, ur brev 2

Att inte ha kontakt med lärarna på vanligt vis har både sina för- och nackdelar. Det kan vara mycket frustrerande att bara ha mail eller telefon om man skall förklara något. I fråga om betygen är det däremot skönt att veta att man verkligen är objektivt bedömd, efter det man *kan* och inte efter hur man *är*. Man kommer även ifrån pressen att vara först framme i klassen, man behöver inte tävla med andra om att göra rösten hörd.

Matilda, ur brev 5

om man ringer får man snabbare svar
och kan diskutera mera
för om man mailar någon fråga så svarar de något

men man får ändå inte riktigt fram det man ville veta

då är det bättre att ringa
då kan man diskutera bättre

Lena

Vissa problem eller ämnen kan vara svårare att be om, och få, hjälp i än andra. Det är framför allt språk som beskrivs vara den stora utmaningen att studera på distans. Språk på Korr studeras genom att *läsa* glosor och grammatik. Eleverna använder också band som de lyssnar på och försöker härma. Många menar att det är mycket svårt att lära sig att tala ett språk på det här sättet. Andra svåra ämnen är de naturvetenskapliga och problem som kräver användning av speciella tecken som kan vara svåra att få till med datorns hjälp. I dessa ämnen blir utmaningen att studera och lösa problem på egen hand än större.

Självförverkligande i det egna tidsrummet

Sammanfattning

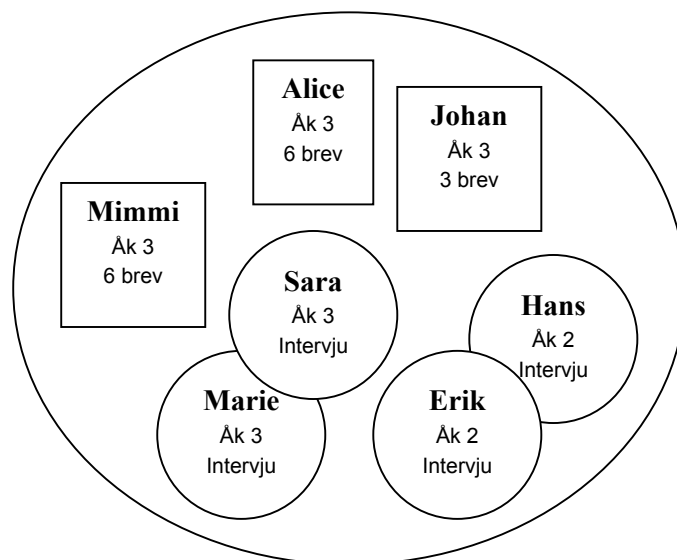
Berättelserna från Korr innehåller många erbjudanden och få utmaningar. De erbjudanden eleverna identifierar i det egna tidsrummet används konstruktivt för att hantera utmaningar som den fördröjda tiden i dialogen mellan lärare och elev. De här eleverna har positionerat in sig i den ostyckade tiden och trots att det ibland kan vara svårt att skilja olika tider från varandra så uttrycker ingen någon längtan tillbaka till fasta tidsplaner och en styckad tid. Däremot uttrycker några elever svårigheter med att formulera frågor och uppgifter, speciellt i vissa ämnen, skriftligt och utan att någonsin bli visad för eller kunna se och höra i det fysiska rummet.

Friheten *till* självförverkligande och utveckling motsvaras här inte av frihet *från* trygghet och gemenskap. Snarare berättar dessa elever om ett tryggt sätt att vara i det fria tidsrummet: tryggheten till sig själv. De diskuterar svårigheter och utmaningar med att studera på distans, och konstaterar att det inte är en form som passar alla. Den passar dem som inte trivs i klassrummet eller som hämmas av fasta tidsramar, och framför allt så passar den dem som kan hantera utmaningarna i tid och rum och som finner en trygghet i det egna sättet, den egna rytmen, i det egna rummet.

11. Med Världen som Klassrum

Berättelser från Den seglande gymnasieskolan

<http://www.ockero.se/dsg/>

Datamaterial från Den seglande gymnasieskolan är insamlat under våren 2002 och bygger på brev och intervjuer. Brev kommer från tre elever i årskurs tre som under brevväxlingen genomförde sin sista skoleglsats mellan Venezuela och Sverige. Brev föll sig som det naturliga sättet att kommunicera med eleverna eftersom de befann sig på resande fot. Att det dessutom gick att maila till båten M/S Gunilla underlättade brevgången avsevärt. Det var viktigt att kunna brevväxla med eleverna när de var på båten eftersom det är den enda tid som de studerar på distans mot lärare i Öckerö. Brevväxlingen följde även här en viss temaordning och breven innehöll förutom temafrågan några öppna underfrågor. Eleverna fick några dagar på sig att fundera och skickade sedan ett brev som bifogat dokument till mail. Ibland fick de påminnelser om breven dröjde. Liksom i de andra

studierna har man strävat efter att bygga upp en personlig relation via breven och temaordningen fungerar därför mer som en ram för det varierande innehållet. Ibland skrev eleverna om saker som föll utanför temat och då har detta bejakats.

Tema 1: *Berätta om dig själv.* Vem är du? Vad brukar du göra när du inte pluggar? Varför valde du att läsa på Det Seglande Gymnasiet?

Tema 2: *Berätta om din skolmiljö.* Hur ser den ut? Hur, var och när pluggar du? Skiljer det sig att plugga på båten mot i land? Hur ser det ut omkring dig?

Tema 3: *Beskriv de tre senaste dagarna i dagbok.* Vad har du gjort, och vad har du upplevt?

Tema 4: *Beskriv en idealisk arbetsdag/skoldag.* Hur ser den ut och vad innehåller den om du får bestämma?

Tema 5: *Berätta hur dina sociala relationer ser ut.* Ser de annorlunda ut när man studerar som du gör? Hur fungerar det att vara hemifrån? Hur är det att inte ha lärarna i samma rum? Hur kommunicerar du med dina lärare? Hur fungerar relationen till lärare och handledare på båten och i land.

Tema 6: *Hur ser du på kunskap?* Har utbildningen gett dig kunskap/erfarenheter inom andra områden i livet? Skiljer sig studierna på Det Seglande Gymnasiet från traditionella studier och i så fall hur? Finns det något som är lättare/svårare att lära sig när du är på båten?

Tema 7: *Reflektera över hur ser du på tid?* Vem bestämmer över tiden på båten? Har ni uppdelad tid eller schema? Upplevs tiden på båten annorlunda mot tiden i land? Hur ser du på framtiden?

Dessa teman fördelar sig mellan de olika breven på ett varierat sätt beroende på elevernas egna initiativ. Såhär se fördelningen mellan breven ut:

Johan

Brev 1 tema 1, 2

Brev 2 tema 4, 6, 7

Brev 3 tema 3

Mimmi

Brev 1 tema 1, 2, 6

Brev 2 tema 2, 5, 6

Brev 3 tema 2, 7

Brev 4 tema 3

Brev 5 tema 4

Brev 6 tema 6, 7

Alice

Brev 1 tema 1, 2

Brev 2 tema 2, 5, 6

Brev 3 tema 4, 6

Brev 4 tema 3

Brev 5 tema 2, 6

Brev 6 tema 6, 7

Totalt består materialet av 15 brev som sträcker sig mellan en till ca fyra sidor samt intervjuutskrifter från intervjuer med elever på Öckerö, två killar i årskurs två och två tjejer i årskurs tre. Intervjuutdragen är ordnade efter talets rytm och pauser (se kap.7) och i dialogavsnitt markeras intervjuarens eventuella inlägg/frågor med klamrar. Eventuella stavfel har korrigerats och alla namn är fingerade.

Att segla ut i världen - med skolan

jag sökte för att skolan är annorlunda
och man får åka ut och resa

jag ville ut och resa

de flesta som går här
går här just för det
för att man får ut och se världen
De som säger att de går här för annat ljuger

Hans

Möjligheten att få resa är ett centralt erbjudande i elevernas val av skola. Många verkar ha erfarenhet av segling tidigare, men det är inget krav för att bli antagen till skolan. De flesta av eleverna kommer från öarna runt omkring Öckerö och då ingår ofta seglandet som ett naturligt inslag i deras liv. Att resa innebär att ständigt vara i rörelse. Att befinna sig ute till havs inger en känsla av frihet och att ständigt vara på väg någonstans och det tilltalar ungdomarna som söker sig hit. Längtan bort och strävan efter att se och uppleva nya saker kan nog uppfattas som ett erbjudande för *alla* ungdomar, men livet ombord är inte bara sol och bad förstås. Ungdomarna

på båten går ju i skolan och förväntas sköta sina studier ombord. Dessutom kan hemlängtan ibland bli lika stor som längtan bort.

när man är i land
så ungefär efter två månader vill man ut och segla igen
efter två månader på båten vill man iland
man saknar sina kompisar hemma.
så håller det på

man vill hela tiden vara någon annanstans

det är ett soft liv på båten
man behöver inte tänka så mycket
du vet att det och det ska du göra
så gör man det
det är soft även om det är hårt

Hans

Att studera på Den seglande gymnasieskolan innebär att studera på flera olika platser och att lära sådant som inte rymms inom det traditionella klassrummets väggar. Rummet i sig blir också något man studerar och lär och platserna man besöker blir tillfälliga studierum.

Sen är ju en annan viktig del av studiemiljön alla länder och platser som vi kommer till, även om vi kanske inte sitter och har lektioner eller pluggar till prov där så går vi runt och tittar, läser och pratar med folk. det är ju också ett viktigt sätt att lära vilket jag tycker funkar bra även om man kanske inte får några riktiga "bokkunskeper".

Mimmi, ur brev 2

Eleverna på båten befinner sig visserligen på distans från Öckerö, sina föräldrar och vissa av sina lärare, men de befinner sig å andra sidan närmare sina klasskamrater än elever i den traditionella skolan. Ombord på båten är de ständigt tillsammans, dag som natt, och eleverna berättar att det under seglatserna därför kan vara svårt att hitta en bra studieplats. Det gäller att skapa sig ett eget "rum" där man kan finna ro att läsa eller göra uppgifter. En del försöker helt enkelt koppla bort den ständiga närvaron och ljudet från kompisar, medan andra ersätter det omgivande ljudet med ett annat, nämligen musik

Vill man ha lite avskildhet så får det bli hytten och kojén. I hytten sover vi ju 4 pers så det är inte alltid som man kan vara helt själv där heller. Kanske om man stannar hemma en dag när man inte har vakt och de andra gått iland eller så men annars så har vi ganska så lika rutiner så det krockar oftast med någon annan. Så även här är de bäst att sätta sig i kojén och ta på sig sina hörlurar. Men risken är ju väldigt stor att man somnar i kojén, i alla fall för mig eftersom min koj är så låg att jag inte kan sitta upp helt i den.

Jag har hittat min studieteknik och jag använder samma här på båten som hemma, till musik. Enda skillnaden här är väl att jag måste ha hörlurar på mig för att stänga in mig från alla ljud. Hemma kan jag ju stänga dörren till mitt rum istället.

Alice, ur brev 2 och 3

Å andra sidan säger Hans, som intervjuades i Öckerö, att han pluggar bättre på båten, eftersom där inte finns något annat att göra. Visserligen kan det vara svårt att skärma sig från andra personer på båten, men i land är det istället alternativa göranden och aktiviteter som blir svåra att koppla bort. En drivkraft i studierna ombord är också att man vet att snart lägger båten till i en ny spännande hamn som bjuder på nya spännande möten och erfarenheter, och då vill man helst inte sitta på båten och plugga...

Ansvar och egen tid - på resande fot

Två tredjedelar av elevernas skolgång befinner de sig på Öckerö och följer en traditionell skolform i ett traditionellt skolhus. Den resterande tredjedelen ser formen för studierna annorlunda ut. Klasskamraterna och vissa ämnen är desamma men rummet, tiden och dagarnas aktiviteter förändras. Den frihet som många kanske förväntar sig blir inte alltid som de tänkt sig. De tre månaderna till sjöss består i princip bara av skoltid, även om innehållet delvis förändras. Dessutom tillkommer ansvaret för de studier som eleverna förväntas bedriva ombord och som inte har med själva seglandet är att göra. Ansvariga lärare finns i Öckerö och kommunikation med dem sker via mail. Att ta tag i de egna studierna när man är trött efter det dagliga arbetet på båten och kanske dessutom saknar den naturliga förankringen i skolarbetet i den miljö man nu befinner sig, kan vara svårt.

Självklart måste man vara studiemotiverad för att gå här så att man tar tag i sina studier när vi inte har några schemalagda lektioner eller föräldrar som säger åt en ute på sjön.

Alice, ur brev 1

För vissa så går det helt enkelt inte att koncentrera sig eller lägga ner lika mkt energi på studierna här som hemma. För mig har det nästan varit tvärt om de två resorna och nog nu också. Här finns ingen tv som lockar på kvällar som det gör hemma så i alla fall jag har lättare för att sätta mig med skolarbetet. Men vissa andra vill hellre sova eller bara sitta och prata eftersom de är trötta efter vakt eller bara tycker att det är roligare att prata med kompisar än att plugga.

Mimmi, ur brev 2

Eleverna som studerar på båten känner sig både distanserade och mycket, mycket närvarande. Det avstånd de upplever handlar om kommunikationen med lärare i Öckerö och ovissheten kring huruvida tekniken fungerar eller

inte. Ibland fungerar inte kommunikationen med lärare i Öckerö eftersom tekniken och därmed överföringen brister. Det innebär att eleverna känner oro för om deras mail med uppgifter eller frågor kommer fram, eller om de överhuvudtaget ska få svar på sina frågor. Det bidrar till att de ibland drar sig för att maila frågor och försöker få hjälp via handledare eller kompisar ombord istället.

E: det har varit mycket strul
många avbrott som gör att tekniken inte fungerar
vilket gör att det dröjer innan man får svar
ibland kommer våra mail inte fram
man litar inte på tekniken
och till slut orkar man inte maila frågor till lärarna
man struntar i det
eller frågar handledarna istället
eller sina kompisar.

S: det jobbigaste är att
vi har ju egentligen ingen kommunikation
förutom Internet kommunikationen så finns det ju
eller inte Internet heller utan just bara mail
som de skickar och tar emot två gånger om dygnet
men det är inte alltid det fungerar
ibland så är det störningar så att det inte går att sända
eller inte går och ta emot
sen är det väl just det att man inte riktigt *vet*
om det fungerar som det ska eller inte
[du menar att man inte vet om det verkligen har kommit iväg eller
inte?]

S: ja precis
eller så kanske det tar lång tid innan man får svar för att det har hänt
något fel och så där
då blir det istället att man kanske inte gör det
mailar
för det ger inte så mycket som det hade gjort
om hade varit hemma och pratat med läraren

Marie och Sara

Elevernas misstro till tekniken beror ju till stor del på att den inte fungerat som den ska. Det är därför svårt att säga om en smidig kommunikation via mail uppvägt känslan av motstånd inför att skicka iväg frågor och undringar, istället för att diskutera med personer närvarande på båten.

Att möta världen – och lära om livet

Eleverna berättar återkommande om sina intryck av livet på båten och sina möten med andra kulturer, andra tider och andra sätt att vara. En stor del av den tid eleverna spenderar på båten, för att inte tala om när de kommer hem till Sverige, går åt till att reflektera över vad de sett, hört och varit med om.

Resan är inte slut för att båten lägger till i Öckerö och det är först när eleverna har fått tid att bearbeta sina intryck som de också inser *vad* de lärt, och *att* de utvecklats.

Sen är det så
att när man sitter hemma är det lättare att koppla det jag ser på
nyheterna
där har jag ju varit
och förstår hur det är
det är som man lär sig utan att vilja det
och utan att man tänker på det

man tänker efter mer och får en bättre insikt i hur det är

och man lär sig uppskatta saker som man inte tänkte på innan.
till exempel att alla har inte mat så de klarar sig.

Erik

Alla i studien anser att den kunskap de fått på skolan, men kanske framför allt till sjöss, är annorlunda än den man får genom traditionella studier. Det handlar mindre om att lära sig detaljerade faktakunskaper och mer om att utvecklas och växa som människa, att se helheter och samband och veta var och hur man kan söka efter ny kunskap. De har mognat, blivit reflekterande och mer självständiga personer, tycker de själva.

Sen så tror jag att den stora skillnaden är ju att jag som människa utvecklas på ett sätt här som jag inte skulle gjort om jag gick kvar på vanlig skola och jag är nöjd med hur det blir och jag inser lite vad jag kanske skulle ha missat i min personliga utveckling om jag inte valt denna skolan. Jag har fått ta mycket mer eget ansvar, lärt mig att förstå mig på och ge människor fler chanser än innan och så ser jag det mesta med ett mer globalt perspektiv när jag lär mig eller får reda på nya saker.

Mimmi, ur brev 2

Det heter ju "lära för livet", jag säger lära om livet i stället. Många ideal inom framförallt skolans värld är präglade av en otrolig naivitet. Det är ett paket man bjuder på, det lär dig otroligt lite om livet eller sammanhanget, dialogen försvann inom ramen för en budget satt av de som förespråkar de naiva ideal de inte själv formade. I fråga om vad jag lärt mig efter dessa tre år, om jag jämför med mina gamla klasskamrater som inte kom längre än till Stenungsund, så kan mycket sägas. Jag har lärt mig om världen och människor, ur ett förstahandsperspektiv, samtidigt som jag har exakt samma behörighet, men med djupare insikter i och med helhetssammanhanget som sprang ur dialogen och upplevelserna. Detta är något som alla borde göra, detta borde vara en möjlighet för alla!

Johan, ur brev 2

Under seglatsen runt jorden möter eleverna människor och kulturer som de inte känner till och kanske inte heller lär sig förstå under den korta tid de befinner sig i hamn. Däremot kan mötet med andra kulturer och tider medverka till ett vidare perspektiv på det egna sättet att leva. I och med att de förflyttar sig hela tiden hittar de också en annan rytm och antar ett annat tempo än hemma: ”Det som är så skönt med att vara på havet är att man inte kan stressa, man kommer inte fram fortare än vad vinden eller motorn bär” (Mimmi). Vål hemma försöker eleverna anamma, kanske inte havets rytm, men en syn på tid som ligger närmare egna temporala preferenser än samhällliga ideal och krav på effektivitet och tempo.

Jag försöker lägga av mig stressen inför framtiden. Många i min ålder vill hinna med så mycket och bestämma sig för så mycket så fort som möjligt för att kunna satsa på karriär och familj. Men har jag lärt mig någonting under de här tre åren så är det att den psykiska hälsan ska prioriteras mest. Det tjänar ingenting till att stressa upp sig för något man inte kan styra över. Att ta en period i taget (år, månad, vecka, kanske allra helst en dag) och försöka vara öppen för sin vilja och möjligheter som dyker upp tror jag är det bästa. Åtminstone när man kan göra det, jag är ensam och har inget att svara över. Det ordnar sig alltid .

Mimmi, ur brev 6

Med världen som klassrum

Sammanfattning

I elevernas berättelser kan man identifiera erbjudanden om möjligheter som är unika och som bidrar till erfarenheter och insikter som eleverna känner sig stolta över. Berättelserna fokuserar resandet och de nya kunskaperna snarare än möjligheten av att kunna studera på distans. Dessa elever skiljer sig från de andra i studien eftersom de ger sig av under en bestämd tidsperiod och därför på ett naturligt sätt hamnar på avstånd. De byter rum, men de är fortfarande tillsammans. Det är bara några lärare som inte längre finns med dem och som de därför måste kommunicera med via Internet. Utmaningen för de här eleverna består i att disciplinera sig att studera på båten, men framför allt på *resande* fot. Det händer så mycket runt omkring dem och de enda rutiner de hänger sig åt är det dagliga arbetet på båten. Allt annat är nytt. Eftersom tekniken inte alltid fungerat som den borde känner eleverna misstro till att kommunicera via mail och avståndet till lärarna i Öckerö blir allt längre. Dessa utmaningar eller utvecklingsuppgifter löser eleverna genom att omsätta ovanstående erbjudanden till en slags motivator. Dessutom finns alltid möjlighet för de här eleverna att söka hjälp hos handledare ombord eller klasskompisar. De kan diskutera och samtala om

problem och deras frustrationer handlar kanske i större utsträckning om att *inte* kunna vara ensam än att känna sig övergiven och isolerad.

12. 3 berättelser, 3 individer, 3 olika sätt

Genom att lyfta fram tre elever och återge deras berättelser i en mer sammanhängande form förtydligas de individuella skillnaderna relaterat till erfarenheter, erbjudanden och villkor. Det finns många olika sätt att läsa på distans, liksom det finns många olika sätt att studera och att positionera in sig i tiden. Valet av dessa tre kan hänvisas till att de både lyfter fram likheter och skillnader. De representerar två olika skolor med olika förutsättningar. Två av eleverna går alltså på samma skola och deras berättelser visar att olikheter inte ”bara” beror på skilda förutsättningar, utan kanske främst på personer, sammanhang, skäl till varför man studera på distans och så vidare.

Kajsa från Mobila gymnasiet

Det första porträttet föreställer Kajsa. Hon bor i Stockholm och går sista året på Mobila gymnasiet och har gått här alla sina tre gymnasieår. Jag har träffat Kajsa vid ett flertal tillfällen, både för intervjuer och under lektioner. Hon har också lånat min bandare under några veckor och spelat in sina egna berättelser. Kajsa är en glad, öppen, impulsiv och mycket självständig tjej. Hon sökte sig till Mobila gymnasiet för att hon vara ganska säker på att skolan kunde erbjuda en studief orm som passade henne. Det är hon fortfarande säker på och trots en del brister trivs hon mycket bra på Mobila gymnasiet. Kajsa vill planera och använda sina dagar såsom det passar henne och hon kritiserar traditionella undervisningsformer:

jag vill inte ha lärare som står och maler där framme
och så ska man kunna det på provet och det
jag tål det inte

man lär sig ingenting

Kajsa siktar nog inte på de högsta betygen i alla ämnen men hon är ambitiös och viljestark. Hon vill göra många olika saker och skolan får nog konkurrera om uppmärksamheten ibland. Å andra sidan är friheten att själv bestämma ett erbjudande som uppväger allt, och som motverkar eventuella motstånd i det självständiga arbetet.

Det är klart att det blir så att man skjuter upp det ganska länge
en del grejer som är de tråkigaste grejerna
som man verkligen inte vill göra

dom tar ju
man gör ju dom i sista sekunden
sen får man ju skit för det
och så lär man sig det efter ett tag
och sen sitta hemma går jättebra
för man kommer på att det inte finns så mycket roliga såpor på TV
mitt på dan och sådär
så det finns ingenting annat att göra än att sitta och plugga
så det tycker jag är jätteskönt
liksom att kunna det
till exempel i tvåan då hade jag väldigt mycket att göra
och till exempel då kunde jag välja att inte plugga en fredag
men sätta mig en hel söndag istället
och bara det är så jätteskönt

bara att få helt och hållet bestämma själv

och det som att jag valde att lära väldigt mycket i tvåan
för att få mindre nu i trean att göra
för det är specialarbete och studentskivor och sådär
så då kan man ha lite mindre i skolan
och det är inte så många som...
för det kan man ju inte göra på andra skolor

Kajsa är en av dem som antagit möjligheten att läsa fler kurser utöver mediaprogrammet. På tre år har hon hunnit med mediaprogrammets alla kurser, hela samhällsprogrammet, lite extra naturämnen som matte och fysik. Jag undrar om hon inte haft otroligt mycket att göra hela den här tiden, men hon skrattar bara och säger att:

I ettan var det helt okej
i tvåan blev det lite för mycket
så resultaten blev lite sämre än det kunde bli egentligen
men det känns inte så jättefarligt
det duger ändå och nu känner jag verkligen att jag kan satsa mer
för nu har jag bara fyra ämnen i veckan
och liksom kan fördjupa mig mer och lära mig mer

Kajsa vet vad hon vill och jag får känslan av att hon ofta också ser till att saker och ting blir som hon tänkt. Hon vill göra saker på sitt sätt och samtidigt vill hon kunna vara spontan. Hon säger att Mobila gymnasiet har lärt henne att tänka flexibelt eftersom skolan har ändrat riktning, ägare och pedagoger många gånger under hennes gymnasietid. Hon säger också att hon har lärt sig att planera och att kunna se ett steg längre fram, att planera långsiktigt. Samtidigt gör hon mycket i sista sekunden, hon skriver inga listor och hon följer inget schema. Här finns en motsägelse i hennes berättelse, alternativt handlar det om svårigheten att omsätta teori till praktik eller om att skjuta upp och förtränga det som är mindre roligt. Kajsa tar

dagen som den kommer och hon lever framför allt i nuet. Jag tolkar hennes berättelse och handlingar som att hon egentligen är mer flexibel än planerande och att detta räddar henne många gånger.

Kajsa verkar inte ha något problem att skilja olika tider från varandra (till skillnad från andra elever på Mobila gymnasiet). Hon börjar när hon vaknar och gör saker och ting i sin egen takt och låter det ta den tid det tar. När hon är ledig är hon ledig och hon ser till att ha lediga helger (säger hon själv). Å andra sidan blir jag lite förvirrad när hon säger att:

Jag och min kompis har bestämt att vi ska
en dag i veckan som båda är lediga
då går vi till biblioteket och pluggar
det har vi bestämt
nu i trean har vi blivit lite mer seriösa (skratt)

De veckodagar som hon inte har någon lektion benämns alltså som lediga. Kajsa använder begreppet ledig synonymt med fri eller självständig. De dagar hon är fri att strukturera sina dagar som hon vill är hon ledig, trots att hon pluggar. Hon skiljer sig från andra eftersom hon inte ser överlappningen mellan ledig tid och arbetstid som ett problem. Kanske för att hon inte tänker i termer av arbetstid/fritid. Hon är mer flexibel i tiden än så.

Kajsa är mycket social och har lätt för att prata. Hon verkar dock inte sakna den sociala gemenskap som naturligt uppstår i traditionella skolor och klasser. Hon tycker inte att hon får studero på skolan och väljer därför att studera hemma. När hon däremot är i skolan passar hon på att umgås mycket och hon beskriver också Mobila gymnasiet som en socialt avslappnad och ickehierarkisk skola. Relationen mellan handledare och elev är mer jämlik eftersom de inte sätter betyg. Eleverna behöver inte känna sig bedömda i alla situationer och som Kajsa säger ”man kan prata normalt”. Hon säger också att den avslappnade stämningen beror på att:

det är så väldigt blandat med folk
från alla möjliga ställen
/.../
och sen träffar vi ju mycket folk
eftersom vi har lektioner med olika människor hela tiden
/... /
vi träffar ju nästan alla hela tiden och går runt
och ja jag tror
och sen har vi ju ett gemensamt intresse
vi går ju här av någon anledning
och det är datorerna oftast
och det ja
och den blir det inte lika tävlingsinriktat heller

/.../

jag tror att man känner varandra djupare här på nåt
eftersom man verkligen kan vara sig själv och slappna av

Det betyder mycket för Kajsa att hon kan känna sig hemma och att hon kan säga vad hon tycker i olika situationer. Hon har inget behov av att någon annan kontrollerar och strukturerar hennes skoltid och när hon känner att hon behöver handledning tar hon själv kontakt med sin mentor.

Jag har väldigt lätt för mig
så jag tror att det går bra ändå

jag har alltid haft sådär löst bara

ja så dom vet om att jag tar ju kontakt med dom om det är nåt fel
jag ställer mig och skriker ganska mycket när jag blir arg
och jag blir väldigt ofta arg på Mobila gymnasiet

Det framgår senare att orsaken till att hon blir arg ofta är bristande information från skolans håll eller när tekniken inte fungerar. Hennes mail och lösenord har till exempel inte fungerat vilket givetvis innebär bristfällig information och svårigheter att ta del av den information som finns på Luvit (skolans gemensamma informationsbas). Detta verkar Kajsa dock ha överseende med, kanske för att hon säger ifrån och därmed ofta får hjälp. För Kajsa är det viktigast att få känna sig fri att själv bestämma över sin tillvaro, även om friheten ibland begränsas av tekniska missöden.

Jag tänkte avsluta porträttet av Kajsa med ett utdrag från hennes egen rapportering i min bandare. Utdraget visar upp en ganska motsägelsefull bild av friheten och den egna planeringen. Även om Kajsa själv hävdar att hon är bra på att planera så resulterar hennes bristande framförhållning ibland i panik då tillvaron som först tycktes så lugn och kontrollerad förbyts till ett kaotiskt tillstånd där uppgifter och prov hopar sig och tiden knappt tycks räcka till. Det är en mycket lång berättelse så jag har varit tvungen att klippa här och där i mina försök att lyfta fram essensen. Det som presenteras här är alltså bara några ”korta” utdrag ur en berättelse som löper över fjorton sidor i sin helhet.

i helgen ska jag försöka göra en essä
men vi får se hur det blir
det är ingen brådska med den
så det
har jag tid så sätter jag mig med den
har jag inte tid eller känner för att göra den så
struntar jag i det helt enkelt och gör det nån annan gång
ja det var nog det för nu

/.../

ehhm i mornn har jag inga lektioner i skolan
och först trodde jag inte att jag hade nånting att göra
med så kom jag på att jag har ju faktiskt fysiktenta på onsdag
vilket jag helt hade glömt bort
så jag antar att jag måste plugga till den i mornn
vilket jag inte alls är ser fram emot
för fysik hatar jag verkligen
och jag har ingen aning om varför jag valde det ämnet
eller jo det har jag ju men
ja ehmm så i mornn kommer jag nog att ägna hela dan till att plugga
fysik
tyvärrrr
det kommer väl
ja det är omtenta på onsdag
jag har redan fått IG en gång på det
i det ämnet så
ja det blir till och hårdplugga
eftersom jag inte pluggat alls sen
jag hade tentan sist
och till den hade jag inte pluggat så mycket
så jag tror inte det kommer att gå så bra
den här gången heller men
jag förlorar ingenting på att
försöka
så i mornn blir det alltså fysikplugg
/.../

jag skulle egentligen behöva en kalender
och skriva upp allt
vad jag ska göra
som [namn på mentor] sa
ehh men ja
det löser sig
jag får ta en sak i taget
nu är det svenskan som gäller
eftersom den skulle vara klar
klockan tolv idag
i natt nu då
så är den första prioritering
så den ska jag göra i mornn

i mornn har jag även utspringsmöte
och sen ska jag kolla på en film
med några kompisar som jag läser
jag har lektioner på fredagar
för det
vi ska sätta (?) till på fredag så jag måste
se den i mornn
men så blir det väldigt mycket svenska då (suck)
tyvärr
sen vet jag att jag har två uppgifter till att göra i svenska

och
jag har två uppgifter till i svenska c
plus en i svenska b
plus IG provning i fysik
och så den här
foto och så
ohhh jag får panik alltså
det är så mycket att göra nu
jag som inte trodde jag hade nånting att göra ens
så blev det såhär helt plötsligt
så nu
ja

Albin från Värmdö distans

Albin flyttade till Gran Canaria med sina föräldrar för fyra år sedan. Han läser mot Värmdö distans och är under brevväxlingen inne på sitt sista år. Första året pluggade han mot Torsås och Liber Hermods, men det fungerade tydligen inte så bra. Albin skriver bland annat att han inte fick någon kontakt med lärarna. Efter första året valde han därför att läsa mot Värmdö istället och fick då börja om från början. Albin sitter inte hemma och studerar utan åker till en skola i San Augustin varje dag. Där finns en handledare och andra elever som pluggar på distans, men ingen i samma klass som han. Alla elever i Albins klassrum sitter alltså framför varsin dator och läser olika kurser med olika lärare, som alla befinner sig i andra delar av världen än de själva. Att han sitter och studerar på en skola är hans eget val och det grundar sig i hans längtan efter och behov av att träffa andra människor. Han beskriver sig själv och sitt vardagliga liv såhär:

Jag skulle vilja se mig själv som en glad grabb som har svårt att bli sur på folk. Jag är ganska lat och bekväm. Har mycket svårt att göra saker som jag inte tycker om. När jag inte pluggar brukar jag sitta framför datorn. Mina vänner bor en bit ifrån mig så vi träffas oftast på helgerna. Ca 2-3 gånger i veckan går jag till gymmet. Under fredag och lördag brukar jag och mina vänner oftast hitta på något. Gå ut och fast eller bara dra ut och käka och prata. Jag har inga direkta favoritämnen i skolan men de som är minst tråkiga är väl SO ämnena. Mina föräldrar valde att starta en massageskola här nere för 4 år sedan. På den tiden hade man inte så mycket att säga till om så jag var mer eller mindre tvungen att flytta med dem.

Detta var ur Albins första brev till mig. Längre fram i brevväxlingen framgår att han inte trivs särskilt bra med sin tillvaro. Han längtar hem till Sverige och sina svenska kompisar och skriver också att han tänker flytta tillbaka så fort han gått ut gymnasiet. Hans kompisar på Gran Canaria bor långt bort och i skolan känner han ingen gemenskap. Albin är mycket ensam. Han är i skolan mellan nio och sexton men följer annars inte något temporalt eller

ämnesbaserat schema. Han skriver att han helt enkelt jobbar med det han ligger mest efter i. Albin har valt att studera i en skola för att han vill vara bland andra människor, men han skriver också att han behöver en handledare som stöttar och som tjarar. Han återkommer i breven flera gånger till andra ungdomar som pluggar på distans och hur han inte kan förstå hur de klarar av att disciplinera sig själva att studera på egen hand:

Det verkar som om det största problemet med att läsa på distans är att få något gjort. Ingen som jag känner pluggar mer än en timma om dagen om de pluggar alls. Jag har en liten annorlunda situation än andra elever eftersom jag går i en skola. Vi har ju därför en handlare som tjarar och pushar på oss. Jag skulle nog aldrig klara av att jobba bara hemma. Tänk va sugen man skulle vara att t.ex sätta sig framför datorn och skita i plagget.

Albin framstår inte som så studiemotiverad och han har svårt att studera helt på egen hand. Han behöver temporala ramar, ett specifikt studierum, andra elever omkring sig, och en kontrollerande och strukturerande vuxen. Som tur är finns den möjligheten delvis på Gran Canaria. Samtidigt som han själv väljer denna inrutade tillvaro beskriver han sin tillvaro som ”extremt enformig” och tråkig. Alla dagar ser likadana ut. Jag tolkar dock hans berättelse som ett uttryck för ensamhet snarare än motsägelsefull. Albin vet att han inte skulle klara av att studera på egen hand, alltså väljer han det kontrollerade alternativet. Tyvärr innefattar inte detta en klassgemenskap och ett konstruktivt umgänge med andra. Hans dagar är enformiga och tråkiga för att han vantrivs i sammanhanget och inte känner sig socialt stimulerad.

Vi är en mycket liten grupp i skolan, vi ser varandra hela tiden och går varandra på nerverna ibland. Rent ut sagt, de sociala relationerna är helt värdelösa. De gånger man kan träffa de få kompisar man har är på helgerna. På fritiden har man inte tid eftersom skolan tar upp all tid och eftersom vi bor en bra bit ifrån varandra. På denna lilla ö finns inte mycket att göra. Alla dagar ser precis likadana ut. Helgerna likaså, vi drar ut och festar, kanske hyr någon film. Efter fyra år av festande på samma ställen med samma personer tröttnar man. Det är därför jag längtar till Sverige. De andra eleverna på Värmdö vet man inte för mycket om. Vi på Värmdö har absolut ingen nära relation, varken med varandra eller med lärarna.

Skolan tar all tid, skriver Albin, på ett sätt som får en att förstå att det inte borde vara så. Han vill fylla sin tid med andra göranden (också), men eftersom han bor där han bor har han svårt att hitta och utföra dessa göranden. I motsats till andra Värmdöelever skriver Albin också att studier på distans tar längre tid jämfört med traditionella studier. Man måste skriva så mycket och kan inte diskutera sig fram till saker med andra. Albin vill lära

tillsammans med och av andra, därför vantrivs han med att läsa på distans och därför vantrivs han med skolan. Jag avrundar detta porträtt med ett sista brevutdrag från Albin. Här skriver han bland annat att de självständiga studierna gett honom självinsikt och mognad, samtidigt känner han sig mer stressad och ur fas när han måste strukturera sina studier själv. Han känner sig aldrig ledig eftersom det hela tiden finns mer att göra och för att skolan inte lämnar utrymme för lediga dagar:

Visst har man mognat som person. Däremot har man verkligen fått veta vad självdisciplin är. Klarar man inte att själv sätta sig ner och plugga i en timma, utan att man egentligen måste eller utan att någon tjarar på en kommer man få stora problem att hinna med alla kurser. Plugga ensam är MYCKET svårt. För det första så känner man sig inte som om man går i en skola när man är hemma, alltså har man inte samma tankesätt, alltså det "Jag är i skolan, här måste jag vara så varför inte plugga". Sitter man hemma så är det SÅ mycket roligare att kanske kolla lite på TV, sätta sig framför datorn eller gå iväg och ta sig en macka. Som jag har skrivit tidigare så pluggar jag ju på en liten skola och det är extremt bra för mig. Jag förstår inte hur man kan sitta hemma och plugga själv. Så som jag har förstått det är distansundervisningen ganska lik det sätt som man pluggar på universitetet, alltså ganska individuellt pluggande med mycket självdisciplin. Jag tror att man får mycket erfarenhet inom området "lära känna sig själv och vad man klarar av." Man behöver plugga mycket mer än på en vanlig skola, i ett vanligt gymnasium räcker det ofta att vara med på lektionerna så har man ett G, men det enda sättet som lärarna i Stockholm ser vad vi gör är genom våra insändningsuppgifter, alltså blir det massor med skrivande.

Detta är ju också positivt, man lär sig verkligen skriva och uttrycka sig skriftligt. En annan nackdel är att man aldrig är ledig, det finns alltid något att göra. Påsklov, sportlov etc. är vi inte lediga på, eller vi är lediga men enligt våra planeringar ska vi lämna in uppgifter de veckorna. Alltså ... gör vi inget under den veckan hamnar i vi en vecka efter. Det jag saknar i en vanlig skola är att man vet alltid vad man ska göra. T.ex. på måndag läs 10 sid. i x boken. På Onsdag räkna uppgifterna 1-10. När man gjort det vet man att man är klar med allt man har att göra! Här har man aldrig den känslan. Man är aldrig ledig, utom på sommar och jullov. På vardagarna är det helt annorlunda. I Sverige vet man, som sagt, vad man har att göra, har man gjort det så är det ju fritt fram att t.ex. sätta sig på ett café med några kompisar, snacka och ta det lugnt. Här går det inte eftersom det är alltid något man måste göra. Gör man inte något under en hel dag känner man stressen och pressen.

Oftast, i slutet så hamnar man i en sorts depression, detta gäller inte bara mig utan även andra. Man har SÅ mycket att göra. Det tär väldigt mycket på psyket. Det finns bara ett sätt att slippa allt detta och det är ju att ligga i fas i planeringarna. Men det är i stort sätt omöjligt, jag tror inte att det är någon som gjort det någon gång. Varför kan man undra.

Förmodligen är det att vi har FÖR mycket att göra, det har de t.o.m. erkänt på Värmdö.

Vera från Värmdö distans

Vera bor med sin familj i ett hus på landet i Skåne. Hon går sista året på Värmdö distans och tycker att hon aldrig pluggat på ett bättre sätt. Att studera på distans är precis rätt för henne. Vera tycker om att studera men har aldrig trivts i den traditionella skolan. Hon förklarar det själv med att hon inte vill vara bland en massa människor utan trivs bäst om hon får sitta hemma i lugn och ro och själv bestämma över sin tid. ”Det är bara själva ’gå till skolan’ som har varit mitt problem.” Vera beskriver sig själv som en snäll, ganska pedantisk och ordningsam person.

Jag blir ganska lätt orolig och nervös men kan samtidigt, i vissa situationer vara lugn som en filbunke. Jag har ett hemskt temperament ibland, om någon retar upp mig är det inte roligt, men som tur är så går det över lika snabbt som det kommer ☺.

När jag inte pluggar så läser jag gärna, måste alltid ha en bok i närheten så jag har något att göra. Annars så är det datorn som gäller, jag gillar att surfa på nätet, spela dataspel och ibland fixar jag lite med min hemsida. Jag tycker också om musik så det lyssnar jag på varje dag, eller så sitter jag bara i soffan och slappar framför TV:n eller en film och är med min pojkvän.

Vera sitter alltid hemma och studerar, ofta i soffan i ett TV-rum. Hon har också ofta TV på när hon studerar eftersom den fungerar som ett slag sällskap, ”jag vill inte ha det alldeles tyst omkring mig”. När inte TV:n är på spelar hon musik.; ”rena discot hos mig ibland”. Hon skriver att hon helst inte sitter framför datorn (eftersom det inte är så bekvämt) utan skriver ner uppgifterna på ett vanligt papper först, för att sedan skriva in dem i datorn. Vera pluggar inte efter ett schema men det blir ändå så att hon tar ämnena i en viss ordning ”jag tar t.ex. nästan alltid spanskan på måndagar, matten på tisdagar och så vidare.” En vanlig dag i Veras liv brukar se ut såhär:

Jag går upp vid 8-tiden, äter lite och kollar på TV. Sen går jag till datorn för att kolla mail och läsa nyheter, och efter det är det dags för duschen. Jag brukar bli klar vid 10-tiden med allt och då sätter jag igång med pluggandet. Det gör jag sen till ungefär klockan 14 då jag tar en paus och äter middag. Sedan så fortsätter jag med det jag höll på med, och slutar sen vid kanske 16-17. Det kan ju se lite olika ut beroende på hur mycket jag har att göra just den veckan.

Hon börjar och slutar vid ungefär samma tider varje dag, men dagarna varierar när det gäller innehåll och antal raster. Vera vill gärna slutföra saker och ting och har svårare att motivera sig när hon vet att arbetet med en specifik uppgift kommer att sträcka sig över flera dagar. Ofta arbetar hon

med dom uppgifterna i slutet av veckan: ”det känns liksom inte så bråttom med de uppgifterna så därför lägger jag upp det så”.

Vera tycker att distanstudierna innefattar många erbjudanden relaterat till tid. Till exempel kan man jobba undan i vissa ämnen om man vill. Eftersom hela kurserna läggs ut i mappar under första veckan så kan man ladda ner dem och sedan planera sin tid och sina studier så att man jobbar klart vissa kurser snabbare än andra. En effektivitetstanke men också en möjlighet att frigöra tid till andra göranden. Vera använder också helgerna till att studera om det blir stressigt med vissa uppgifter, men hon ser inte det som något negativt, snarare som ytterligare ett tecken på temporal frihet och flexibilitet. Kanske behöver hon plugga någon helgdag då och då. Å andra sidan har hon kontroll över alla kursplaneringar och hon vet vad som kommer härnäst, vilket innebär att hon kan planera sin tid och kanske istället vara ledig en veckodag, när *hon* har lust och när det passar *henne*.

Jag använder mina dagar på ett annat sätt nu än när jag gick i vanlig skola. För då var man fast i dom tiderna skolan var på, och kunde inte göra något mer än att vara i skolan då. Nu kan jag om jag vill åka iväg när som helst på dagen, och sedan bara fortsätta plugga när jag kommer hem. Plus att jag kan ägna längre tid åt varje ämne, istället för som bara 40 minuter då man knappt hann något alls.

Liksom många andra elever på Värmdö distans blir hon ibland irriterad över fördröjningen mellan fråga och svar. När lärarna inte svarar inom en viss tid blir ju hennes planering också lidande eftersom hon inte kommer vidare med det hon håller på med. Hennes kontroll ruckas.

Att lärarna inte svara på mail på länge brukar dom förklara med att de inte haft tid, eller ibland at dom missat att se mailet i sin inkorg. Egentligen gäller det att man ska få svar på 24 timmar på vardagarna, men det hålls nästan aldrig, och att det tar ett par dagar kan man väl stå ut med. Men när det drar iväg med flera veckor blir man rätt irriterad. För om det är ett problem man behöver hjälp med för att gå vidare i planeringen, så fastnar man ju där man är om man inte får hjälp. /.../ Sedan kan man ju missförstå om den inte är riktigt tydlig, och då kanske man gör fel eftersom man inte kan fråga direkt. Vissa saker kan man heller inte lära sig genom att bara läsa i en bok, utan man behöver någon som förklarar det år en , som en lärare gör på vanliga lektioner.

I slutet av ovanstående utdrag skymtar också en annan brist, nämligen bristen på förklarande lektioner och lärare i det fysiska rummet. Vissa ämnen är svåra att läsa in eller att lära på egen hand. Samtidigt är det egna lärandet ett ideal för Vera. Hon beskriver sig själv som en ensamvarg. Hon störs av folksamlingar och har svårt att koncentrera sig i ett klassrum med andra

elever. Därför saknar hon heller inte kontakten med andra elever och verkar heller inte tycka att distansen mellan lärare och elev påverkar hennes skolmiljö. Hon vill att läraren ska finnas tillgänglig och svara på hennes frågor men hon önskar ingen nära, personlig relation till dem. Veras sociala positioner finns utanför skolan och det är så hon vill ha det. Hon vill studera men hon vill inte ingå i den oftast obligatoriska gemenskap som finns i traditionella skolor. Värmdö distans erbjuder henne en möjlighet skilja på sociala miljöer och skolmiljön, vilket passar henne bra.

Relationen med lärarna är väl inte riktigt personlig som i en vanlig skola, där man kommer ”närmare” läraren, det är ju lite synd. Men det är svårt att lära känna personer genom korta mail som mest handlar om skolarbetet. När man ska ha en ny lärare så skickar den oftast en presentation om sig själv, med fakta om sig, men det är nästan det enda sätt man lär känna läraren på. I alla fall tycker jag det känns lite dumt att i mailen fråga och prata om helt andra saker än skolan också.

Del 3: tilldelande analys

13. Slutanalys

En annan plats

En annan rytm

Ett annat sätt

Lisa Andrén (poesi i tunnelbanan)

Den här ”sammansmältande” analysen kommer att relatera mer eller mindre till alla delanalyser och försöka se det som är gemensamt och det som är unikt för de olika skolorna. En central uppgift är att besvara studiens huvudfråga: hur upplever gymnasieelever sina studier på distans? eller hur ser fenomenet ut från elevernas perspektiv? Återigen vill jag betona skillnader mellan skolorna och olika sätt att bedriva distansutbildning. I studien samsas berättelser från elever som läser hela sin utbildning på distans från lärare, elever och till och med sitt hemland, till elever som läser en kurs med hjälp av videokonferensteknik inom en annars högst traditionell gymnasieutbildning. Det innebär å sin sida att elevernas erfarenheter är olika, eller kanske man kan uttrycka det som att deras berättelser fokuserar olika aspekter av fenomenet. Det gör ju inte studien mindre intressant, bara mer komplex och svårmanövrerad. Kan de olika delstudierna och de olika berättelserna bidra till en sammanhållande bild av hur det är att studera på

distans? Jag tror att det finns gemensamma hållpunkter att måla upp denna bild kring, men det kommer alltid att finnas avvikande bilder och avvikande erfarenheter, eftersom det i den här studien handlar om personliga upplevelser och känslor, snarare än beskrivningar av det faktiska begreppet distansutbildning.

Till skillnad från de datanära delanalyserna vidgas diskussionen genom att relatera till teori, men framför allt genom att titta på alla analyserna samtidigt och därigenom försöka få syn på nya samband och förklaringar, som inte varit synliga tidigare. Genom att fokusera på fenomen som skola, tid, rum och studier på distans och hur eleverna berättar om och hanterar dessa närmar studien sig centrala villkor i deras tillvaro. Även här används de analytiska begreppen. Första delen av det här kapitlet ägnas erbjudanden, utmaningar och positioneringar relaterat till tid och rum i den traditionella respektive nya undervisningsformen. Därefter ges en bild av fenomenet, såsom eleverna beskriver det.

”Skolan” som fenomen?

Så ni behöver alltså tid på er om morgnarna, men säg mig, behöver tiden er? frågade klassföreståndaren som leende med armarna myndigt korslagda över bröstet och ögonen som små streck stod utanför skolporten redo att dela ut de röda sen ankomst-lapparna.

Tiden och vi var egentligen aldrig i fas.

Inte nu, du får vänta till rasten och hålla benen i styr, hur bra du än springer, fick jag ofta höra när jag behövde få röra på fötterna och skaka dem lite under lektionen för att jag kände mig rädd och orolig och det stack i dem och de hade somnat.

Ånej, inte i år, inte nu, det rör bara till det för er, det där tas upp först i läroböckerna för nästa läsår och då blir det på vårterminen, hette det när diverse följdfrågor ville fram.

(Anja Snellman 1995 s51)

När eleverna berättar om hur det är att studera på distans jämför de ofta sina erfarenheter idag med ett mer traditionellt sätt att studera. Den ”vanliga” eller ”traditionella” skolan blir ofta utsatt för kritik av de elever som trivs med att studera på distans, medan samma skola av andra elever kan beskrivas som ett ideal man längtar tillbaka till. Jag har här samlat elevernas olika uttalanden om skolan och försöker ge en mer sammanhållande bild av vad skolan egentligen står för, ur deras perspektiv. ”Skolan” är framför allt något som man ”går till”, det är ett fast och offentligt rum. I detta rum

befinner man sig mellan förutbestämda tider, tillsammans med andra jämnåriga och lärare som undervisar. I skolans tidsrum lär man genom att *lyssna*, snarare än genom att läsa. Man *sitter* tillsammans med andra och det finns möjlighet till samarbete och *diskussion* med klasskompisar och lärare. Dialogen är *direkt* och personlig och problem behöver inte alltid förklaras utan kan *visas*. I klassrummet ingår man i en *gemenskap* och alla studerar i samma takt med samma uppgifter. I skolan finns också en skolkultur och specifika *värderingar* som man måste förhålla sig till. Man kan inte alltid vara sig själv utan måste anpassa sig till den kultur som råder och positionera in sig på ett sätt som ”passar”. För vissa innebär den specifika skolans värderingar ett problem och en risk att känna sig utanför, för andra innebär det en trygghet att veta hur man ska förhålla sig och vara.

Tiden är *synkron* och alla följer samma temporala schema. Ett schema som stycker upp det dagliga arbetet i lika långa lektioner oberoende av ämne. Lektionerna avlöses av raster som även de är inprickade i tiden. Någon uttrycker det som att man ”kastas” mellan olika ämnen och att man aldrig riktigt hinner sätta sig in i ett ämne förrän det är dags att sluta, för att gå till nästa lektion. Skolans tidsrum är fast men blandningen av olika ämnen upplevs som *rörig*. Dessutom används inte tiden på ett effektivt sätt eftersom alla måste följa samma schema oberoende av om man redan kan matematiken eller redan har läst kapitlet i ”samhällskunskapsboken”. Någon menar att det inrutade tidsrummet visserligen samlar alla och bidrar till gemenskapen, men att det inte inbjuder till reflektion över vad man egentligen gör, hur man använder sin tid eller planerar sitt liv. I det fasta tidsrummet kan läraren *övervaka* och kontrollera vad man gör och ibland innebär det ökad *kontroll* även för eleven. Allt har sin tilldelade tid och allt har sin tilldelade plats.

Elevernas bild av skolan är ett collage av personliga erfarenheter, samtidigt är den enhetlig. Det går att utforma en sammanhållande beskrivning av vad skolan står för med hjälp av deras berättelser. Begrepp som *gemenskap* och *värderingar* är bundna till konstellationer och diskurser i klassrummet. Relationen med klasskompisar och lärare är en central dimension av fenomenet skola. Trots att gemenskapen kan upplevas som inneslutande och trygg alternativt uteslutande och störande är det samma sorts gemenskap eleverna berättar om. Typiskt för klassrummets gemenskap är att den är slumpmässigt utformad, med undantag för elevernas gemensamma val av program, och att alla är lika gamla. De har inte valt varandra men de kommer att träffas varje dag under tre års tid. De kommer att sitta bredvid varandra, de kommer att följa samma tidsplan, och de kommer alla att tillsammans medverka till utformandet och reproduktionen av vissa värderingar och en

specifik skolkultur. För många är denna gemenskap en grundläggande orsak till att man går till skolan varje dag, för andra betyder den mycket, men inte allt, och för ett fåtal innebär den hinder och utmaningar som man får svårt att handskas med.

Begrepp som *diskussion* och *direkt dialog* kan också kopplas till denna gemenskap, men också till klassrumsundervisningens former. I klassrummet finns möjlighet att fråga och diskutera med lärare och klasskamrater och att lära sig av och genom varandra. Här finns möjlighet att prata; att pröva sina kunskaper, att formulera sina tankar och att få direkt respons på dessa. I klassrummet finns en direktkontakt som inte är självklar i andra offentliga miljöer, men som också kan upplevas som påträngande och hämmande. Verb som *lyssna*, *sitta*, *övervaka* och *kontrollera* är bundna till klassrummet och hur man beter sig i detta rum. Klassrummet är en plats där man sitter still och lyssnar på lärarens lektioner. Man förflyttar sig bara när det är dags att bevista nästa lektion, och då går man till ett annat klassrum av samma karaktär. Eleverna uttrycker ofta sina göranden i klassrummet som ett sätt att "sitta av tid"... Det är en passiv bild av skolan, men också ett sätt att uttrycka en syn på tid som inte överensstämmer med elevernas. Att sitta av tid är liktydigt med att slösa bort tid. Även indelningen av ämnen i tidsbundna enheter är slöseri med tid menar många elever. Istället för att fokusera på en sak i taget resulterar den färdigstyckade tiden i ett splittrat studerande.

Dessa frustrationer angående skolans tidsanvändning överensstämmer med den studie som jag gjorde inför arbetet med en påbyggnadsuppsats (Holmberg 1998). Intervjuer med högstadiel elever uppvisade liknande krockar mellan egna tidspreferenser och skolans. Bland annat betonade ungdomarna i den här studien nuets betydelse framför långsiktiga planeringar och en inrutad framtid. De uttryckte också en vilja att få studera ett ämne i taget samt att få arbeta i en egen rytm, och inte enligt ett fast schema som styckade tiden enligt andra intressen än deras. Westlund (1996) skriver i sin avhandling om skolbarns upplevelse av tid, att skolans temporala ramar bland annat delar upp arbetet i tid snarare än uppgifter och att elever tvingas påbörja och avsluta olika arbeten, inte för att de själva är färdiga utan för att skolschemat indikerar det. Hon skiljer också mellan kollektiv/kroppslig tid och mental tid och hävdar att schemat bara kan styra den kroppsliga tiden, medan den mentala inte går att pricka in i något förutbestämt schema. Elever kan till exempel ta mentala raster mitt under lektionstid och istället sysselsätta sig med andra saker. Eleverna skapar luckor i den kollektiva och administrativa tiden, speciellt under så kallad dötid eller väntetid, och skolans tid innebär mycket väntan enligt eleverna.

Studien visar dock att de nödvändigtvis *inte* väntar, utan alltså skapar mentala luckor för andra göranden.

Ett nytt och svårkontrollerat tidsrum

Att studera på distans innebär för många ett större självbestämmande över den dagliga tiden och hur den bör användas. Det inger en känsla av frihet som tar sig uttryck på många olika sätt. Antingen upplever man frihet *till* självbestämmande och ett eget rum, eller så blir den övervägande känslan negativ och man upplever frihet *från* en kollektiv gemenskap och övervakning. Ofta är känslan positiv *eller* negativ men samma person kan också erfara både positiv och negativ frihet. Däremot är det inte självklart så att elever som känner tilltro till friheten klarar av sina studier bättre än elever som känner sig mindre bekväma i sin nya situation. Det beror på hur man använder friheten. Utgår man från de egna studierna och lägger upp dessa på ett personligt och temporalt passande sätt eller tolkar man friheten i tid som en utvidgad tid och fyller den med andra göranden än skolarbete.

De elever som studerar större delen av sin tid på distans berättar om ett konstant tidsflöde som kan vara mycket svårt att ta kontroll över. Framför allt är det svårt att stycka tiden på ett självständigt sätt när omgivningen samtidigt ställer krav på prestation, höga betyg, effektivitet och tempo. I ett samhälle med dessa ideal kan det vara svårt att lämna luckor för egen kontemplation, vila eller ”bara vara”. Eleverna hittar eller *skapar* luckor men känslan av att man egentligen borde plugga finns där i bakhuvudet. ”Skolan är alltid där”, som en elev på Mobila gymnasiet säger. Denna ostyckade tid upplevs som en enda utsträckt skoltid, trots att man kanske befinner sig mil från närmsta skolhus.

När man förväntas strukturera sina egna studier utan temporala riktlinjer och kanske misslyckas med att hitta en egen rytm som passar både den egna personen och omgivningen, väljer många att *reproducera en traditionell tidsordning* som de känner till och kan, nämligen skolans. Det betyder inte att de följer ett schema indelat i fyrtiominuters lektioner och tiominuters raster men att deras yttre ramar anpassas efter skolans och det omgivande samhället. Ett undantag är Mobila gymnasiet, vars elever tenderar att studera mycket under kvällar och helger. En av skillnaderna mellan Mobila gymnasiet och till exempel Torsås och Värmdö distans är att Mobila gymnasiets elever faktiskt vistas på ett lärcenter regelbundet och har då möjlighet att träffa och umgås med både klasskompisar och lärare. Elever som läser heltid på distans kan bara träffa andra efter så kallad normal arbetstid och anpassar sig kanske därför till andras tid i en annan

utsträckning. Det kan upplevas som en social nödvändighet att synkronisera sin egen tidsrytm med samhällets.

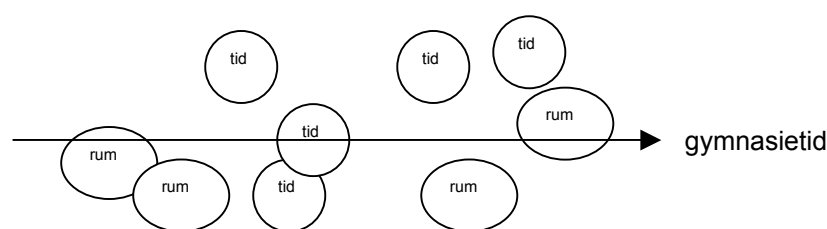
Innanför dessa yttre temporala ramar är eleverna dock mer flexibla. De flesta följer ett veckoschema som inte är så detaljerat men som ändå indikerar vad man borde få gjort inom de närmsta dagarna. De flesta elever väljer att studera ett ämne i taget. *Var sak har sin tid*. Dels för att fokusera bättre och längre, men kanske också för att kunna stryka från listan och känna att man har presterat. Framförallt gäller det elever som läser heltid på distans eftersom deras kontakt med skola och lärare ofta sker i samband med inlämning av uppgifter och tentor. Berättelser från Mobila gymnasiet visar att eleverna där är mer flexibla och arbetar med flera olika ämnen samtidigt, medan elever från Torsås och Värmdö distans i större utsträckning studerar ett eller ett par ämnen per dag. Hur man väljer att göra kan också bero på skolans planering och uppgifters karaktär. Små uppgifter kräver snabbare svar och kortare arbetstid, medan större uppgifter får större utsträckning i tid.

De flesta berättelser avslöjar ett effektivitetstänkande och en strävan efter att hela tiden använda tiden så produktivt som möjligt. *Tiden måste vara tät*, i motsats till den traditionella skolans ”dötid”, det vill säga tid som inte självklart ger någon direkt personlig utdelning. De flesta planerar sina studier utifrån tidsramar snarare än erhållen kunskap, egen utveckling eller annat. Det kanske inte är så konstigt med tanke på att deras studier har en förutbestämd utsträckning i tid och den distanserade skolans enda möjlighet att kontrollera elever är att be dem visa upp sina kunskaper med jämna mellanrum och, för att kunna administrera utbildningen, inom fasta deadlines. Elevernas sätt att beskriva sin tillvaro i temporala termer är egentligen inget typiskt för elever på distans, utan snarare ett generellt fenomen i vårt samhälle. Samtida kulturella föreställningar om *tid* är övergripande och har stort inflytande i vårt vardagliga liv och hur vi använder det. Det moderna västerländska samhället har ett specifikt sätt att värdera tid som kan liknas vid hur det värderar kapital och ekonomiska mål. Uttrycket ”tid är pengar” formar våra dagliga aktiviteter liksom våra föreställningar om tidens betydelse. Vi talar om tid som något vi kan antingen spara, slösa bort eller till och med betala för. Allt arbete vi utför betalas per timme och månad, snarare än per avslutat dagsverke eller färdig produkt. Vi *kalkylerar* vår vardag så att vi kan spara in så mycket tid som möjligt genom att lägga upp dagen på ett visst sätt, förflytta oss så snabbt som möjligt och ta så lite pauser som möjligt. (Lakoff & Johnson 1980; Burr 1995). Kan man egentligen tala om frihet och självständighet i ovanstående tidskultur? Kanske man inte kan tala om frihet *från* tid, men däremot frihet i

tid eller flexibilitet i tid, vilket många av eleverna anammar – dock inte utan problem.

Att ändra inställning till tid är inte så lätt. Allt eleverna gör har ett slutmål på ”tidslinjen” och deras motivation grundar sig i att göra klart, att uppnå mål, att få betyg och att bli färdiga. Samtidigt har eleverna i studien ”utlovats” möjligheter att studera på ett sätt som inte binder dem i tid och rum. Självklart uppstår krockar mellan olika temporala ideal, och dessa syns också i elevernas berättelser. De identifierar friheten i tid som ett positivt erbjudande men när de försöker omsätta den i praktiken krockar de med traditionella och sega strukturer som inte godtar (tids)positioneringar utanför den gängse tidslinjen. Dessutom är vårt sätt att tala och använda språket temporalt präglad, vilket innebär att vårt sätt att prata med varandra bygger på en gemensam temporal förståelse. Vi måste hitta andra ord och meningssammanhang för att kunna positionera in oss utanför den tid som är. Att lämna ett språk är samtidigt att lämna ett sätt att tänka, en kultur, ett sätt att vara med sig själv och med andra. Även om man skulle hitta andra vägar och andra ord blir det meningslöst om ingen annan kan följa med eller ens förstå vad man säger. Förändringar i kulturer och diskurser sker långsamt och de måste ske i samarbete mellan individer. Å andra sidan börjar förändringsarbetet ofta i sprickor och motsättningar som de eleverna i studien upplever. Deras handlingar i det ostyckade tidsrummet utgör centrala berättelsepoängar som både tydliggör deras bild av fenomenet *och* de utmaningar och erbjudanden studier på distans innebär.

Att studera på distans?

Figur 4: tid och rum på distans

Distansutbildning karaktäriseras av ett avstånd mellan lärare och elev. Frågan är vad det innebär att *vara på avstånd*. Att vara den som har till uppgift att ta till sig utbildningen, att studera och lära, självständigt, och på avstånd. Vad upplever eleverna att de är på avstånd *från* och hur beskriver de detta avstånd? Jag har valt att dela in elevernas berättelser av hur det är att studera på distans i tre olika aspekter: det egna rummet, temporal fördröjning

och ensamhet. Alla dessa dimensioner överlappar och inverkar på varandra i olika utsträckning beroende på vem i de olika studierna man pratar med.

Ett eget rum

Det traditionella sättet att studera på gymnasiet är i skolan tillsammans med andra. När man studerar på distans ingår man inte längre i det här sammanhanget, utan befinner sig i ett eget rum. I det här egna rummet får man möjlighet att utveckla ett eget sätt att vara och studera, oberoende av andra. Det egna rummet ska inte förstås bokstavigt, utan innebär att eleven nu inte är en del av det traditionella klassrummet. Snarare finns han eller hon i andra rum mellan och i vilka eleven kan vara spatialt flexibel. Elevens rum förbinds i bästa fall med skolans via det virtuella rummet. Det virtuella rummet är en potentiell mötesplats och här får eleven bekräftelse, hjälp och vägledning. I det egna rummet organiseras studierna, men här sker också andra saker som inte ges utrymme i det traditionella klassrummet. Det egna rummet kan fungera som en tillflyktsort från en skolgemenskap man inte trivs i eller från en tidsbundenhet som verkar hämmande. Det egna rummet kan vara ett erbjudande om att studera och utvecklas på ett sätt som inte är möjligt i klassrummet. Flexibiliteten i det egna tidsrummet innebär att man kan studera var och hur man vill, i en soffa, vid ett bord eller utomhus och man kan förflytta sig mellan olika spatiala möjligheter på tider som passar en själv. Nästan alla som studerar på distans från klassrummet väljer att studera hemma. En av orsakerna kan vara att man är beroende av en dator och det finns ofta hemma, liksom skolböcker och annat material som man behöver. De som valt att studera på distans för att de inte trivs i klassrummet njuter också ofta av att kunna studera i det privata rummet, på avstånd från det offentliga.

Det egna rummet kan också innebära en utmaning, speciellt om man inte själv valt att studera på distans av andra än praktiska skäl. Då kan det egna rummet upplevas omotiverande och instängt. Man ser inte möjligheterna med att kunna förflytta sig utan vill hellre vara en del av klassrummets fasta struktur och gemenskap. Om klassrummet och skolan är ett offentligt rum så präglas det egna rummet av en privat sfär. I det virtuella rummet kan man vara både och, vilket innebär att möjligheter till att överbrygga den eventuella instängdheten finns här. Ett villkor för att man som elev inte ska känna sig alienerad eller övergiven är att det finns möjlighet att mötas i det virtuella rummet. Det ställer stora krav på läraren, som i det här fallet inte är den alienerade, att kunna iscensätta möten som stimulerar och bekräftar. Läraren måste bli den som omsluter men samtidigt inte inkräktar på det privata rummets flexibla sfär.

I en annan tid

Att studera på distans innebär att man studerar i ett annat tidsrum och enligt andra tider än den skola man studerar mot. Man har sin egen tid och därmed ansvaret att organisera den på bästa sätt. Samtidigt är man som elev beroende av den aktuella skolans och lärarnas tider eftersom man behöver hjälp och vägledning då och då. Alla elever i studien berättar med frustration om den temporala fördröjning som uppstår när lärare och elev befinner sig i olika tidsrum. Lärare har ofta andra uppgifter på skolan än att bevaka och besvara mail vilket innebär att mail kan bli liggandes och att elever på distans får vänta. Ibland innebär det att eleven inte kommer vidare, inte förstår och kanske till och med ger upp. Ansträngningen det innebär att skriva ned sitt problem i ett mail följt av frustrationen över att behöva vänta leder till att många elever låter bli att fråga. Vilket givetvis resulterar i förståelse luckor, men också och framförallt, en känsla av att vara distanserad och övergiven. I vissa ämnen, som matematik och andra naturvetenskapliga ämnen kan det vara svårt att fråga utan att samtidigt *visa*, och ibland kanske man inte ens vet var eller hur det gick snett.

Med tanke på att de flesta elever också väljer att studera ett ämne i taget, och gärna vill slutföra en veckouppgift innan de går över till nästa ämne, kan en ovanstående fördröjning innebära en fördröjning av hela ens veckoplanering och ilska över att inte kunna slutföra. Varför många väljer att fokusera på en sak i taget kan vara ett resultat av långsiktiga planeringar och behov av att fokusera på en sak i taget, men det handlar också om att kunna stryka från listan, skicka iväg till läraren för att få bekräftelse på dagens arbete. En central utmaning för elever på distans är alltså att behöva vänta på hjälp och bekräftelse och att i många fall lösa problem som uppstår på egen hand, utan vare sig klasskamrater eller lärare tillhands.

Eleverna får kursplaner och översiktliga veckoplaneringar som de utgår ifrån i sin dagliga planering. Det innebär ett mer långsiktigt tänkande än många är vana vid. Några upplever att översikten ger dem kontroll eftersom de vet vad som ska hända långt fram i tiden. Andra tappar kontrollen eftersom de har svårt att tänka längre än till nästa dags arbete. Det finns i berättelserna önskemål om både längre planeringar *och* små uppgifter med korta intervaller. Det innebär kontroll både på längre och kortare sikt och underlättar den egna organiseringen av tid.

På avstånd

Känslan av att vara distanserad präglar många berättelser. Vissa är distanserade från både lärare och klasskamrater, andra bara från lärare. Studien visar att tekniken inte lyckas överbrygga den sociala och mentala

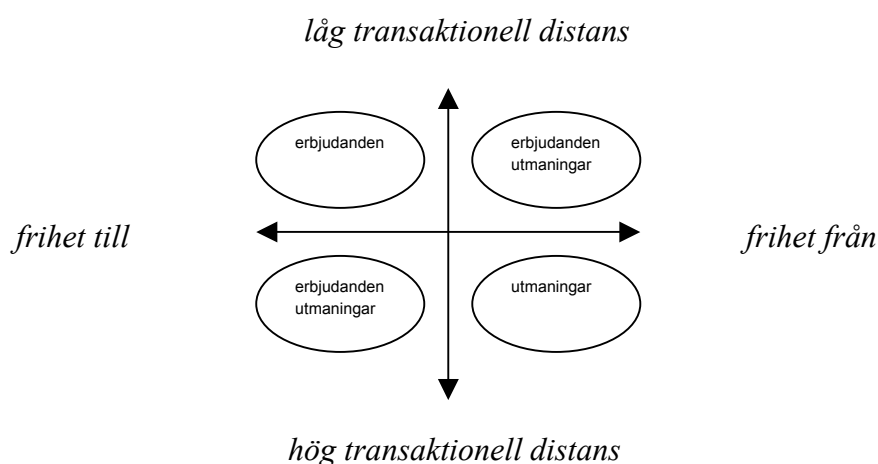

distansen. Inte ens när eleverna både kan se och prata med läraren via video... Känslan av att vara ensam återfinns främst hos de elever som inte *valt* distansstudier eller som lockats att studera på distans av andra skäl än de som direkt går att koppla till distansutbildning, men det är snarare känslan av att vara bortkopplad och på avstånd som är mest central. Att befinna sig på avstånd både fysiskt och mentalt är en *social utmaning* och finns i alla berättelser, även om den formuleras något olika. De elever som har svårt att lösa denna utvecklingsuppgift saknar bekräftelser i det fysiska rummet, en kollektiv samvaro och att vara övervakad och kontrollerad av lärare eller organisation. Känslan av att falla bort och inte längre ha betydelse för någon eller något är en farhåga som många uttrycker. Att studera på distans innebär att inte längre ingå i en naturlig social gemenskap och frågan är om tekniken någonsin kan ersätta denna form av samvaro. Elever som studerar på distans har kanske i större utsträckning än andra elever behov av personlig respons och stimulans från lärare, särskilt gäller det elever som studerar på distans både från lärare och klasskamrater. Att vilja studera på ett självständigt och flexibelt sätt innebär inte självklart att man tycker om, eller ens klarar av, att vara på avstånd. Många elever lyfter fram *förmågan* att vara ensam, självgående, flexibel som en merit; något man kommer att ha nytta av i framtiden, på universitetet och i arbetslivet. Men varför skulle det vara en merit att kunna vara ensam? Att eleverna framhåller dessa förmågor som viktiga kanske kan relateras till samhällseliga ideal och en allt större fokusering på den enskilda individen.

En betydelsebärande poäng (plots) i elevernas berättelser är alltså sociala relationer eller "ickerelationer" i distansstudierna. Ett villkor, inte för att kunna men för att konstruktivt hantera sina studier på distans, handlar om hur man löser de sociala utmaningarna. Hur väl man lyckas omsätta erbjudanden om självbestämmande och frihet till handling och hantera utmaningar går att koppla till elevens skäl att studera på distans. Det handlar också om den enskilda elevens bakgrund, tidigare erfarenheter och personlighet samt hur själva undervisningen och kommunikationen med lärare och undervisningsorganisation fungerar. Elevernas berättelser vittnar i de flesta fall om en hög transaktionell distans, vilket kräver både självständighet och autonomi hos eleverna, samt förmågan att själva kunna planera och strukturera sina studier. Centrala utmaningar och erbjudanden i tid och rum går att relatera till upplevelser av sociala sammanhang och känslan av *avstånd* från andra. I analysen av berättelserna används ibland begreppen frihet *till* och frihet *från* som ju ursprungligen kommer från Erich Fromm. Dessa begrepp relaterar också till personers *upplevelse* av frihet snarare än den frihet som kan mätas i tid och rum. Fromm (1943:1993) menar att människan har svårt att uppleva individuell frihet utan att samtidigt

erfara ensamhet och vanmakt. Han jämför individens förhållande till frihet med tonåringens frigörelseprocess från föräldrarna. Två dimensioner blir då synliga. För det första blir jaget starkare och för det andra upplever individen större ensamhet. Detta är en dialektik som alltid följer frigörelsen. Fromm hävdar också att i ett samhälle som värderar produktivitet och effektivitet framför den enskilda personens utveckling är det svårt, om inte omöjligt att uppleva positiv frihet utan att ständigt krocka med dess avigsidor. Men det är inte bara samhällsliga strukturer som hindrar frihetens seger, utan också människans behov av gemenskap med andra och naturen. Det som utgör människans ursprung och som fortfarande fungerar som källan till trygghet för de allra flesta människor. Vad individen behöver för att kunna röra sig från negativ frihet till positiv frihet är ett stort mått av självkänedom. Hon måste känna sig själv innan hon kan känna sig fri.

De elever som i studierna identifierar fler erbjudanden än utmaningar i sina studier på distans talar ofta i termer av självförverkligande och om betydelsen av att kunna vara sig själv, lära känna sin egen rytm och sina egna preferenser i tid och rum. Dessa elever känner sig trygga i sig själv, i sina egna rum *och* på avstånd och de känner sig fria i positiv bemärkelse. I nedanstående figur visualiserar jag denna tanke och vill med den också förtydliga kopplingarna mellan positiva upplevelser av självbestämmande och ett eget rum visavi negativa erfarenheter eller frihet *från* kollektiv gemenskap och övervakning, och låg visavi hög transaktionell distans. Identifieringen av erbjudanden respektive utmaningar och hur man lyckas omsätta erbjudanden till att hantera utmaningar visar var man som elev befinner sig i denna upplevelsefigur. Figuren visar också att de utmaningar och erbjudanden som synliggjorts i berättelserna ofta kan relateras till mental och kommunikativ distans, snarare än fysiska avstånd i tid och rum.

Figur 5: att studera på distans – en upplevelsefigur

Eleverna i den här studien befinner sig alla i de fält som rymmer både utmaningar och erbjudanden. Däremot ser förhållandet mellan dessa olika ut. I fältet längst upp till höger möter en låg transaktionell distans, det vill säga en fungerande kommunikation med lärare och andra elever och en känsla av att kunna påverka, en negativ känsla av frihet; frihet *från* gemenskap, kontroll, trygghet och så vidare. Den fördelaktiga transaktionen kan tolkas som ett erbjudande och användas för att på olika sätt hantera utmaningar relaterat till frihet. Eleverna kan i det här fältet erbjudas möjligheter att själva utforma och utveckla transaktioner mellan de själva och skolan som passar dem och som hjälper dem att lösa utmaningar som ensamhet, bristande kontroll över de egna studierna och känslor som alienation och utanförskap. I fältet längst ner till vänster möter positiva erfarenheter av frihet i tid och rum, en hög transaktionell distans, det vill säga bristande kommunikation mellan lärare och elever samt en stark struktur som eleverna har svårt att påverka. En hög transaktionell distans kräver mer autonomi och självständighet av eleverna och elever som identifierar friheten som en invitation att handla har också större förutsättningar att lösa de transaktionella uppgifterna.

Det fält (längst upp till vänster) där en låg transaktionell distans i betydelsen en fungerande och tät dialog med lärare och andra elever samt elevinflytande möter en känsla av positiv frihet; frihet *till* en egen tid och självständighet, kan kanske tyckas utopisk och eftersträvansvärd. Frågan är dock om elever som inte identifierar några utmaningar i sin tillvaro överhuvudtaget finns, och om det i så fall skulle vara en idealsituation. En tillvaro utan utvecklingsuppgifter eller utmaningar kan vara lika med en tillvaro utan utveckling. Ett liv av lärande och utveckling måste också innefatta utmaningar på olika plan. Det fält som bara utgörs av utmaningar (längst ner till höger) är inte heller representativt för den här studien, även om en del elever berättar om upplevelser som rymmer få erbjudanden om mening. Elever som inte valt att studera på distans för att de i denna form av studier kan se möjligheter till utveckling, utan känner sig tvingade eller inte upplever att de har något alternativ, får svårare att hantera en hög transaktionell distans där mycket ansvar överlämnas åt den enskilda individen och dialogen brister.

Hur elever som studerar på distans upplever sin situation går alltså tillbaka till vilka erbjudanden och utmaningar de identifierar och hur de lyckas handla i enlighet med vad de uppfattar som erbjudanden samt hur de hanterar olika utmaningar. I den här studien finns exempel på flera olika erbjudanden och utmaningar som uppstår och ses av eleverna i mellanrummet mellan

eleverna och den specifika situation de befinner sig i. Tillsammans utgör de fenomenet *att studera på distans*.

14. Distansutbildning

En blick framåt

Med utgångspunkt i den här studiens berättelser är det viktigt att betänka att många av skolorna eller projekten är nystartade och befinner sig i början av en prövande utvecklingsfas. Genom att lyssna på och samarbeta med eleverna, samt ständigt söka en vidare förståelse av teknikens användningsområden kan skolorna utvecklas mot en form av utbildning som passar både elever, lärare och skolans intentioner och mål bättre.

Ett exempel på att distansutbildning är en pågående utvecklingsprocess snarare än en färdig produkt är Mobila gymnasiet tillämpning av Luvit, igår och idag. När jag gjorde min studie på Mobila gymnasiet under hösten 2001 användes Luvit främst som en informationsbank där eleverna kunde gå in och titta på kursplaner samt hämta uppgifter och prov. Idag används Luvit som en plattform där eleverna uppmanas publicera texter och samarbeta med varandra i sina studier. En lärare i svenska på Mobila gymnasiet berättade för mig att idag pågår hans kurser främst på Luvit. Han har fortfarande lektioner i klassrum men eleverna presterar, diskuterar och presenterar sina kunskaper på Luvit. Deras texter publiceras offentligt inför både lärare och kurskamrater och läraren lämnar också korta kommentarer via plattformen. Läraren påpekar att en del elever inte riktigt har anammat detta nya sätt att bedöma och bedömas. De saknar lärarens röda rättningar och kommentarer i marginalerna på deras skrivningar. Kanske saknar vissa också stjärnan i kanten och den där direkta responsen från lärare till enskild elev. Läraren på Mobila gymnasiet berättar också att han och hans kollega inte längre lägger ut en detaljerad kursplan i början av en kurs utan låter kursens innehåll växa fram i samarbete med eleverna. De yttre ramarna och det huvudsakliga innehållet är fastställt men hur olika delkurser och examinationer ska utformas utvecklar de efterhand. Det innebär mindre kontroll för elevernas del, men å andra sidan kan de få vara med och påverka kursens upplägg och sitt eget lärande. Även Värmdö distans söker ständigt nya sätt att använda sig av tekniken för att möta elever och lärares behov. Bland annat vill de utveckla möjligheterna för distanselever att samarbeta i det virtuella rummet. Nackdelen är att man då måste inskränka på den individuella temporala friheten eftersom grupparbeten kring en specifik uppgift kräver att åtminstone några elever ligger i fas med varandra. Det handlar återigen om att lyssna av elevernas behov och preferenser.

Att studera på distans är ett fenomen som kommer att förändras och utvecklas och de erfarenheter eleverna berättar om idag borde vara viktiga inslag i det utvecklingsarbetet. För att inte distansstudierna ska upplevas mentalt och socialt distanserade krävs en utveckling av nya kommunikationsformer och att en fungerande *dialog* upprättas mellan lärare och elev samt mellan olika elever. En dialog som, trots att den pågår i det virtuella rummet inte känns vare sig fördröjd, opersonlig eller distanserande. Tekniken eller det virtuella rummet kanske aldrig kan ersätta möten i det fysiska rummet, men drivkraften bakom distansutbildningens utveckling torde vara gemensamma ansträngningar att med hjälp av teknik och pedagogik finna andra former för att mötas och kommunicera som tillgodoser elevernas behov och därmed minskar den transaktionella distansen.

Distansutbildning hade som ursprunglig intention att kunna massutbilda; att nå så många som möjligt utan att behöva samla dem i en gemensam tid och i ett gemensamt rum. Under 1800-talet såg förutsättningarna för förflyttning i det fysiska rummet annorlunda ut och studier på distans förverkligade möjligheten för många människor att studera och samtidigt försörja sig och sin familj. Att utbilda massan är inte längre distansutbildningens huvudsakliga uppgift, däremot vill man fortfarande kunna överskrida tid och rum samt erbjuda fler ”individer” en flexibel form för studier. Det innebär en förskjutning från massan till den enskilda individen; från massutbildning till personlig eller individuell utbildning (?). Att distansutbildning nu erbjuds gymnasieelever innebär också en förskjutning från möjligheten (för vuxna) att tillgodogöra sig utbildning trots familj, arbete och geografiska avstånd, till möjligheten (för ungdomar) att tillgodogöra sig gymnasiekompetens utanför den traditionella skolans kollektiv och fasta strukturer i tid och rum.

Idag ”erbjuder” man gymnasieelever ett sätt att studera som påminner om högskolans och vuxenlivets arbetsvillkor. Att studera på distans innebär en ”chans” att få ta del av vuxenlivets frihet och ansvar och en möjlighet att förbereda sig för framtiden. Frågan är om gymnasieelever egentligen vill ta del av vuxenlivets ansvar eller förbereda sig för framtiden. Många studier om unga (Ziehe 1982; Melucci 1991; Amit-Talai 1995; Holmberg 1998; Balldin 2000 och så vidare.) visar att unga föredrar att leva i nuet framför att planera långsiktigt, eller ens tänka på framtiden. De vill definitivt inte teckna in morgondagen och på det sättet binda upp sig i tid och rum och de vill heller inte ta del av vuxenlivets mer bindande och ansvarstagande sidor. Ziehe (1982) hävdar att unga befinner sig i ett temporalt moratorium och menar med det att unga genom att experimentera och förhandla med olika roller förlänger sin ungdomstid och skjuter utvalda delar av vuxenlivet

framför sig. Amit Talai (1995) söker med en antropologisk studie av unga i Kanada vederlägga en allmän uppfattning om att ungdomstiden, och mer specifikt ungas vänskap, är tillfällig och övergående. Unga har snarare ett stort behov av nära och tidstroga relationer med jämnåriga och de utvecklar vänskapsrelationer i olika offentliga miljöer, i ständig närvaro av andra människor. I skolan söker de alla möjligheter att träffas och skapar luckor för umgänge i den strikta tids- och rumsstrukturen. Tid med vänner är värdefull tid för unga och den är varken tillfällig eller övergående. Utifrån dessa studier om ungas tid och betydelsen av nära umgänge torde det vara självklart att gymnasieelever studerar under andra villkor och därför inte bara kan "ta över" den distansutbildning som utformats för vuxna.

De konstruktiva förslag till förändring och utveckling av distansutbildningen som de unga i den här studien redovisar för, understryker också den sociala dimensionen och vikten av personliga relationer och möten mellan lärare och elever och mellan elever i samma utbildning. Nästan alla elever i studien vill ha en tätare kontakt med sina lärare. Det innebär täta mailväxlingar och *personlig* respons på deras arbete. Många av skolorna erbjuder möjligheter för eleverna att träffas på den gemensamma databasen, men det är inga organiserade möten utan helt enkelt "tomma" rum där de som vill kan titta in. De flesta elever utnyttjar inte denna möjlighet och de som besökt rummen menar att det inte ger något att gå in i dessa rum utan "inbjudan" eller utan att veta om man får respons. Rum med specifika teman eller som till och med är knutna till en uppgift lockar mer. För att rummen ska bli välbesökta och bidra till samspel måste de ha karaktär eller inbjuda till samtal. Dessa samtal kan till och med vara obligatoriska och ingå som en del i en uppgift. Då vet eleverna åtminstone att de kommer att träffa någon i rummet. Flera elever efterlyser samarbetsuppgifter via nätet. Distansstudier behöver inte vara ensamstudier och som jag skrivit ovan har både Mobila gymnasiet och Värmdö anammat teknikens möjligheter att ordna möten och grupparbeten i det virtuella rummet.

Ämnets karaktär har också betydelse för elevernas identifiering av utmaningar, eftersom olika ämnen studeras på olika sätt och kräver handledning i olika utsträckning. Typiska läsämnen som samhällsorienterade ämnen och historia lämpar sig bra för studier på distans eftersom de inte kräver praktiska exempel och förklaringar av den karaktär som till exempel matematik och tekniska ämnen gör. I dessa didaktiska ämnen verkar eleverna sakna handledning i det fysiska rummet. Problem kan vara svåra att förklara via mail och man vill hellre visa eller bli visad för. Även nya språk, alltså språk som man inte läst tidigare och har vissa baskunskaper i, lyfts fram som svåra att studera på egen hand. Eleverna saknar möjligheten att

samtala med andra på det nya språket och på detta sätt öva uttal, och för den delen glosor och grammatik. Återigen kan utmaningarna hänvisas till det sociala avståndet och bristen på lärarens tillgänglighet och klasskamraters närvaro.

Det kan tyckas motsägelsefullt att elever som valt att studera på distans vill ha nära och täta relationer med sina lärare och klasskamrater. Men kanske det inte är så konstigt egentligen. Elever som sitter ensamma hela dagarna torde ha ett större behov av respons och bekräftelse på sina göranden än en elev som hela tiden interagerar med lärare och klasskamrater i klassrummet. Även om de inte får stort utrymme i dagens forskning om distansutbildning har de *mjuka* sidorna eller sociala dimensionerna av studier på distans diskuterats och betonats i flera studier (SOU 1998:83). Till exempel har Bååth (1984) lyft fram betydelsen av att utforma handledning på ett individuellt och personligt sätt. En personlig ton i respons och kommentarer på elevers arbete är också en viktig del av interaktionen på distans. Ovanstående kommentarer och konstruktiva förslag från eleverna ställer alla höga krav på lärare, handledare och skola. Men å andra sidan, studier på distans ställer också stora krav på elever. Det är ingen enkel utbildningsform relaterat till de sociala utmaningarna, och idag kräver en god kommunikation och undervisning på distans inte bara psykosociala kunskaper och empati, utan också tekniska färdigheter. Den frihet i tid och rum som erbjuds eleven på distans begränsar i sin tur läraren, som istället måste anpassa sig efter den enskilda elevens rytm (SOU 1998:83). Rollerna är på många sätt omkullkastade, men fortfarande är det läraren som bestämmer när han eller hon vill och har tid att svara på elevens mail. Det är läraren som anlägger tonen och det är läraren som sätter deadline och bedömer elevens arbete. Det är också läraren och skolan som har makt och möjlighet att utveckla distansutbildningen så att den möter olika elevers behov och önskemål, att utveckla undervisningen och kommunikationen i riktning från hög till låg transaktionell distans och att underlätta formerna för möten och samvaro i det virtuella rummet.

Sammanfattning

Rapporten har som syfte att lyfta fram, analysera och i ett vidare perspektiv öka förståelsen för gymnasieelevers villkor för utveckling i olika former av distansutbildning. Den utgör också ett bidrag till Skolverkets utvärdering av den pågående försöksverksamheten med distansutbildning i gymnasieskolan. Teknik och samtida ideal om individuella livsprojekt och livslångt lärande har tillsammans bildat grund för en förändring av skolans former. Ett sätt att

erbjuda eleven ett mer flexibelt sätt att studera oberoende tid och rum är genom studier på distans. Gymnasieskolan har under en relativt kort period genomgått förändringar som kräver en omstrukturering i både innehåll och form. På bara ett tiotal år har gymnasieskolan ändrat riktning från att erbjuda utbildning åt en begränsad "elit", till att inrymma i stort sett *alla* ungdomar som gått ut grundskolan. Gymnasieskolan är numera indirekt obligatorisk eftersom en förändrad arbetsmarknad och förändrade kunskapskrav näst intill utesluter möjligheten att komma in på arbetsmarknaden utan vare sig gymnasie- eller högskoleexamen. Denna utveckling innebär att gymnasieskolan tvingas ändra sina former för att passa en mängd elever med olika behov och bakgrund. Man måste finna nya, eller kanske snarare en variation av nya sätt att motivera alla elever till vidare studier. Genom att erbjuda studier på distans kan elever disponera sina studier oberoende av tid och rum, de kan ta del av kurser som ges i en annan studieort och kombinera dessa med hemkommunens. Genom att studera på distans kan elever med skilda erfarenheter och studiesätt tillgodogöra sig samma gymnasieprogram, men på olika sätt.

Den här rapporten söker fånga och beskriva studier på distans ur ett perspektiv som ofta saknas i diskussioner och forskning om distansutbildning, nämligen elevens. Vad betyder fenomenet *att studera på distans* enligt mottagarna av denna satsning inom gymnasieskolan? Vilka erbjudanden och utmaningar innebär distansstudier och hur hanterar eleverna de nya villkor som själva avståndet i tid, rum och kommunikation innebär? Rapporten bygger på fem delstudier i fem olika skolor som på olika sätt bedriver distansutbildning. Mobila gymnasiet i Stockholm erbjuder sina elever en kombination av när- och distansutbildning, då eleverna följer traditionella lektioner på ett lärcenter ett par dagar i veckan, medan resten av tiden ägnas åt självständiga studier oberoende tid och rum. Värmdö distans i Stockholm har på uppdrag av Skolverket ansvar för att erbjuda gymnasieutbildning åt ungdomar som bor utomlands. Eleverna på Värmdö distans studerar heltid på distans från lärare, klasskamrater och fysiska lärcenter. Rönninge gymnasium i Salems kommun utanför Stockholm driver ett samverkansprojekt med Bergs gymnasium i Svenstavik inom ramen för försöksverksamheten med distansundervisning i gymnasieskolan (2000:158). Det innebär bland annat att elever på respektive skolor erbjuds undervisning i ämnen som den egna skolan inte har resurser för. Undervisning ges via videokonferensteknik av lärare i Rönninge eller Svenstavik. Korrespondensgymnasiet i Torsås är det äldsta av medverkande skolor och skolan erbjuder också den mest traditionella formen för undervisning på distans, Liber Hermods. Torsås eleverna studerar också heltid på distans, men ett mindre antal studerar på skolan i Torsås ca fyra dagar i veckan. Den seglande

gymnasieskolan ligger i Öckerö och äger ett segelfartyg, med vilket eleverna seglar jorden runt. Seglatsen är uppdelad i etapper under den treåriga utbildningen och eleverna seglar under tre månader per år. På båten finns handledare, men eleverna förväntas också studera självständigt i vissa ämnen och kommunicera med aktuella lärare i Öckerö via mail. Resten av gymnasietiden studerar eleverna enligt ”traditionella” former på skolan på Öckerö.

Skolorna utgör ett collage av olika former för studier, när- och distansundervisning och det man brukar kalla förlängda klassrum. Trots att skolorna är olika utgör elevernas berättelser delar av en mer enhetlig berättelse om fenomenet studera på distans och de bidrar alla till att förtydliga bilden av de centrala villkor som eleverna identifierar. Datamaterialet består främst av brev och datainsamlingen har huvudsakligen grundats i brevväxling med elever via Internet. Valet av datainsamlingsteknik kan relateras till det undersökta fenomenet. Eftersom studien fokuserar elevers upplevelser av att studera på distans föll det sig naturligt att välja ett kommunikationsmedium som känns bekvämt och naturligt för dem; i det här fallet det skrivna. Av praktiska orsaker lämpade sig dessutom elektroniska brev eftersom eleverna oftast befinner sig utspridda på flera olika platser, och i flera fall på mycket långt avstånd från både varandra och Sverige. I vissa fall och när det varit möjligt, har data kompletterats med intervjuer på de olika skolorna. En av delstudierna, Mobila gymnasiet, var redan gjord när samarbetet med Skolverket inleddes och den skiljer sig därför från de andra i upplägg och genomförande. Datainsamlingen på Mobila gymnasiet bygger främst på intervjuer och dessa har kompletterats med enkäter från nittio elever som svarat på frågor om hur de arbetat med en aktuell hemtentamen i svenska, samt egna ”rapporter” från eleverna. Ungefär 45 gymnasieelever har medverkat aktivt i intervjuer och brevväxling.

Brev och intervjuer har analyserats med hjälp av teoretiska begrepp vilka zoomar in centrala villkor som eleverna själva identifierar och formulerar på olika sätt. Dessa begrepp är 1. *Utvecklingsuppgift*, definierat som de utmaningar individen ställs inför under olika perioder i livet och i skilda meningssammanhang. Begreppet används för att spegla pedagogiska villkor i mellanrummet mellan individens handlingar och omgivande strukturer. För att kunna hantera och för att utvecklas i olika situationer måste individen ta tag i och bearbeta identifierade utmaningar eller uppgifter. Både uppgifterna och deras lösningar är individens egna konstruktioner. 2. *Meningserbjudande* (affordance) kan definieras som de handlingsmöjligheter omgivningen erbjuder individen och det används här för att lyfta fram kvalitativa aspekter

av omvärlden, ur de ungas perspektiv, och kan tolkas som erbjudanden att handla. Även meningserbjudanden är individens egna konstruktioner och de kan användas som verktyg för att lösa identifierade uppgifter. 3. *Positionering* som ”öppnande” begrepp ringar in individens sätt att vara i förhållande till sin omgivning: hur hon aktivt positionerar in sig i kulturen eller i samhället genom att ta till sig och pröva olika sätt att vara och förhålla sig. Begreppet erbjuder ett sätt att förstå, både hur individen är subjekt inför diskurser, samt hur detta förhållande förhandlas fram mellan individer.

Analysen är uppdelad i en friläggande och en tilldelande dimension, vari den första presenterar data i form av utdrag ur brev och intervjuer. Den här delen av analysen arbetar nära datamaterialet och låter det tala sitt eget språk, men lyfter fram centrala enheter med hjälp av ovanstående öppnande begrepp. Den tilldelande analysen söker sammansmälta alla delanalyser och visa centrala erbjudanden och utmaningar kopplat till existerande teori. Denna analysdel består också av en blick in i framtiden och en diskussion om gymnasieelevers villkor i distansutbildning, relaterat till deras egna berättelser om erbjudanden och utmaningar i sina studier på distans. Att studera på distans, vad innebär det för eleverna? Bilden ungdomarna ger kan delas in i tre delar; tid, rum och sociala avstånd. Alla dessa inverkar på varandra, men det är den sistnämnda som har störst betydelse för hur eleven lyckas hantera utmaningar i tid och positionera in sig i distansutbildningens ibland svårkontrollerade rum.

Att studera på distans innebär att man studerar i ett annat tidsrum och enligt andra tider än den skola man studerar mot. Man har sin egen tid och därmed ansvaret att organisera den på bästa sätt. Samtidigt är man som elev beroende av den aktuella skolans och lärarnas tider eftersom man behöver hjälp och vägledning då och då. Alla elever i studien berättar med frustration om den *temporal fördröjning* som uppstår när lärare och elev befinner sig i olika tidsrum. Lärare har ofta andra uppgifter på skolan än att bevaka och besvara mail vilket innebär att mail kan bli liggandes och att elever på distans får vänta. Ibland innebär det att eleven inte kommer vidare, inte förstår och kanske till och med ger upp. Ansträngningen det innebär att skriva ned sitt problem i ett mail följt av frustrationen över att behöva vänta leder till att många elever låter bli att fråga. Vilket givetvis resulterar i förståelseluckor, men också och framförallt, en känsla av att vara distanserad och övergiven. Ett framträdande erbjudande i det ostyckade tidsrummet är möjligheten att lägga upp sina studier som man vill. De flesta elever i studien väljer att studera *ett ämne i taget*, och slutför en veckouppgift innan de går över till nästa ämne. Det kan vara ett resultat av långsiktiga planeringar och behov av att fokusera på en sak i taget, men det handlar också om att kunna

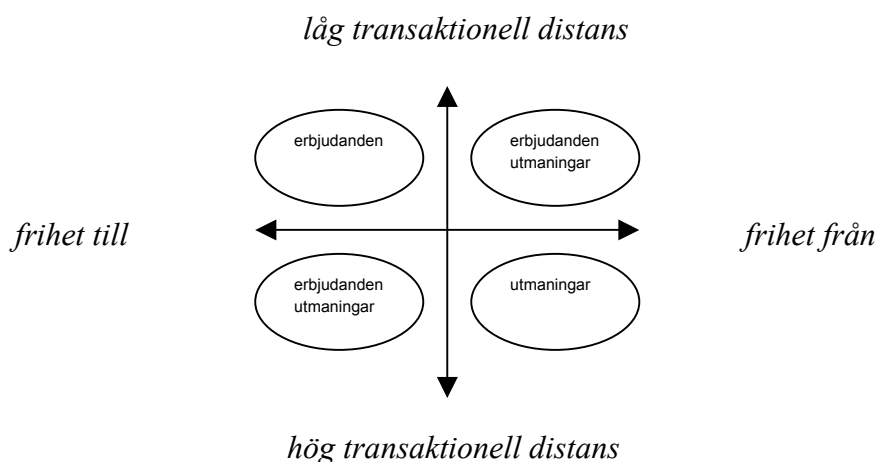
stryka från listan, skicka iväg till läraren för att få bekräftelse på dagens arbete. Eleverna får kursplaner och översiktliga veckoplaneringar som de utgår ifrån i sin dagliga planering. Det innebär ett mer långsiktigt tänkande än många är vana vid. Några upplever att översikten ger dem kontroll eftersom de vet vad som ska hända långt fram i tiden. Andra tappar kontrollen eftersom de har svårt att tänka längre än till nästa dags arbete.

Det traditionella sättet att studera på gymnasiet är i skolan tillsammans med andra. När man studerar på distans ingår man inte längre i det här sammanhanget, utan befinner sig i *ett eget rum*. I det egna rummet organiseras studierna, men här sker också andra saker som inte ges utrymme i det traditionella klassrummet. Det egna rummet kan fungera som en tillflyktsort från en skolgemenskap man inte trivs i eller från en tidsbundenhet som verkar hämmande. Det egna rummet kan vara ett erbjudande om att studera och utvecklas på ett sätt som inte är möjligt i klassrummet. Nästan alla som studerar på distans från klassrummet väljer att studera hemma. En av orsakerna kan vara att man är beroende av en dator och det finns ofta hemma, liksom skolböcker och annat material som man behöver. Det egna rummet kan också innebära en utmaning, speciellt om man inte själv valt att studera på distans av andra än praktiska skäl. Då kan det egna rummet upplevas omotiverande och instängt. Man ser inte möjligheterna med att kunna förflytta sig utan vill hellre vara en del av klassrummets fasta struktur och gemenskap. Om klassrummet och skolan är ett offentligt rum så präglas det egna rummet av en privat sfär. I det virtuella rummet kan man vara både och, vilket innebär att möjligheter till att överbrygga den eventuella instängdheten finns här. Ett villkor för att man som elev inte ska känna sig alienerad eller övergiven är att det finns möjlighet att mötas i det virtuella rummet. Det ställer stora krav på läraren, som i det här fallet inte är den alienerade, att kunna iscensätta möten som stimulerar och bekräftar. Läraren måste bli den som omsluter men samtidigt inte inkräktar på det privata rummets flexibla sfär.

Att befinna sig *på avstånd* är en social utmaning som framträder i alla berättelser, även om den formuleras något olika. De elever som har svårt att lösa denna uppgift saknar bekräftelser i det fysiska rummet, en kollektiv samvaro och att vara övervakad och kontrollerad av lärare eller organisation. Känslan av att falla bort och inte längre ha betydelse för någon eller något är en farhåga som många uttrycker. Att studera på distans innebär att inte längre ingå i en naturlig social gemenskap och frågan är om tekniken någonsin kan ersätta denna form av samvaro. Hur väl man lyckas omsätta erbjudanden om självbestämmande och frihet till handling och hantera utmaningar går att koppla till elevens skäl att studera på distans. Det handlar

också om den enskilda elevens bakgrund, tidigare erfarenheter och personlighet samt hur själva undervisningen och kommunikationen med lärare och undervisningsorganisation fungerar. Elevernas berättelser vittnar i de flesta fall om en *hög transaktionell distans*, som bland annat beror på en ickefungerande interaktion mellan lärare och elev. Det kräver både självständighet och autonomi hos eleverna, samt förmågan att själva kunna planera och strukturera sina studier.

De elever som identifierar fler erbjudanden än utmaningar i sina studier på distans talar ofta i termer av självförverkligande och om betydelsen av att kunna vara sig själv, lära känna sin egen rytm och sina egna preferenser i tid och rum. Dessa elever känner sig trygga i sig själv, i sina egna rum *och* på avstånd och de känner sig fria i positiv bemärkelse. Nedanstående figur förtydligar denna tanke och kopplingarna mellan positiva upplevelser av frihet, en frihet *till* självbestämmande och ett eget rum visavi negativa erfarenheter eller frihet *från* kollektiv gemenskap och övervakning, och låg visavi hög transaktionell distans. Identifieringen av erbjudanden respektive utmaningar och hur man lyckas omsätta erbjudanden för att hantera utmaningar visar var man som elev befinner sig i denna upplevelsefigur. Figuren visar också att de utmaningar och erbjudanden som synliggjorts i berättelserna ofta kan relateras till mental och kommunikativ distans, snarare än fysiska avstånd i tid och rum.

Eleverna i den här studien befinner sig alla i de fält som rymmer *både* utmaningar och erbjudanden. Däremot ser förhållandet mellan dessa olika ut. I fältet längst upp till höger möter en låg transaktionell distans, det vill säga en fungerande kommunikation med lärare och andra elever och en känsla av att kunna påverka, en negativ känsla av frihet; frihet *från* gemenskap, kontroll, trygghet och så vidare. Den fördelaktiga transaktionen kan tolkas som ett erbjudande och användas för att på olika sätt hantera utmaningar relaterat till frihet. Eleverna kan i det här fältet erbjudas möjligheter att

själva utforma och utveckla transaktioner mellan de själva och skolan som passar dem och som hjälper dem att lösa utmaningar som ensamhet, bristande kontroll över de egna studierna och känslor som alienation och utanförskap. I fältet längst ner till vänster möter positiva erfarenheter av frihet i tid och rum, en hög transaktionell distans, det vill säga bristande kommunikation mellan lärare och elever samt en stark struktur som eleverna har svårt att påverka. En hög transaktionell distans kräver autonomi och självständighet hos eleverna, och elever som identifierar friheten som en invitation att handla har också större förutsättningar att lösa de transaktionella uppgifterna.

Det fält (längst upp till vänster) där en låg transaktionell distans i betydelsen en fungerande och tät dialog med lärare och andra elever samt elevinflytande möter en känsla av positiv frihet; frihet *till* en egen tid och självständighet, kan kanske tyckas utopisk och eftersträvansvärd. Frågan är dock om elever som inte identifierar några utmaningar i sin tillvaro överhuvudtaget finns, och om det i så fall skulle vara en idealsituation. En tillvaro utan utvecklingsuppgifter eller utmaningar kan vara lika med en tillvaro utan utveckling. Ett liv av lärande och utveckling måste också innefatta utmaningar på olika plan. Det fält som bara utgörs av utmaningar (längst ner till höger) är inte heller representativt för den här studien, även om en del elever berättar om upplevelser som rymmer få erbjudanden om mening. Elever som inte valt att studera på distans för att de i denna form av studier kan se möjligheter till utveckling, utan känner sig tvingade eller inte upplever att de har något alternativ, får svårare att hantera en hög transaktionell distans där mycket ansvar överlämnas åt den enskilda individen och där dialogen brister.

Hur elever som studerar på distans upplever sin situation går alltså tillbaka till vilka erbjudanden och utmaningar de identifierar och hur de lyckas handla i enlighet med vad de uppfattar som erbjudanden samt hur de hanterar olika utmaningar. I den här studien finns exempel på flera olika erbjudanden och utmaningar som uppstår och ses av eleverna i mellanrummet mellan eleverna och den specifika situation de befinner sig i. Tillsammans utgör de fenomenet *att studera på distans*.

Referenser

Amit-Talai, Vered (1995) The waltz of sociability. Intimacy, dislocation and friendship in a Quebec high school. In : Amit-Talai, Vered and Wulff, Helena (eds) *Youth cultures: A Cross Cultural Perspective*. UK: Routledge

Balldin, Jutta (2000) Fri i tid och rum? Ungas villkor för utveckling och positionering i en mobil skola. *Utvecklingspsykologiska seminariets skriftserie nr 57*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet

Burr, Vivian (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London & New York: Routledge

Bååth, John A (1994) *Distansutbildningens grunder*. Saltsjöbaden: DU-konsult

Edström, Rolf (2002) *Flexibel utbildning i gymnasieskolan. Utvidgade klassrum och minskad transaktionell distans*. Doktorsavhandling i pedagogik, Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet

Fromm, Erich (1993) *Flykten från friheten*. Stockholm: Natur och kultur (original 1943)

Fåhraeus, Eva R och Jonsson, Lars-Erik, (2002) *Distansundervisning – mode eller möjlighet för ungdomsgymnasiet*. En forskningsöversikt. Stockholm: Skolverket

Gee, James P (1999) *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. London & New York: Routledge

Gibson, James J (1979) *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin

Halldén, Gunilla (2001) *Barnet och boet. Familjen – drömmar om det goda, det spännande och det farliga*. Stockholm: Carlssons bokförlag

Holmberg, Jutta (1998) Jag har all tid i världen. Skynda! Om temporala utvecklingsuppgifter i ett postmodernt samhälle. *Utvecklingspsykologiska seminariets skriftserie nr 55*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet

Hydén, Lars-Christer (1997) De otaliga berättelserna. I: Hydén, Lars-Christer och Hydén, Margareta (red) *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber

Jedekog, Gunilla (2001) *Maila mig sen! Lärarintentioner och förändrade gränser för elevers arbete*. Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet

Lakoff, George & Johnson, Mark (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press

Lundahl, Christian och Öquist, Oscar (1999) *Den rimliga skolan. Livet i skolan och skolan i livet*. Basrapport från projektet *Elever som medforskare*. Stockholm: Skolverket

Melucci, Alberto (1991) *Nomader i nuet*. Göteborg: Daidalos

Moore, Michael (1993) Theory of transactional distance. In Keegan, D (1986) *The Foundations of Distance Education*. London: Croom Helm

Polkinghorne, Donald (1983) *Methodology for the Human Sciences. Systems of Inquiry*. Albany: State University of New York Press

Polkinghorne, Donald (1988) *Narrative Knowing and the Human Sciences*. Albany: State University of New York Press

Peters, Otto (2001) *Learning & Teaching in Distance Education. Pedagogical Analyses and Interpretations in an International Perspective*. USA: Stylus Publishing Inc.

Proposition 1997/98:169 Gymnasieskola i utveckling – kvalitet och likvärdighet.

Qvarsell, Birgitta (1996) Pedagogisk etnografi för praktiken – en diskussion om förändringsfokuserad pedagogisk forskning. *Texter om forskningsmetod nr 2*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet

Qvarsell, Birgitta (2001) Det problematiska och nödvändiga barnperspektivet. I: Montgomery, H & Qvarsell, B (red) *Perspektiv och förståelse. Att kunna se från olika håll*. Stockholm: Carlssons

Reed, Edward S (1993) The intention to use a specific affordance: A conceptual framework for psychology. In: Wozniak, RH & Fischer, K W (eds) *Development in context*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum

Riessman, Catherine K (1997) Berätta, transkribera, analysera. En metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskaper. I: Hydén, Lars-Christer, Hydén och Margareta (red) *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber

SFS 1992:1261 Förordningen om distansutbildning på gymnasial nivå i Torsås.

SFS 2000:158 Försöksverksamhet med distansundervisning i gymnasieskolan.

Snellman, Anja (1995) *Rädslans geografi*. Stockholm: Norstedts förlag

SOU 1998:83 På distans – utbildning, undervisning och lärande. Kostnadseffektiv distansutbildning. Delbetänkande av utredningen om Distansmetoder inom utbildningen.

Tuijnman, Albert, Boström, Ann-Kristin (2002) "Changing Notions of Lifelong Education and Lifelong Learning." *International Review of Education* nr 48, s93-110, Nederländerna

Westlund, Ingrid (1996) *Skolbarn av sin tid. En studie av skolbarns upplevelse av tid*. Doktorsavhandling i pedagogik, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet

Ziehe, Thomas (1982) *Ny ungdom. Om ovanliga läroprocesser*. Stockholm: Norstedts

Österlind, Eva (1998) *Disciplinering via frihet. Elevers planering av sitt eget arbete*. Doktorsavhandling i pedagogik, Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet

Elektroniska referenser

Nationalencyklopedin 2002-11-17

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O376402

Jutta Balldin, Studera på distans. 2003-01-22

Nationalencyklopedin 2002-11-17

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O381278

Holmberg, Börje 2002-11-17

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=154419

<http://www.ockero.se/dsg/>

<http://www.torsas.se/korr/>

<http://www.dist.gy.varmdo.se>

<http://www.rongym.se>

<http://www.mobigym.se>